

Peipsi järve piirkonna ökoturismialane teostatavusuuring

Sisukord

<i>Feasibility Study of ecotourism in Peipsi Region</i>	5
Western Peipsi region.....	5
Russian Federation.....	10
<i>Peipsi järve piirkonna ökoturismialane teostatavusuuring</i>	16
Lääne-Peipsimaa	16
Vene Föderatsioon.....	21
<i>Lääne-Peipsimaa ökoturismialane teostatavusuuring</i>	26
<i>I. Sissejuhatus</i>	27
Mõisted	28
<i>II. Piirkonna turismiressurside audit</i>	31
Piirkonna iseloomustus	31
Peipsi järv	33
<i>III. Lääne-Peipsimaa maakondade arengukavade analüüs</i>	35
<i>Ida-Virumaa</i>	35
Alajõe vald.....	36
Tudulinna vald	39
Lohusuu vald	44
Iisaku vald	45
Avinurme vald	50
<i>Jõgeva maakond</i>	54
Mustvee.....	55
Torma vald	58
Kasepää vald	60
Pala vald	61
Saare vald	65
<i>Tartumaa</i>	68

Alatskivi vald.....	68
Peipsiääre vald.....	72
Kallaste	75
Meeksi vald.....	78
Võnnu vald	80
Piirissaare vald.....	82
<i>Põlvamaa .....</i>	<i>86</i>
Ahja vald	88
Mikitamäe vald.....	89
Mooste vald.....	94
Räpina vald.....	99
Värskä vald.....	102
<i>КОНЦЕПЦИЯ развития водного и экологического туризма на территории</i> <i>Псково-Чудского водоема .....</i>	<i>110</i>
ЧАСТЬ I. АНАЛИЗ ВОДНОГО И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ПСКОВО-ЧУДСКОМ БАССЕЙНЕ НА ТЕРРИТОРИИ ПСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ.....	112
Раздел 1: Общая характеристика Псково-Чудского озера.....	112
Раздел 2: Флора и фауна	116
Раздел 3: Наличие охраняемых территорий.....	120
Раздел 4: Анализ Постановлений № 172 «О пограничной зоне на территориях Гдовского, Псковского, Печорского, Палкинского, Пыталовского, Красногородского, Себежского районов Псковской области» и №177 «О пограничной зоне и пограничном режиме на территории Ленинградской области»	125
Раздел 5: Наличие и состояние объектов культурного и исторического значения.....	128
Раздел 6: Состояние туристской инфраструктуры г. Пскова, Гдовского, Псковского и Печорского районов Псковской области, а также Кингисеппского, Сланцевского районов и г. Ивангород Ленинградской области.....	131

Раздел 7: Анализ туристского потока на территории Псково-Чудского водоема.....	134
Раздел 8: Объекты водного транспорта.....	143
Раздел 9: Календарь событийных мероприятий.....	145
Раздел 10: Состояние спортивного и любительского рыболовства.....	147
Раздел 11. Экологическое состояние водных объектов рыбохозяйственного пользования.....	150
ЧАСТЬ II. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА.....	152
Раздел 1. Общие положения.....	152
Раздел 2. Виды экотуризма.....	156
ЧАСТЬ III. СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА	166
Раздел 1. Основная идея стратегии развития экологического туризма	166
Раздел 2. Цели и задачи стратегии развития экологического туризма..	167
Раздел 3. Стратегические направления деятельности по развитию экологического туризма.....	168
<i>ПЕРВООЧЕРЕДНЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ по развитию экологического туризма в Псково-Чудском водоеме на период 2005–2008 г.г. ....</i>	180
<i>Исходные материалы и литература:.....</i>	184
KASUTATUD KIRJANDUS.....	185

Feasibility Study of ecotourism in Peipsi Region

Report 31.03.2005

Composed by Virve Tuubel

The purpose of the present feasibility study is to estimate the current situation of ecotourism in the region of Peipsi lake and suggest potential directions of development. The study was realized from October in 2004 until March in 2005 according to the original tasks. The sources used in the study were tourism strategies of Estonian Republic, other studies and development programs composed for the region and expedition works. The equivalent study in Russian Federation is composed by taking available points of view of ecotourism, regulations of the federation and development strategies as a basis.

In the study the Peipsi region is defined as a region that according to the current political administrative border can be divided into Eastern and Western Peipsi region. Western Peipsi region (~4300 km²) belongs to Estonia and Eastern Peipsi region (~5000 km²) belongs to Russia.

Western Peipsi region

At the Estonian side there are four counties bordering on Peipsi lake: Ida-Virumaa, Jõgeva, Tartu and Põlva where following rural districts were studied:

- Ida-Virumaa county: Avinurme, Lohusuu, Tudulinna, Alajõe, Iisaku;
- Jõgeva county: Pala, Saare, Kasepää, Torma;
- Tartu county: Võnnu, Meeksi, Piirissaare, Mäksa, Vara, Alatskivi;
- Põlva county: Värska, Mikitamäe, Rápina, Mooste, Ahja, Veriora.

There are 3 towns in the region: Mustvee, Kallaste, Rápina.

The region is characterized by ancient population. Various cultures, nations and ethnic groups have lived there together for centuries. The daily nutrition has traditionally been warranted by fishing, cultivating, handicraft and exchange of goods.

The Russian speaking population on the Western and Northern coast of Peipsi lake is a special ethnic group which is formed by people of different origin and religion who have immigrated. They are mainly the successors of the old believers who refuted for persecution in Russia, and of serfs. Nowadays in Estonia there are about 11 communities of old believers with approximately 10 000 inhabitants who mainly live in areas that border to Peipsi lake, but also in Tartu and Tallinn. The second ethnic group to be clearly distinguished are the Setu (13 000 people) who mainly live in Põlva and Võru counties in South Eastern Estonia and in Pechory county in Pskov oblast. The speciality of Setu people is their dialect and the fact that a major part of them are of Orthodox religion. Most Estonians in Peipsi region are of Lutheran religion.

The region is characterized by varied and beautiful natural environment, historical and cultural background. Simultaneously those counties are characterized by unemployment which is higher than Estonian average. The enterprising of tourism is developing but because of tourism enterprising being excessively focused on the capital city there are still insufficiently solvent tourists travelling in Eastern and Southern regions of Estonia.

The counties bordering to Peipsi lake consider tourism in the area as a priority. In the counties the local tourism strategies are either elaborated or being elaborated. In the most counties pure natural environment is estimated as a main tourism resource and maintaining and protecting it is considered as one of the assumptions to develop tourism. Developing tourism as an economy branch is not regarded as opposing nature protection. The reverse – protecting and maintaining nature is regarded as a part of tourism economy. Regardless a small surface of the area there is considered a development potential for very different kinds of tourism. Some examples about promising kinds of tourism in the counties:

nature tourism, medical tourism, special interest tourism;

holiday tourism, scientific tourism, hunting tourism, fishing tourism, study tourism;

sport tourism;

ship tourism, boat tourism and yacht tourism.

The advantage of the area are good conditions for nature tourism, hunting tourism, fishing tourism, bicycle tourism, riding tourism etc. Apart from mentioned above

there is considered special interest tourism and in view of rich natural and cultural heritage also study tourism.

Current situation is not satisfactory to apply the potential of tourism and vacation economy in the four counties of Peipsi region neither to reinforce the market position. In development programs of the counties there are pointed out following facts:

- 1) separation and borderland status as a problem in the lake shore areas of the counties;
- 2) The natural increase of population is negative and outflow of inhabitants is very high (e.g. population in Western Peipsi region was 57 000 in 1970 and ~38 287 in 2004);
- 3) Local population is of low activity which in turn influences the financial situation of local governments;
- 4) The development programs have a stress on supporting and the increase of activity of local enterprising. It would create new jobs and increase the incomes of population. The main domain being developed to advance the region is tourism and vacation economy;
- 5) The poor situation of infrastructure: lack of good connection roads and clean drinking water or canalisation;
- 6) The advantage of the area is considered the proximity of the lake. So there are possibilities for sporting, hiking and establishing vacation bases;
- 7) It is considered highly necessary to map, mark and advertise vacation areas and potential tourism objects;
- 8) It is very important to arrange parking places and garbage economy;
- 9) In each development program there is a stress on ship traffic on the lake and establishing harbours;
- 10) It is regarded necessary to normalise the relations and contacts with Eastern Peipsi area;
- 11) Maintaining the value of milieu is stressed;
- 12) The situation of the water lake is of concern. So it is regarded as necessary to establish or renovate the waste water filtration systems.

Producing problems concerning developing tourism in the area:

- 1) shortage of group accommodation – in the area there are no accommodation possibilities for big tourist groups, e. g. in Tartu county;

- 2) shortage of suitable catering places for foreign tourist groups;
- 3) several services, sightseeing and hobbies have not been marketed.

All rural districts in lake shore area associate their development possibilities with the lake and local enterprising that would concentrate on fishing, organic agriculture and tourism. The problem is that usually the sore points of those rural districts are regarded merely as local thematic as on the level of the county as of the state.

The development of the rural districts bordering Peipsi lake is dependent on national regional policy or more precisely its efficiency, positive and real influence in Peipsi area and local initiative. Relying on merely the support of the state can mean maximum financing a few projects that are not followed by any development for the reason of indifference of the locals. In principal such investment would be wasted money and effort. Only stressing the local initiative without any real investment by the state the local population would get a message that on the level of the state they are left outside the “vital” Estonia. In the frames of the local initiative one must pay special attention to the steps that influence local attraction and are feasible with simple measures. They are following:

- 1) creating possibilities to enjoy local nature passively (i. e. marking nature roads and observation spots);
- 2) improving possibilities to experience local heritage (providing objects with elementary information);
- 3) offering local souvenirs (any little thing inspired by local handicraft would be a big step forward in view of current situation).

The trends in Estonian tourism economy concerning the given area are the constant increase of ecotourism, the increasing interest for the pure nature of foreign tourists, intensifying of internal market and the increase of popularity of study tourism. In the short term it is important for the area to concentrate on the internal market. The internal tourist is less exacting and he has a certain preparation for consuming local heritage.

Potential target groups in view of internal market: individual tourists, families, week-end companies of businessmen, excursion groups, hobby groups and special

interest groups, short-time vacation visitors from Tartu and other places in South Estonia, school groups.

Potential target groups in view of external market: tourists from Finland, Latvia, Russia

Marketing: creating and using the special logo of Peipsi, presenting it as one complete destination, connection with Tallinn in Ida-Virumaa and with Tartu in Jõgeva, Tartu and Põlva county, cooperation with neighbouring areas and institutions developing tourism like foundation Lõuna-Eesti Turism

Marketing vision: in Western Peipsi region there is a lot to experience at low expenses

Main short term steps of developing producing:

- 1) improving the availability of tourist information as in Estonia as abroad;
- 2) increasing the selection of tourism products by extending the division of tourism geographically and seasonally;
- 3) increasing the quality of tourism products.

It is important to regard the whole Western Peipsi region as a unified touristic area. One must concentrate on improving the infrastructure, ecology, the development of economy and enterprising and cooperation with Russia behind the border.

To warrant things mentioned above the area needs planning (or developing) of:

- 1) one cultural Estonian-wide event performed in each county of the area, like tub fair in Avinurme, fish fair in Lohusuu, fish and onion fair in Kallaste, castle days in Alatskivi, Setu lace days in Värskas, etc.;
- 2) marketing one Estonian-wide nature tourism event in each county of the area;
- 3) renovating or opening touristy harbours in each county of the area;
- 4) opening swimming beaches with services (at least 1 in each county of the area);
- 5) suitable catering places for tourists (also with local cuisine) with at least 50 seats;
- 6) mark (or compose) and advertise routes for hikers, bicyclists, cars and boats;
- 7) accommodation places (for at least 50 people) – tourist hotel, motel or vacation village in each county of the area at the lake shore region;

- 8) preparing suitable touristic products for school groups – routes educating in nature, sightseeings concerning Kalevipoeg, old believers, Eduard Tubin, Juhan Liiv etc.

In the region being observed there is a special touristy resource – rich cultural heritage, intact and diverse nature and a common tourist magnet which is Peipsi lake. The basic materials of Western Peipsi area touristy product are nature (lake, shore, woods) and cultural and historical heritage combined with routes, hobbies and events. That must be considered when organising tourism in the region. Tourism as an economy branch has an important role to play in the region in creating new jobs, increasing the profit of local budgets and favouring regional development. Ecotourism is highly suitable for the region but because of deficient development of infrastructure and passivity of local population there is mostly only one principal of ecotourism met which is the profit remaining in the region.

Russian Federation

Eastern Peipsi region forms a part of the counties of Pechory, Pskov and Oudova and South Western point of Leningrad oblast. There are 3 towns in the region: Pskov, Pechory and Oudova. Apart from that there are following volosts. In Pechory county: Pechory, Kulje, Krupa, Novyi Izborsk; in Pskov county: Logozovich, Piskovich, Zalit, Verholino, Seriodka, Terebishtche; in Oudova county: Samolova, Remda, Polna, Spitchno, Juskino, Oudova, Dobrutchi; in Slantsy county Zagrivie.

Nature

The Eastern coast is the border area of Russia and for that reason it's difficult to access it. For the protection of local natural wealth there has been created Remidov natural reserve and bird protection area in the mouth of Velikaya river. The main touristic objects at Russian side are the monastery of Pechory and the town Pskov. In the Eastern Peipsi region there are beautiful sand beaches in the North of the mouth of Oudova river, near the lake Lämmijärv around Raigla and around the lake Pskov near Petchki. Apart from the situation close to the border, developing those areas into touristy areas is inhibited by lack of roads and living conditions.

The Eastern coast of Peipsi is decorated by pine trees growing on the narrow sand line. On the Eastern coast of Pskov lake between rivers Chornaya and Lotchkino and the lower reaches of Zheltch there is dominating hilly superficial relief. In the basin of Peipsi and Pskov lake there are approximately 30 isles of which the largest are Tabalsk, Belovo, Kamenka and Kolpino.

The major part of the Eastern coast of Peipsi and Pskov basin is marshy (around 45 000 *ha* is covered by the marshes).

Around the rivers and smaller lakes of the region there are suitable places to make stops and to take a break. Already now the most popular resting-places with people from Saint Petersburg as well as with the locals are lakes Uzhinskoye, Dolgoye and Velino, around what there are little tent campuses installed at rest days. Those areas are suitable for amateur fishermen as well as for mushroom and berry pickers. In the mouth of Chornaya river there have been also built the huts of fishermen.

That area can be of interest for scientists. On the water-meadows and marshes of the Eastern coast of Peipsi there are growing 652 species of plants of what 69 are under protection or rare. There are also living birds who are reported in the Red Book of Russian Federation. Almost all inhabited agricultural areas are populated by white storks. The concentration of birds is particularly high in the regions of Remdosk and the lake Teplyi.

Cultural and historical monuments

There are about 1500 monuments of federal and regional importance on the Eastern coasts of Peipsi and Pskov lake. The town Pskov is particularly remarkable for its Kremlin complex built in VI-XIX century. The pride of the town is Spasso-Preobrazhensk Church (built in 1153) of Mirozhe monastery which is also on the list of monuments of worldwide importance of UNESCO.

In Pechory town there is situated Saint Uspenski monastery which is active since 1473. On the territory of the monastery there are famous sandstone caves where there is natural ventilation and stable temperature. Since the XVI century thousands of mortal remains of the protectors of the Kremlin and the monks and famous Russian noblemen's and tradesmen's families have been buried in the caves on the territory of

the monastery. 30 kilometres before Pskov the tourists can visit an ancient Russian town Izborsk that has been first mentioned in chronicles in 862 in connection with the Vikings. In the town has remained the old Kremlin and the complex of Malsk monastery.

In Oudova county the complex of Oudova Kremlin could be of interest. It is a place where Russians gained the victory over German knights. Apart from that there is another sightseeing which is Pokrovski Church with a chapel. In Leningrad oblast one can mention the Kremlin of Ivangorod and the complex of Poretchenski Pokrovski monastery.

Present infrastructures

In the region there are 33 active tourism companies whose main occupation is reserving accommodation places. In the town Pskov there are 9 guest houses and one motel. In Pskov oblast there are 8 active accommodation places. One must mention that none of the guest houses in Pskov has undergone voluntary national certification. In Salntsy and Kingissepp counties and in the town Ivangorod there are 47 active accommodation places of which 8 are guest houses. The major part of those accommodation places is formed by bases of hunters and fishermen without particular comforts and which can receive 10–20 people. Many bases are administrative and they don't contribute to the development of tourism.

On the inland waters of Pskov oblast 4 enterprisers offer transport services. The transport of passengers is performed on two regular lines by ships Polesye 36 (50 seats) and Zarya 255r (63 seats) from Pskov to Talab isles four times per week and from Pskov to Shartovo (Kolpino isle) two times per week.

Actions

In the cultural calender of Pskov and Leningrad oblasts of the Eastern coasts of Peipsi and Pskov lake have been noted 39 actions and festivals of which the biggest were Lukomore ice-sprint on Pskov lake in February, the festival of military-patriotic clubs in Izborsk in June, Saint John's festivities in Rodina village in July, fishermen's day in Ustye in July, light nights festival of the theatre of Marinsk in Ivangorod in June

and July and the Ivangorod Day on the 24th and 25th of July. In June the town Kingissepp invites visitors to a theatrical performance of Ivan Kupala and fishermen's day and offers a possibility to degustate fish foods as a celebration of fishermen's day.

Peipsi and Pskov lakes are of interest of amateur and professional fishermen in winter as well as in summer. Daily winter fishing on Pskov is already now performed at working days by 400 people and at rest-days by up to 5000 people. In Pskov oblast the fishermen have to apply for a licence for catching value fish and for industrial fishing. As the production of fish goods has reduced, the pollution of lakes has reduced and chemical consistence of the water has improved.

Estimation

At present there is a notable spontaneous ecotourism and water tourism in the basin of Peipsi and Pskov. The imagination of its nature of the organisers is limited and the work of organising is modest. Many of them regard ecotourism and water tourism rather as a supplementary source of income that comports a serious danger. Without accurate planning, management and preliminary knowledge it may not be of profit for local inhabitants. It can rather cause an irretrievable damage to the environment and that way to discredit the idea of developing ecotourism.

Intentions

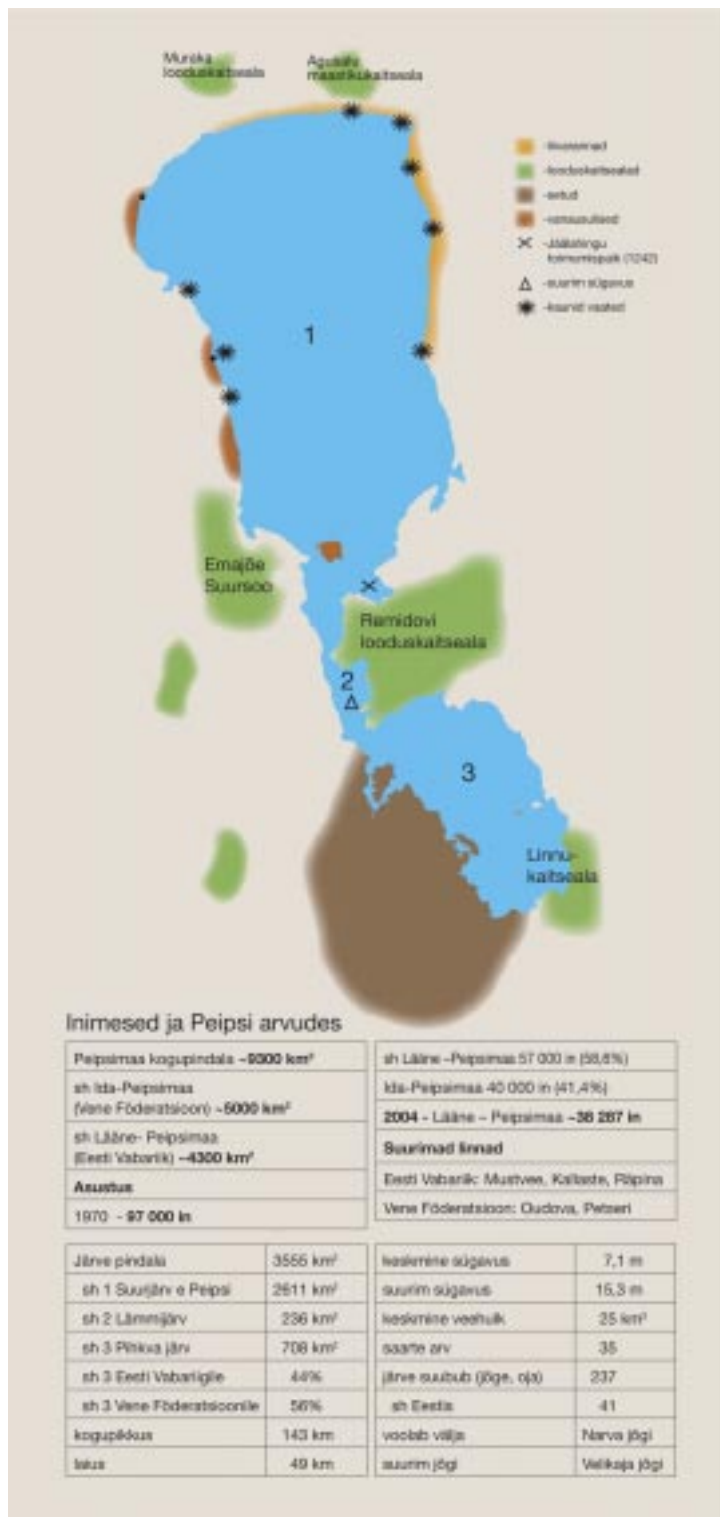
At the side of Russian Federation the tourism organisers have foreseen that in the region there are possibilities to develop as ecotourism, as scientific tourism as holiday tourism. In the frames of scientific and specified tourism there are possibilities offered for scientific expeditions, observations, field works for students, organising conferences and seminars and for other forms of studies. The target group of nature tourism can be formed by pupils, nature observers, students, businessmen and others who are interested. There is an intention to offer excursions, observations of birds and insects, cultural expeditions, photo and video sessions, children's camps, ship and bus excursions together with a possibility to participate in festivities and cultural festivals. In the frames of specialized tourism also sport, visiting, holiday and adventure tourism possibilities are kept in view.

There are eight principals of developing ecotourism elaborated:

1. The number of visitors must not exceed the tolerance level of the nature.

2. The contents of the expeditions must be based on local history and traditions.
3. Tourism must be of profit for the economy of local inhabitants and the county.
4. The basis of the whole activity must be environmentally economising.
5. The lives of plants and animals must not be for sale (e.g. a prohibition to endanger rare plants or disturb nesting birds).
6. A high qualification of the guides must be granted.
7. The safety of tourists must be granted.
8. The feedbacks must be followed attentively.

There is an action program composed for developing ecotourism and water tourism. In long term it foresees establishing an infrastructure up to standard together with road repairs, developing transport service, establishing and organising of bus stops and establishing nature museum and local studies museum. The potential finances are going to be applied from the state budget, oblasts budgets and investors from Moscow, Saint Petersburg etc. The potential foreign investors are considered to be the foundations of the European Union, partners from Scandinavian countries and other international sources. There is also a detailed original action program starting from systematic investing and finishing with composing decent tourism packages that start in 2005 (a few started the last year).

Peipsi järve piirkonna ökoturismialane teostatavusuuring

Aruanne 31.03.2005

Koostas Virve Tuubel

Antud uuringu eesmärgiks on anda hinnang Peipsi järve äärses piirkonnas ökoturismi hetkeseisule ja pakkuda võimalikke arengusuundi. Uuring viidi läbi 2004. aasta oktoobrist kuni 2005. aasta märtsini vastavalt lähteülesannetele. Allikatena kasutati Eesti Vabariigi turismistrateegiaid, uuringuid ja piirkonna arengukavasid, samuti küsitlust ja välitöid. Vene Föderatsiooni samalaadne uuring on valminud olemasolevate ökoturismialasete seisukohtade, föderatsiooni määruste ja arengustrateegiate alusel.

Uuringus käsitletakse Peipsimaana vahetult järvega piirnevat või seotud regiooni mida, lähtudes praegustest poliitilistest ja halduspiiridest, võib määratleda omakorda Ida- ja Lääne-Peipsimaa ehk Eesti Vabariigile kuuluva Lääne-Peipsimaa (~4300 km²) ja Vene Föderatsioonile kuuluva idakalda Ida-Peipsimaa (~5000 km²).

Lääne-Peipsimaa

Eestis piirneb järvega neli maakonda: Ida-Virumaa, Jõgevamaa, Tartumaa, Põlvamaa, kus uuriti järgmisi valdu:

- Ida-Viru maakond: Avinurme, Lohusuu, Tudulinna, Alajõe, Iisaku;
- Jõgeva maakond: Pala, Saare, Kasepää, Torma;
- Tartu maakond: Võnnu, Meeksi, Piirissaare, Mäksa, Vara, Alatskivi;
- Põlva maakond: Värska, Mikitamäe, Röpina, Mooste, Ahja, Veriora.

Piirkonda jääb kolm linna: Mustvee, Kallaste ja Röpina.

Regiooni iseloomustab mitmekesine ja kaunis looduskeskkond, ajaloo- ja kultuuritaust. Samas iseloomustab maakondi ka Eesti keskmisest suurem tööpuudus. Arenemas on turismiettevõtlus, kuid Eesti turismitoote liigse pealinnakesksuse tõttu satub maksujõulisi välisturiste uuritavasse Lääne-Peipsimaa piirkonda vähe.

Piirkonnale on iseloomulik mitmerahvuseline põlisasustus. Erinevad kultuurid, rahvused ja etnilised rühmad on siin kõrvuti elanud sajandeid. Igapäevase toidu on traditsiooniliselt taganud kalapüük, põlluharimine, käsitöö ja kaubavahetus. Peipsi järve lääne- ja põhjaranniku vene keelt kõnelev elanikkond on omapärane rahvusrühm, mille moodustavad erinevat päritolu ja erineva usutunnistusega ümberasujate, peamiselt õigeusu kiriku tagakiusamise eest Venemaalt põgenenud vanausuliste ja pärisorjade järeltulijad. Tänapäeval on Eestis umbes 11 vanausuliste kogukonda ligikaudu 10 000 elanikuga, kes elavad põhiliselt Peipsi järvega piirnevatel aladel, aga ka Tartus ja Tallinnas. Teine selgelt eristuv rühm selles piirkonnas on setud (13 000 inimest), kes elavad eelkõige Kagu-Eestis Põlva ja Võru maakonnas ning Pihkva oblasti Petseri maakonnas. Setude eripäraks on nende murre ja asjaolu, et suur osa neist kuulub vene õigeusku, enamik eestlasi järveäärses piirkonnas kuulub aga luteri kiriku mõjusfääri.

Peipsi-äärsed maakonnad peavad turismi piirkonna arengu prioriteetseks valdkonnaks. Maakondades on olemas või alustatakse oma turismistrateegiate väljatöötamisega. Enamikus maakondadest hinnatakse olemasolevat puhast looduskeskkonda turismi põhiliseks ressursiks ning selle hoidmist ja kaitsemist turismi arengu üheks eelduseks. Turismi kui majandusharu arengut ei vastandata looduskaitsele. Otse vastupidi – looduskaitset ja loodushoidu käsitletakse kui üht osa turismimajandusest. Vaatamata piirkonna väiksusele nähakse arengupotentsiaali väga erinevatele turismiliikidele. Mõned näited perspektiivsete turismiliikide kohta maakondades:

- loodus-, ravi-, konverentsi-, erihuvi- (*special interest*) turism;
- puhke-, teadus-, jahi-, kalastus-, õppeturism; sporditurism;
- laeva-, paadi- ja jahiturism.

Piirkonna eeliseks peetakse loodus-, jahi-, kalastus-, jalgratta-, ratsa- jne turismi arendamise võimalusi. Sellele lisaks ka erihuviturism, ja arvestades piirkonna rikkalikku loodus- ja kultuuripärandit, ka õppeturism.

Hetkeolukord ei rahulda nelja Peipsi regiooni maakonda järveäärse piirkonna turismi- ja puhkemajanduse potentsiaali rakendamisel ja turupositsiooni tugevdamisel. Maakondade arengukavades tuuakse välja:

- 1) maakonna järveäärse piirkonna osas probleemina eraldatus ja ääremaa staatus;
- 2) piirkonna loomulik iive on negatiivne ja rahvastiku äravool väga suur (näit oli Lääne-Peipsimaa rahvaarv 1970. aastal 57 000 inimest, 2004. aastal aga vaid ~38 287 inimest);
- 3) kohalik elanikkond on väheaktiivne, see omakorda mõjutab omavalitsuste rahalist seisu;
- 4) arengukavad rõhutavad kohaliku ettevõtluse toetamise ja aktiivsuse suurendamise vajadust. See tekitaks uusi töökohti ja suurendaks elanikkonna sissetulekut. Peamised valdkonnad, millega tegeleda tahetakse, edendamaks piirkonda, on turism ja puhkemajandus;
- 5) infrastruktuuri halb olukord: puuduvad head ühendused, samuti puhas joogivesi või kanalisatsioon;
- 6) piirkonna eelistena nähakse järve lähedust, seega on olemas võimalused sportimiseks, matkamiseks, puhkebaaside rajamiseks;
- 7) peetakse vajalikuks puhkekohtade ja võimalike turismiobjektide kaardistamist, märgistamist ja reklaamimist;
- 8) väga oluline on parkimisplatside ja prügimajanduse korraldamine;
- 9) igas arengukavas on peetud oluliseks laevaliiklust järvel ja sadamate rajamist;
- 10) peetakse vajalikuks normaliseerida ülejärvelisi suhteid ja kontakte Ida-Peipsimaaga;
- 11) rõhutatakse kohaliku miljööväärtuse säilitamise vajadust;
- 12) muret teeb järve vee seisund, seepärast peetakse hädavajalikuks reoveepuhastussüsteemide rajamist või renoveerimist.

Hetkel on piirkonna turismi arendamisega seotud olulisim tooteproblemaatika:

- 1) rühmamajutuse nappus – igas maakonnas ei ole võimalik ööbida suurtel turismirühmadel, näiteks Tartumaa Peipsi-äärsetes valdades;
- 2) välisturismirühmadele sobilike toitlustuskohtade nappus;
- 3) mitmed teenused, vaatamisväärsused ja harrastused tootestamata.

Kõik järveäärsed vallad seostavad oma arenguvõimalusi järvega ja kohaliku väike-ettevõtlusega, mis keskenduks kalastusele, mahepõllundusele ja turismile.

Probleemiks on see, et enamasti nähakse nende valdade valupunktides vaid kohalikku temaatikat – seda nii maakonna kui riigi tasandilt vaadates.

Peipsi-äärsete valdade areng on sõltuv riiklikust regionaalpoliitikast ehk täpsemini selle toimivusest, positiivsest ja reaalsest mõjust Peipsi piirkonnas ning kohalikest algatusest. Ainult riigi toetusele lootmine võib parimal juhul tähendada paari projekti rahastamist, millele kohaliku apaatsuse tõttu mingit arengut ei järgne ning põhimõtteliselt oleks selline investeering mahavisatud raha ja vaev. Ainult kohalikele algatusele rõhumine ilma riigi reaalsete investeeringuteta oleks selgeks sõnumiks kohalikele elanikkonnale, et riigi tasemel on nad jäetud väljapoole “eluvõimelist” Eestit. Kohaliku algatuse raames peab panema erilist rõhku nendele sammudele, mis mõjutavad kohalikku atraktiivsust ning on teostatavad lihtsate meetmetega. Need on:

- 1) kohaliku looduse passiivse nautimisvõimaluse loomine (st märgistada loodusrajad, vaatepunktid);
- 2) kohaliku pärandi kogemise võimaluste parandamine (objektide elementaarne märgistamine infoga);
- 3) kohalike suveniiride pakkumine (mis iganes kohaliku käsitööga seotud meene oleks praegust olukorda arvestades suur samm edasi).

Eesti turismimajanduse trendid, mis antud regiooni puudutavad, on ökoturismi osatähtsuse pidev kasv, järjest suurenev välituristide huvi puhta looduse vastu, siseturismi hoogustumine, õppeturismi populaarsuse kasv. Piirkonnale on oluline lähiajal siseturule keskendumine. Siseturist on leplikum ja tal on teatud ettevalmistus kohaliku pärandi tarbimiseks.

Võimalikud sihtrühmad siseturu osas: individuaalturistid, pered, ärimeeste nädalavahetuseseltskonnad, ekskursioonirühmad, harrastusrühmad ja *special interest*, lühiajalised puhkekülastused Tartust ja mujalt Lõuna-Eestist, koolirühmad.

Võimalikud sihtgrupid välisturu osas: Soomest, Lätist, Venemaalt.

Marketing: Peipsi oma kuvandi loomine ja kasutamine, pakkumine ühe tervikliku sihtkohana, seotus Ida-Virumaal Tallinnaga, Jõgevamaal, Tartumaal, Põlvamaal Tartuga, koostöö naaberpiirkondadega ja turismi edendavate asutustega, nagu Sihtasutusega Lõuna-Eesti Turism.

Marketingivisioon: Lääne-Peipsimaal on väikeste kulutuste juures palju kogemisväärsust nii teha kui ka näha.

Põhilised tootearendamisega seotud sammud lähiajaks:

- 1) parandada turismiteabe kättesaadavust nii Eestis kui ka välismaal;
- 2) suurendada turismitoodete valikut, laiendades turismi geograafilist ja hooajalist jaotumist;
- 3) parandada turismitoodete kvaliteeti.

Oluline oleks terve Lääne-Peipsimaa käsitlemine ühtse turismipiirkonnana. Keskenduda tuleks infrastruktuuri parandamisele, keskkonnanohiule ning majanduse ja ettevõtluse arengule ning piiriülesele koostööle Venemaaga.

Selle tagamiseks planeerida (või arendada edasi) piirkonda:

- 1) üks üle-eestiline pärandisündmus igas maakonnas, nagu pütilaat Avinurmes, kalalaat Lohusuus, kala- ja sibulalaat Kallastel, lossipäevad Alatskivil, setu pitsi päevad Värskas, jms;
- 2) tootestada üks üle-eestiline loodusturismisündmus igas maakonnas;
- 3) turismisadamate renoveerimine või avamine igas maakonnas;
- 4) teenindusega ujumisrandade avamine (vähemalt üks igas maakonnas);
- 5) rajada ja arendada turistidele sobivaid (ka kohaliku köögiga) toitlustuskohti, kus oleks minimaalselt 50 kohta;
- 6) märgistada (või koostada) ja reklaamida marsruute matkajatele, jalgratturitele, auto- ja paadimatkaajatele;
- 7) rajada majutuskohti (vähemalt 50 kohaga) – turistihotell, motell või puhkeküla igasse järveäärsesse maakonda;
- 8) koolirühmadele sobivate toodete ettevalmistamine – loodushariduslikud marsruudid, Kalevipojaga seotud vaatamisväärsused, vanausulised, Eduard Tubin, Juhan Liiv jne.

Uuritavas regioonis on olemas eriline turismiressurss – rikkalik kultuuripärand ja puutumatu ning mitmekesine loodus ja ühine turismitõmbetegur Peipsi järv. Lääne-Peipsimaa turismitoodete põhiaines on: loodus (järv, rannik, metsad), kultuuri- ja ajaloopärand, eelmainitud kombineerivad marsruudid, harrastused ja sündmused. Seda

tuleb arvestada kõnealuse piirkonna turismi arendamisel. Turismil kui majandusharul on täita just selle regiooni arengus oluline roll uute töökohtade loomisel, kohalike eelarvete tulude suurendamisel ja piirkondliku arengu soodustamisel. Piirkonnale sobib ökoturism, aga hetkel ei ole infrastruktuuri puuduliku arengu ja kohaliku kogukonna passiivsuse tõttu enamasti täidetud üks ökoturismi põhimõtetest – tulu jäämine piirkonda.

Vene Föderatsioon

Ida-Peipsimaa moodustab osa Petseri, Pihkva ja Oudova rajoonist ning Leningradi oblasti edelanurgast. Piirkonda jääb kolm linna (Pihkva, Petseri ja Oudova) ning Petseri rajooni Petseri, Kulje, Krupa ja Uus-Irboska vald, Pihkva rajooni Logozovitši, Piskovitši, Zaliti, Verholino, Serjodka ja Terebištše vald, Oudova rajooni Samolova, Remda, Polna, Spitšino, Juskino, Oudova ja Dobrutši vald ning Slantsõ rajooni Zagrivije vald.

Loodus

Järve idakallas on Venemaa piiriala ja seetõttu raskesti ligipääsetav. Sealsete loodusrikkuste kaitseks on moodustatud Remidovi looduskaitseala ja Velikaja jõe suudme linnukaitseala. Venemaa rannikul on peamised turismiobjektid Petseri klooster ja Pihkva linn. Ida-Peipsimaal on kaunid liivarannad Oudovo jõe suudmest põhja pool, Lämmijärve ääres Raigla ümbruses ja Pihkva järve ümbruses Petški lähistel. Nende kasutamist puhkepaigana takistavad lisaks piiri lähedusele ka teede ja olmetingimuste puudumine.

Piki Peipsi idarannikut kasvavad kitsal liivaribal männid. Pihkva järve idakaldal Tšornaja ja Lotškino jõe vahel ning Želtši jõe alamjooksul on valdav künklik pinnareljeef. Peipsi ja Pihkva basseinis on ligi 30 saart, neist suurimad on Talabsk, Belovo, Kamenka ja Kolpino.

Suurem osa Peipsi ja Pihkva vesikonna idarannikust on soine (ligi 45 000 ha on soode all).

Nii jõgede kui ka väiksemate ümbruskonna järvede ääres leidub sobivaid paiku peatusteks ja puhkamiseks. Juba praegu on nii Peterburi kui ka kohalike inimeste seas populaarseks puhkepaigaks Užinskoje, Dolgoje ja Velino järv, mille ümber suviti puhkepäevadel kerkivad väikesed telklinnakud. Paigad sobivad nii harrastuskalameestele kui ka seene- ja marjakorjajatele. Tšornaja jõe suudmesse on rajatud ka kalurionne.

See piirkond võiks huvi pakkuda ka loodusteadlastele. Peipsi idaranniku luhtadel ja soodes kasvab 652 liiki taimi, neist 69 on kaitsealused või haruldased. Seal elab ka Vene Föderatsiooni Punasesse raamatusse kantud ja haruldasi linde. Peaaegu kõigis põllumajandusega tegelevates asustatud punktides elavad valged toonekured. Eriti tihe on lindude kontsentratsioon Remdovskis ja Teplõi järve piirkonnas.

Kultuuri- ja ajaloomälestised

Peipsi ja Pihkva järve idarannikul asub umbes 1500 föderaalset ja regionaalset tähtsusega mälestusmärki. Suurem osa neist asub Pihkva oblastis. Eriti tähelepanuväärne on Pihkva linn, kus asuv Pihkva kremlis kompleks pärineb 6.–19. sajandist. Linna uhkuseks on Mirožje kloostris Spasso-Preobraženski kirik (1153), mis on lülitatud ka UNESCO ülemaailmse tähtsusega mälestusmärkide nimistusse.

Petseri linnas asub Püha Uspenski klooster, mis tegutseb 1473. aastast. Kloostri territooriumil asuvad kuulsad liivakivikoopad, kus on looduslik ventilatsioon ja püsiv temperatuur. Alates 16. sajandist on kloostri territooriumil asuvatesse koobastesse säilitatud tuhandeid kindluse ja munkade kaitsjate ning Venemaa kuulsate aadli- ja kaupmeheperede säilmeid. 30 km enne Pihkvat on turistidel võimalik külastada iidset Vene linna Izborskit, mida on kroonikas esmakordselt mainitud 862. aastal seoses varjaagidega. Linnas on säilinud vana kindlus ja Malski kloostris kompleks.

Oudova rajoonis peaks huvi pakkuma Oudova kreml, kus venelased saavutasid 1242. aastal võidu saksa rüütlite üle, ja Pokrovski kirik koos kabeliga. Leningradi oblastis võiks esile tõsta Ivangorodi kindlust ja Poretšenski Pokrovski kloostrit.

Olemasolevad infrastruktuurid

Piirkonnas tegutseb 33 turismifirmat, kes peamiselt tegelevad majutuskohtade broneerimisega. Pihkva linnas on üheksa võõrastemaja ja üks hotell. Pihkva oblastis

tegutseb kaheksa majutuskohta. Tuleb aga märkida, et mitte ükski Pihkva linna võõrastemaja ei ole läbi teinud vabatahtlikku riiklikku sertifitseerimist. Slantsevo ja Kingissepa rajoonis ning Ivangrodi linnas tegutseb 47 majutuskohta, neist kaheksa võõrastemaja. Suurema osa neist majutuskohtadest moodustavad eriliste mugavusteta jahi- ja kalameeste baasid, kuhu mahub korraga 10–20 inimest. Paljud baasid on ametkondlikud ega aita kaasa turismi arendamisele.

Pihkva oblasti siseveekogudel pakub transporditeenust neli ettevõtjat. Reisijatevedusid sooritatakse kahel regulaarliinil laevadega Polesje 36 (50 kohta) ja Zarja 255r (63 kohta) Pihkvast Talabi saartele neli korda nädalas ja Pihkvast Šartovosse (Kolpino saar) kaks korda nädalas.

Ettevõtmised

Peipsi ja Pihkva järve idaranniku Pihkva ja Leningradi oblasti kultuurikalendris on märgitud 39 ettevõtmist ja festivali, neist suuremad on jääsprint Lukomorje Pihkva järvel veebruaris, sõjalis-patriootiliste klubide festival Izborskis juunis, jaanipäevapidustused juulis Rodina külas, kalurite päev Ustjes juulis, Marinski teatri valgete ööde festival juunis-juulis Ivangorodis ning Ivangorodi päev 24. ja 25. juulil. Kingissepa linn kutsub juunis Ivan Kupala ja kalurite päeva teatraliseeritud etendustele, pakkudes kalurite päeval võimalust degusteerida kalatoite.

Harrastus- ja võistluskalastajaile pakuvad Peipsi ja Pihkva järve huvi nii talvel kui ka suvel. Talvist jääpüüki harrastab Pihkva järvel juba praegu argipäeviti ligi 400, puhkepäeviti kuni 5000 inimest. Pihkva oblastis peavad kalamehed taotlema litsentsi vääriskala püügiks ja tööstuspüügiks. Seoses tootmise vähenemisega on viimastel aastatel vähenenud ka järvede saastatus ja paranenud vee keemiline koostis.

Hinnang

Praegu on Peipsi ja Pihkva vesikonnas täheldatav spontaanne öko- ja veeturism. Väheseks jääb korraldajate ettekujutus selle olemusest ja organiseerimistöö. Paljud vaatavad öko- ja veeturismile kui täiendavale sissetulekuallikale, mis kätkeb endas tõsist ohtu. Korraldiku planeerimise ja juhtimise ning vajalike eelteadmisteta ei pruugi

see kohalikele elanikele majanduslikku tulu tuua. Pigem võib see teha keskkonnale korvamatut kahju ja diskrediteerida nii ökoturismi arendamise ideed.

Kavatsused

Vene Föderatsiooni poolelt on turismikorraldusega tegelejad näinud ette, et piirkonnas on võimalik arendada nii öko-, teadus- kui ka puhkusturismi. Teadus- ja spetsialiseeritud turismi raames pakutakse võimalusi teadusekspeditsioonideks ja uurimistöök, tudengitele välipraktikaks, konverentside ja seminaride korraldamiseks ning teisteks õppevormideks.

Loodusturismi sihtrühmana nähakse nii õpilasi, looduseuurijaid, üliõpilasi, ärimehi ja teisi huvilisi. Pakkuda kavatakse ekskursioone, linnu- ja putukavaatlusi, kultuuriloolisi retki, foto- ja videosessioone, lastelaagreid, laeva- ja bussiekkursioone, koos osalemisvõimalusega pidustustel ja kultuurifestivalidel. Spetsialiseeritud turismi raames peetakse silmas spordi-, küla- puhkus- ja seiklusturismi võimalusi.

Välja on töötatud ökoturismi arendamise kaheksa printsiipi:

1. Küllastajate arv ei tohi ületada looduse taluvusvõimalusi.
2. Retkede sisu peab tuginema kohalikule ajaloole ja traditsioonidele.
3. Turism peab tooma kasu kohalikele elanikele ja rajooni majandusele.
4. Kogu tegevuse aluseks peab olema loodussäästlikkus.
5. Mitte müüa taimede ja loomade elu (nt ei tohi ohustada haruldasi taimi ega häirida pesitsevaid linde).
6. Tagada giidide kõrge kvalifikatsioon.
7. Tagada turistide ohutus.
8. Tähelepanelikult jälgida vastukajasid.

Öko- ja veeturismi arendamiseks on koostatud tegevuskava, mis pikas perspektiivis näeb ette täisväärtusliku infrastruktuuri rajamise koos maanteede parandamise, transporditeenuse arendamise, peatuspunktide rajamise ja korrastamisega ning loodusmuuseumi ja koduloomuuseumi rajamise. Võimalikke rahastajaid tahetakse otsida riigieelarvest, oblastite eelarvetest, Moskva, Sankt-Peterburgi jt investoritelt. Võimalike välisrahastajatena on kaalumisel Euroopa Liidu fondid, partnerid Skandinaaviamaadest jt rahvusvahelised allikad. Olemas on ka üksikasjaline esialgne

tegevuskava alates süsteemsest inventeerimisest ja lõpetades korralike turismipakettide moodustamisega, mis kõik algavad 2005. aastal (mõni on alanud eelmisel aastal).

Lääne-Peipsimaa ökoturismialane teostatavusuuring

Koostas Virve Tuubel

Eesti on minetamas kahte olulist eelist turismisihthmaana: peagi pole me enam ei uus ja veider kant raudse eesriide tagant ega ka odav ostukeskus. Mida on Eestil pakkuda? Jõuame äratundmisele, et üks olulisemaid turismiobjekte on Eesti loodus.

I. Sissejuhatus

Eesti tähtsaimaks turismiressursiks on kultuuri- ja looduspärand. Uuritavas Peipsi järve regioonis on mõlemad pärandid erilised – rikkalik kultuuripärand ning mitmekesine ja puutumatu loodus. Turistide huvi uuritava regiooni vastu on lähiajal suurenenud. Eelkõige soovitakse tutvuda piirkonna kultuuripärandiga või kasutada paikkonna rikkaliku looduse võimalusi.

Turismi peetakse maailmas üheks kõige suuremaks majandusvaldkonnaks. Eestis moodustab turismimajandus 8,2% sisemajanduse kogutoodangust ning 8,2% tööhõivest (Statistikaamet 2003). Turismiteenuste käive aastal 2000 oli ligikaudu 11,5 miljardit Eesti krooni, millest siseturism moodustas 3,4% ehk 400 miljonit Eesti krooni (Statistikaamet 2004). Siseturismi iseloomustamiseks võib siinkohal välja tuua, et tasulises majutusasutuses ööbimisega siseturiste oli 2003. aastal 417 000 ning see näitab aasta-aastalt üha kasvavat tendentsi. Eesti peamisteks välisurgudeks sissetulevas turismis on Soome (64% koguturistide arvust), Rootsi (6%) ja Saksamaa (6%). Küllastajate saabumistes domineerivad pisut teised riigid: Soome (53% kogu saabunud küllastajatest), Läti (12,3%), Venemaa (8,8%) ning Rootsi (4,4%) (EAS Turismiarenduskeskus, 2004). Üha suuremat rõhku pannakse regioonides ja väiksemates sihtkohtades ka kohalike elanike võõrustamisele.

Eesti riiklikus turismiarenduskavas aastateks 2002–2005 tuuakse arengukava peamise eesmärgina välja majanduskasvu toetamine turismisektori rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu kaudu, mille aluseks on Eesti maine tõus ning turismitoodete valiku laiendamine ja kvaliteedi parandamine. Peamiste puudustena tuuakse välja Eesti tundmatus reisisihina nii Lääne-Euroopas kui ka kaugturgudel, selgelt väljenduva reisisihi maine puudumine, Eesti turismitootete ühekülgsus ja Tallinna-kesksus, suur sõltuvus Soome turust, investeeringute vähesus turismiinfrastruktuuri (seda eriti väljapool Tallinna) ning maapiirkondades ettevõtjate ja oskusteabe puudumise. Eesmärkide saavutamiseks püstitati kolm tegevussuunda:

- 1) suurendada Eesti kui reisisihi tuntust ja parandada Eestit puudutava turismiteabe kättesaadavust nii Eestis kui ka välismaal;
- 2) suurendada turismitoodete valikut, laiendades turismi geograafilist ja hooajalist jaotumist;

- 3) parandada turismitoodete kvaliteeti.

Hetkeolukord turismi arengus ei rahulda ka nelja Peipsi regiooni maakonna – Ida Virumaa, Jõgevamaa, Tartumaa, Põlvamaa – nägemust piirkonna turismi- ja puhkemajanduse potentsiaali rakendamisel ning turupositsiooni tugevdamisel.

Käesoleva teostatavusuuringu eesmärk on:

- anda ülevaade Peipsi piirkonna turismi hetkeseisust;
- selgitada turismi arendamisega seotud põhiline tooteproblemaatika;
- pakkuda välja piirkonna turismiarengu jaoks sobilikud võimalused, lähtudes antud uuringu tulemustest ja riiklikus turismiarengukavas välja toodud tegevussuundadest, arvestades turismi- ja puhkemajandusega kaasnevate keskkondlike, sotsiaalsete kui ka majanduslike mõjudega.

Eesti turismimajanduses ilmnevad viimastel aastatel mõned uuemad trendid: järjest suurenev välituristide huvi Peipsi regioonide vastu, siseturismi hoogustumine, loodus- ja ökoturismi osatähtsuse pidev kasv. Käesolev uuring vaatleb antud piirkonna võimalusi ka nende trendide osas.

Mõisted

Käesolevas uuringus kasutatakse mõisteid alljärgnevas tähenduses.

Turism on mitmetesse majandussektoritesse kuuluvate komponentide kombinatsioon (Riiklik turismiarengukava... 2003):

- 1) majutus koos toitlustamisega;
- 2) reisitransport – lennu-, mere-, maantee- ja raudteetransport;
- 3) looduslikud ja tehnilised vaatamisväärsused ning nende haldajad;
- 4) reiseenuste korraldajad – reisikorraldajad ja reisibürood;
- 5) reisisihi korraldajad – avaliku, era- ja kolmanda sektori organisatsioonid ja asutused.

Statistikas loetakse Maaailma Turismiorganisatsiooni (*World Tourism Organisation*) määratluse järgi turismiks inimeste reisimist väljapoole nende igapäevast elukeskkonda puhkuse, äri või muudel eesmärkidel kestusega kuni üks kalendriaasta. Määratlusele vastavaid reisijaid nimetatakse külastajateks ja nad jagunevad ühepäevakülastajateks ja turistideks.

Puhkemajandus ehk rekreatsioon on valdkond, mis tegeleb virgestuse, töövõime taastamine ja aktiivse puhkusega looduses, eriti selleks loodud, eraldatud või kohandatud puhkealadel. Eristatakse igapäevast rekreatsiooni (aias, haljasalal), nädalalõpu rekreatsiooni (asulalähedasel puhkealal ja haljasvööndis) ning pikaajalist puhkust (suvituspiirkonnas ja turismimatkal). Rekreatsiooni korral maksab ressursi kasutamise eest riik ehk maksumaksja (Ökoloogia leksikon 1992).

Turist ehk ööbimisega külastaja on isik, kelle reis väljapoole oma igapäevast elukeskkonda hõlmab vähemalt üht ööbimist sihtkohas.

Ühepäevakülastaja on isik, kes külastab väljaspool oma igapäevast elukeskkonda asuvat paika seal ööbimata.

Turismiarenduskava on sihtkoha tasandil ressursside ja turu astmeline hindamise, tegevuskava ja järelevalve protsess, mille eesmärk on kohaliku toote või turu puudujääkide väljatoomine, projektiideede esitamine nende lõhede täitmiseks ning ideede elluviimiseks vajalike tegevuste välja toomine (Godfrey, Clarke 2002).

Turismiteenus(toode)

- 1) reisikorraldaja või reisibüroo poolt reisiteenuse osutamine;
- 2) majutus- ja toitlustusteenuse osutamine;
- 3) majutusteenuse osutamine;
- 4) konverentsiteenuse osutamine;
- 5) majutus- ja taastusraviteenuse osutamine;
- 6) giiditeenuse, giid-tõlgiteenuse ja reisisaatjateenuse osutamine (Turismiseadus, § 2).

Siseturism on riigi residentide reisimine riigi territooriumil asuvasse, kuid väljapoole nende igapäevast elukeskkonda jäävasse paikadesse.

Väliturism on riigi mitteresidentide reisimine riigi territooriumil asuvasse paikadesse.

Ökoturism on vastutustundlik reisimine, mis toetab loodus- ja kultuuripärandi säilimist ning kohalike elanike heaolu. Ökoturismi all mõistetakse eelkõige väljaspool otseseid turismirajatisi aset leidvaid tegevusi ja mõjusid. 1980. aastatest alates esile kerkinud uus suund turismis on sündinud inimeste murest keskkonna tuleviku pärast, turismi poolt põhjustatud keskkonnakahjustustest ja turistide soovist kogeda puhast ja algupärast loodust või turismikeskkonda.

Sihtrühm on ühiste tunnusoontega inimrühmad. Üldise inimhulga segmentimiseks (rühmadeks jaotamisel) kasutatakse väga mitmeid meetodeid, millest enimkasutatuteks turismis on segmentimine isiku- (sugu, vanus, rahvus, haridustase, sissetuleku suurus jne) ja reisimuutujate (reisieesmärk, elukoha kaugus sihtkohast, kulutatud raha hulk sihtkohas, hinnatundlikkus, kasutatud informatsiooni allikad jne) järgi.

Turismiressursside audit on turismisihtkoha turismipakkumise (tunnusjoonte, mis köidavad turistide kogukonnas) hindamine. Turismiressursid jagunevad loodus-, ajaloo- ja kultuuriressurssideks, üritusteks ja aktiivseteks tegevusteks ning turismipetsiifilisteks ja turismi toetavateks teenusteks (Godfrey, Clarke 2002: 7).

Turismi mõjud on turismi arendamisega kaasnevad mitmed mõjud sihtkoha erinevatele keskkondadele. Tavapärastelt jagatakse turismi mõjud majanduslikeks, sotsiaalkultuurilisteks ja ökoloogilisteks mõjudeks. Majanduslikud mõjud on seotud turismimajanduse poolt loodud töökohtade, eelarve ja välisvaluuta sissetulekuga sihtkohas. Sotsiaal-kultuuriliste mõjude all analüüsitakse turismi mõju kultuurile, kogukonna elustiilile ja inimsuhetele. Ökoloogilise keskkonnaga seotud mõjud hõlmavad muutusi maastikus ning looduslikus ja tehiskeskkonnas.

Piirtaluvus (taluvuspiir) on maksimaalne inimeste arv, kes võivad sihtkohta külastada, tekitamata vastuvõetamatud muutused sihtkoha füüsilises ja sotsiaalses keskkonnas ja ilma, et langeks külastajate poolt tajutava külastuselamuse kvaliteet (Mathieson, Wall 1982).

II. Piirkonna turismiressursside audit

Piirkonna iseloomustus

Peipsi järve äärsed regioonid võivad tinglikult nimetada Peipsimaaks, mida jaotatakse lähtudes nüüdisaegsetest poliitilistest ja halduspiiridest omakorda Ida- ja Lääne-Peipsimaaks ehk Eesti Vabariigile kuuluvaks Lääne-Peipsimaaks (~4300 km²) ja Vene Föderatsioonile kuuluvaks idakalda Ida-Peipsimaaks (~5000 km²). Peipsi piirkond seostub, nagu nimetuski ütleb, Eesti suurima ja kalarikkaima järve Peipsiga. Peipsi järvest ligi 90% sisevete kalatoodangust. Kogu Peipsi-äärse piirkonna minevik, olevik ja tulevik on järvega seotud ja seetõttu ka üpris omapärase majandusstruktuuriga. Peipsi on ka Eesti idapiiriks. Siinsel alal on omapärane ajalugu ja rahvastik, looduses on palju puutumatuid maastikke ja kultuurilis-ajaloolisi objekte.

Peipsi põhjarannik on kujunenud Ida-Virumaa puhkepiirkonnaks keskusega Kauksis. Põliskülad on muutunud suvekodudeks. Jõgeva- ja Tartumaa osas on piki rannikuriba säilinud hulk põlisasumeid, sh Mustvee ja Kallaste linn ning hulk vene vanausuliste külasid oma sajandite jooksul välja kujunenud infrastruktuuri ja elulaadiga. Mustvee linna ja Raja 7 km pikkuses tänavkülad piirkonnas (Jõgevamaa Kasepää valla Raja, Kükita, Tiheda ja Kasepää küla) elavad tänapäevast elulaadi rohkem omaks võtnud, kuid usulises mõttes äärmuslikult ranged fedossejevlaste. Raja külas on säilinud nõukogude ajal mitteametlikult tegutsenud klooster, kus 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi esimesel poolel töötas kuulus ikoonimaali koolkonna rajaja Gavriil Frolov. Tartumaal Peipsiääre valla umbes 8 km pikkuse tänavküla moodustavates Varnja (Voronja) ja Kasepää (Kazepel) alevikus, Sohvia (Soviika) külas ja Kolkja (Kolki) alevikus elavad arhailisema elulaadiga pomoorid – kuulsad sibulakasvatajad. Vanausulised elavad ka Peipsi järves asuval Piirissaarel, kus arhailine elulaad on eriti ehedalt säilinud.

Peipsi järv on Peipsimaa inimeste elu väga oluliselt mõjutanud. Kalastusel põhinenud elulaadil on sajandite jooksul välja kujunenud väga omapärased subkultuurid:

- järve läänekaldal, Lääne-Peipsimaal, elavad põliselt eestlased, vene vanausulised, vene õigeusklikud, setud;

- Venemaa rannikul, Ida-Peipsimaal, elavad praegu valdavalt venelased, kuid ajaloolise Novgorodimaa alad olid mitme soome-ugri rahva (nt vadjalaste ja isurite) põliskoduks.

Tänapäevane Peipsimaa kuulub väheneva rahvaarvuga piirkondade hulka. Peipsi järve lääne- ja põhjaranniku venekeelne elanikkond on eriline rahvusrühm, mille moodustavad erinevat päritolu ja erineva usutunnistusega ümberasujate, peamiselt õigeusu kiriku tagakiusamise eest Venemaalt põgenenud vanausuliste ja pärisorjade järeltulijad. Tänapäeval on Eestis umbes 11 vanausuliste kogukonda ligikaudu 10 000 liikmega, põhiliselt Peipsi järvega piirnevatel aladel, aga ka Tartus ja Tallinnas.

Teine selgelt eristuv rahvusgrupp selles piirkonnas on setud (13 000 inimest), kes elavad eelkõige Kagu-Eestis Põlva ja Võru maakonnas ning Pihkva oblasti Petseri maakonnas. Setude eripäraks on nende murre ja asjaolu, et suur osa neist kuulub vene õigeusku, enamik eestlasi järveäärses piirkonnas tunnistab aga luteri usku. Ka setude materiaalne kultuur on vene mõjutustega. Igapäevaelus on säilinud regionaalsed (kiriku)pühad, mille tähistamine on omane vaid sellele maanurgale. Olulistel tähtpäevadel kantakse veel setu rahvarõivaid koos rikkalike ehetega; säilinud on ehete kinkimise ja pärandamise traditsioonid. Ka on setudel mitmeid ainult selles piirkonnas tuntud ja valmistatavaid rahvustoite ja toitumistavasid.

Emajõe suudmealal Praagas asub omapärane vana kaluriküla, kuhu pääseb vaid veeteed pidi ja mille majad on ehitatud vaiadele. Seal näeb palju põlise kalurikultuuri elemente.

Paraku ohustab kõigi eelnimetatud paikade omapära säilimist Peipsi kalavarude vähenemine ja kalastuse kui elatusala hääbumine.

Antud töös on käsitletud Lääne-Peipsimaana nelja maakonna järveäärseid valdu;

- Ida - Viru maakond: Avinurme, Lohusuu, Tudulinna, Alajõe, Iisaku;
- Jõgeva maakond: Pala, Saare, Kasepää, Torma;
- Tartu maakond: Võnnu, Meeksi, Piirissaare, Mäksa, Vara, Alatskivi;
- Põlva maakond: Värska, Mikitamäe, Rápina, Mooste, Ahja, Veriora;

Piirkonda jääb kolm linna: Mustvee, Kallaste, Räpina.

Peipsi järv

Peipsi järv on suuruselt neljas järv ja suurim piiriveekogu Euroopas. Järve pindala on 3555 km², millest 44% kuulub Eesti Vabariigile ja 56% Vene Föderatsioonile. Järv liigestub kaheks suureks järveks: põhjas Peipsi ehk Suurjärveks (2611 km²) ja lõunas Pihkva järveks (708 km²). Neid ühendab kitsas, kuid sügav ja soe väinalaadne Lämmijärv. Peipsi järvede kogupikkus on 143 km, laius 49 km. Peipsi on madal: keskmine sügavus 7,1 m, suurim sügavus 15,3 m. Järves on 35 saart. Peipsisse voolab sisse 237 jõge, oja ja kraavi, neist 41 Eestist, kuid välja voolab vaid üks – Eesti suurima vooluhulgaga Narva jõgi. Valgala suurim jõgi on Pihkva oblastis asuv Velikaja. Oma suurusega mõjutab järv mõistagi märgatavalt kohalikku kliimat. Sügisel püsivad ilmad keskmisest kauem soojad, kevad seevastu saabub kuni kaks nädalat hiljem.

Peipsi suurim rikkus on vesi, mille kvaliteeti võib lugeda suhteliselt heaks. Maavaradest võib nimetada liiva ja järvemuda. Kogu Peipsi nõo piires leidub mineraalvett, tuntuim leiukoht on Värskä, aga seda on ka Alatskivil, Mehikoormas, Kuningakülas, Põlvas, Võrus ja Petseris.

Peipsi järve kalad

Peipsit peetakse üheks Euroopa parimaks kalajärveks. Siin elab 35 liiki kalu (lisaks sõõrsuu – silm), seega on esindatud enam kui pool Eesti kalaliikidest. Rikkalikud kalavarud on aidanud kalastusel püsida rannarahva elus tähtsal kohal. Kalapüük on olnud siin läbi aegade põhilisi elatusallikaid ja mitmed vanad kalapüügiviisid on tänapäevani säilinud just Peipsi randadel. Peipsi kalastik on aegade jooksul palju muutunud, eelkõige järve üldseisundi tõttu. Soojad pikkade tuulevaiksete perioodidega suved on põhjustanud madalaveelises Peipsis vetikate vohamist ehk vee “õitsemist” ning sellest tulenevalt ka järvevee kvaliteedi halvenemist. Mõnedele kaladele, näiteks räabisele, ei sobi ka jäävaesed talved, sest nende mari vajab talvel rahu. Püügimahud peegeldavad mingil määral ka inimeste maitse-eelistusi. Peipsil ja Pihkva järvel on sajandite vältel kõige rohkem püütud väikest parvekala tinti.

Eestlaste toidumenüüs on aga tint ja kiisk taandunud üsna tagasihoidlikule kohale. Küll aga kuuluvad tänaste lemmikute hulka räabis, haug, särg, latikas, ahven, siig, koha ja luts. Räabise populatsioon järves on oluliselt kahanenud ja mitmel viimasel aastal ei ole olnud räabist püügikalade hulgas. Kunagise 30 000-tonnise aastapüügi asemel tuleb tänapäeva kaluritel olla rahul vähemaga – 10 000-tonnine kogupüük jaguneb võrdselt Eesti ja Venemaa vahel. Peipsi kalavarude vähenemise põhjuste hulgas on paraku esikohal otsene ja ka kaudne inimõju. Järv annab ligi 90% Eesti sisevete kalapüügist. Peipsimaal on kokku üle 1200 kutselise kaluri, kellele lisandub veel paar tuhat Peipsi-äärset elanikku ja suur hulk harrastuskalastajaid.

Peipsi järve linnud

Peipsi on linnurikas: tema veepeeglil ja järve lähiümbruses on ühtekokku täheldatud 232 liiki linde, neist 175 ka pesitsevad siin. Loodusliku põhja-lõunasuunalise barjäärina juhivad järve kaldad rändlindude määratu suuri parvi nende teel Lõuna-Euroopast Siberisse ja tagasi. Seetõttu pakuvad Peipsi rannad kevadel ja sügisel suurepäraseid võimalusi lindude rände vaatlemiseks.

III. Lääne-Peipsimaa maakondade arengukavade analüüs

Põlva, Tartu, Jõgeva ja Ida-Viru maakondi iseloomustab mitmekesine ja kaunis looduskeskkond, ajaloo- ja kultuuritaust. Samas iseloomustab maakondi ka Eesti keskmisest suurem tööpuudus. Arenemas on turismiettevõtlus, kuid Eesti turismitoote liigse pealinnakesksuse tõttu satub maksujõulisi välituriste Eesti ida- ja lõunapoolsetesse piirkondadesse praegu veel ebapiisavalt.

Ida-Virumaa

Ida-Virumaa on Eesti kirdepoolseim maakond, mis piirneb põhjast Soome lahega, idast Eesti-Venemaa piiriks oleva Narva jõega ja lõunast Peipsi järvega. Edelast ja läänest kulgeb maakonna piir enamjaolt läbi metsade ja soode, eraldades maakonda Jõgevamaast ja Lääne-Virumaast. Ida-Viru maakonnas elab 177 000 inimest, elanike arvult edestab teda vabariigis ainult Harjumaa (koos Tallinnaga). Ida-Virumaad läbivad olulised liiklusmagistraalid: Tallinna-Narva ja Narva-Tartu-Valga maantee ning Tallinna-Narva raudtee. Maakonna keskuseks on Jõhvi linn, mis jääb pealinnast Tallinnast 165 km kaugusele itta. Maakonna kui turismi sihtkoha suurimaid puudusi on negatiivne üldmaine, turismitootevaliku ühekülgsus ja majutusasutuste puudus, mistõttu suurem osa külastajatest ei saa ööbida maakonnas.

Kuigi Ida-Virumaal on pikaajalised turismitraditsioonid, on vaja paljusid turismiobjekte taastada. Maakond peab oluliseks taastada ka turismialased sidemed Venemaaga. Oluliseks peetakse veeturismi arendamist, näiteks jahisadamate keti väljaarendamine piki Soome lahe ja Peipsi järve rannikut. Peipsi järve äärsed puhkealad – ulatuslikud kuivad liivarannad ja männimetsad (Alajõe, Vasknarva, Kauksi, Raadna-Rannapungerja) – sobivad põhiliselt suvepuhkuse korraldamiseks (Ida Virumaa turismi tegevuskava 2003–2006).

Maavalitsuses puudub momendil turismispetsialist. Turismi edendamisega tegelevad järgmised ühendused: Ida-Virumaa Turismi Arengu Nõukogu (TAN), Turismi Ressursikeskus (TRK), Ida-Virumaa Omavalitsuste Liit ning Ida-Virumaa Turismiühendus (IVTÜ). Lisaks on mitmeid ühendusi ja turismi edendavaid projekte.

Mustvees linnavalitsuse hoone kõrval asub Peipsi Infokeskus. Alutaguse Matkaklubi, mis on asutatud 1996. aastal, tegeleb matkaradade ja jalgrattamarsruutide edendamisega piirkonnas ja ka Eestis. Järve-äärsed vallad on moodustanud mittetulundusühingu, mille peamiseks eesmärgiks on turismi edendamine piirkonnas.

Alajõe vald

Olukord

Alajõe vald asub Ida-Virumaa maakonna lõunaosas, ulatub piki Peipsi põhjarannikut Uuskülast Narva jõe lähteni, pindala on 104 km², 476 elanikku. Rööbiti rannikuga kulgevad metsaga kaetud luiteahelikud, neist põhja poole jääb soostunud tasandik. Keskus on Alajõe küla (151 elanikku), 44 km Jõhivist. Tuntumad külad on Karjamaa (30), Katase (78), Remniku (63), Smolnitsa (17), Uusküla (69) ja Vasknarva (68).

Osa vallast on Eesti-Vene riigipiiriks. Piir kulgeb vahetult mööda Narva jõge, mis saab alguse Peipsi järvest Vasknarva küla rajoonis, kus asub vastselt avatud ja tänapäevastele nõuetele vastav piirivalvepunkt. Piiriäärne asukoht ning Euroopa Liidu tulevase piiri staatuse fakt annavad lisaeeliseid turismi arendamiseks valla territooriumil.

Põhilised tegevusalad on seotud turismi, kalapüügi ja kala töötlemisega. Arenguvõimalusi pakuvad liiva, turba, jahi- ja kalavarud. Peipsi põhjarannikul asub arvukalt suvilaid. Vasknarvas asub paadisadam.

Vaatamisväärsused on Vasknarva kindluse varemed ja Katase kadakas. Traditsioone aitavad alal hoida külapühad. Puhkevõimalusi Peipsi liivaluidetel koos ööbimisvõimaluste ja toitlustamisega pakuvad aastaringselt Katariina külalistemaja, Suvi hotell ja selle puhkemajad, Villa Marika, külalistemaja Holiday House ja

Uusküla puhkekeskuse külalistemaja. Vasknarvas ja Alajõel asuvad õigeusu kirikud, Vasknarva kiriku juures on alustanud tegevust klooster.

Alajõe Vallavalitsus osales koos Narva-Jõesuu linnavalitsusega novembrist 2003 kuni 28. veebruarini 2005 projektis SuPortNet II Est. Eesti Vabariigi valitsuse korraldusega anti Vasknarva külas piirivalvekordoni kõrval olev maa valla munitsipaalomandisse jahisadama rajamiseks. Projekti raames soetati kaks 5-meetrist kaheksa ujukiga pontoonpaadisilda, kuivkäimlad ja prügikonteinerid.

Probleemid

- Teede halb seisund. Teede üldine pikkus on 49,4 km, kohalike omavalitsuse omanduses on 5,31 km, milles ainult 0,31 km on asfaltkattega. Teede probleem kavas lahendada pärast projektide läbiviimist, mis on orienteeritud valla eelarve suurendamisele ja tee infrastruktuuri loomisele (märgid, viidad, kaardid, majade numeratsioon terviklikult ja süsteem).
- Väikesadamate väljaarendamatus, eriti Alajõel. Selle probleemi lahendamiseks on vaja kindlaks määrata sadamate ametlik staatus ja saada sadamapassid. Järgmisel etapil on vaja luua minimaalsed tehnilised võimalused nende sadamate kasutamiseks väikeste turismialuste poolt (faarvaater, pontoonid, randumine, valvesüsteem, elektrivarustus, joogivesi ja kanalisatsioon). Otstarbekas on luua tehnilised võimalused piirivalvekordonite hoonete vahetus läheduses.
- Sidevõimaluste piiratus. Valla territooriumil on kättesaadav statsionaarne ja mobiilne telefonside, kuid lähim taksofon asub Iisakus. Iisakus asub ka lähim Interneti-punkt ning sealses postkontoris on võimalus teha pangamakseid. Lähim pangaautomaat asub praegu Jõhvis.

Perspektiivid

Investeeringuteks on olemas laialdased võimalused turismi ja puhkuse organiseerimise alal. Peipsi järv oma liivakallastega pakub turistidele maalilisi tingimusi puhkuseks. Ilmseks eeliseks Soome lahe kaldal puhkamise ees on asjaolu, et suvel on järvevesi soojem kui merevesi. Interneti-punkti loomine on valla arengukavas üheks prioriteetseks ülesandeks. Looduslikud ressursid annavad võimaluse kalapüügiturismi korraldamiseks.

Peipsi järve kaldal asuvad puhkemajad, kuid pakutava teeninduse infrastruktuur ja tase ei ole veel saavutanud kvaliteetset taset – nende arendamine on üheks võimalikuks investeeringute suunaks. Kohaliku omavalitsuse ülesandeks on baasinfrastruktuuri tagamine selliste turistide majutusettevõtete nagu “puhkelaager” ja “puhkeküla” jaoks.

Kavas on kirjutada projekte, et lahendada sadamaprobleemid Alajõe külas. Sealjuures on vaja pöörata erilist tähelepanu naabervaldade ja Lõuna-Eesti kohalike omavalitsustega koostööle.

Arvestades pealinna ja suurlinnade jõukate elanike huvi kasvu omandi soetamise vastu Peipsi kaldal, kavandab Alajõe kohalik omavalitsus kasutada seda tendentsi ja luua täiendavaid võimalusi investeeringute kaasamiseks erasektori ehitusse. Esimeseks sammuks selles suunas on kaldaäärsel alal asuvate maatükkide munitsipaliseerimine. Edaspidi on võimalik ehituse osaline finantseerimine vajaliku tehnilise infrastruktuuriga (teed, elektrivarustus, vesi ja kanalisatsioon).

Õigeusu kirikud ja Vasknarva klooster on heaks jätkuks Peipsi läänerannikul algavatele kultuuriturismi marsruutidele, mis vaatlevad vanausuliste kultuuri ning vanausuliste ja õigeusklike sidusalasid.

Vasknarva kindluse varemed on heaks üleminekuks kultuuriturismi kaldakindlustuste teemale, mis jätkub Narvas. Kõnealune piir on ka Euroopa Liidu idapiir.

Koostöö ja partnerid

Arvestades selliseid aspekte nagu turismi arendamise perspektiivis ja ühised ökoloogilised probleemid, on Alajõe vallal soovitatav teha koostööd Peipsiäärsete kohalike omavalitsustega. Kasulik oleks Laagna deklaratsiooni allkirjastamine. Kohalike omavalitsustega koostöö kõige perspektiivsemaks vormiks on ühisprojektide realiseerimine. Alajõe valla põhiliseks eesmärgiks on kogemuste saamine projektijuhtimise ja -realiseerimise osas. Esimeseks kogemuseks oli Alajõe partnerlus Narva-Jõesuuga projekti SupportNet II Estonia realiseerimise raames. Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Vajalik on ära märkida turismi arengu prioriteeti riiklikus arengukavas, samuti seda, et Ida-Virumaal ettevõtluse arengu kontseptsioonis kuni 2015. aastani on üheks eesmärgiks seatud Peipsi põhjaranniku puhkealade infrastruktuuri rajamine ja puhkealade ettevalmistamine.

Tudulinna vald

Olukord

Tudulinna vald asub Ida-Viru maakonna edelaosas. Põhjust piirneb Tudulinna vald Maidla, kirdest Mäetaguse, idast Iisaku ning edelast Lohusuu ja Avinurme vallaga. Läänes ja loodes on aga ühine piir Lääne-Viru maakonna Laekvere ja Vinni vallaga. Lõunas on valla piiriks 4 km ulatuses Peipsi järv. Tudulinna vald (pindala 26 938 ha ehk 270 km²) on madal, mitmete jõgede, soode, rabade ja metsadega ala. Valla kõrgemaks kohaks on Tudulinna Linnamägi, mis muistendi järgi on tekkinud Kalevipoja kokku kantud ehitusmaterjalist. Rahvamuistendi järgi on ka Tudulinna kohaks, kuhu Kalevipoeg tahtis ehitada linna.

Tudulinna valla territooriumile jääb ka kaks looduskaitseala – need on Järvevälja maastikukaitseala Rannapungerja külas, mille ülesandeks on kaitsta kuni 12 m kõrgust Peipsi-äärset männimetsaga kaetud luitestikku, ja Muraka looduskaitseala, mille lõunaosa jääb valla territooriumile ja mis kuulub rahvusvahelise tähtsusega linnupaikade hulka. Muraka raba kuulub ka Ramsari (rahvusvahelised märgalad) alade hulka.

Vallast voolab läbi Rannapungerja jõgi koos oma lisajõgedega (Tagajõgi, Kaukvere) ja ojadega. Lähimaks linnaks on Mustvee, kuhu on 30 km, läbi Avinurme 37 km. Maakonnakeskus Jõhvi asub 53 km kaugusel. Läbi Oonurme Kiviõlisse on 50 km.

Valla asukoha seisukohalt on positiivne Peipsi järve naabus. Peipsi rannik on Eesti atraktiivseim puhkeala. Halb on, et vald asub maakonnakeskusest kaugel ja bussühendus on hõre.

20. sajandi 30. aastatel tekkis Tudulinna koguduses usutüli. Tüli lõppes sellega, et üks koguduse pool ehitas vana kiriku kõrvale uue kiriku, kellatorniga ida poole. See oli

kuni 1990. aastani Eesti uusim luteri kirik (valmis 1939. aastal). Nõukogude režiimi tulles lõhuti vana kiriku torn maha, tehti kirik inventarist tühjaks ja ehitati hiljem ümber sovhoosi viljaveskiks. 1947. aastal ehitati Roostoja jõeale Särjetõkke karestiku kohale komsomoli löökehitusena väike hüdroelektrijaam (umbes 50 kW). Jaam läks käiku 1950. aastatel ja töötas üheksa aastat. 1998. aastal vana hävinud elektrijaama tamm toestati ja tammile rajati uus 150 kW koguvõimsusega elektrijaam, mis läks käiku 1999. aastal.

Peressaare küla olevat rahvajutu järgi asutanud kolm väejooksikut vanda Põhjasõja ajal. Pärast Sonda-Mustvee raudtee valmimist hakati Eesti Vabariigi valitsuse rahadega siia rajama Peressaare uudismaa-asundust. Riigi rahadega rajati sadakond 12–25 ha suurust talu. Riigi poolt hariti igale talule üles kuni 2 ha suurune põllutükk ning ehitati ühetoaline elumaja koos lauda ja viljakuuriga. Vangide tööjõuga ehitati ühendusteel ja rajati kuivenduskraavid. Need teed on oma ea kohta veel silmatorkavalt heas korras. Tänapäevaks on paljud talud kas tühjaks tehtud või on elanikud ise väljasurevast külast lahkunud.

Valla vapil on kujutatud Tudulinna sajanditepikkuse puutöötraditsiooni sümbolit – siinkandis tüüpilise kümne kodaraga vokitatust, Tudulinna nimele viitavat magamise ehk tudumise atribuuti patja ja Muraka rabale viitavat murakat.

Vaatamisväärsused on Tudulinna Hüdroelektrijaam, Järvevälja luitestik, Rannapungerja tuletorn, Oonurme rändrahn, Rannapungerja matmiskoht ja Lemmaku kääpad. Ajaloomälestistena on Tudulinna Vabadussõjas langenute mälestussammas, Oonurmes sõjas langenute ja metsavendade mälestuskivid. Arhitektuurimälestistena on arvel Tudulinna tuuleveski ja vana kirik.

Riigimaanteed on Jõhvi-Tartu-Valga maantee, mis läbib valda 4,03 km ulatuses, Iisaku-Tudulinna-Avinurme maantee (15,57 km) ja Rakvere-Rannapungerja tee (28,7 km). Jõhvi-Tartu-Valga ja Iisaku-Tudulinna-Avinurme teed on mustkattega, Rakvere-Rannapungerja tee on kruusakattega, tee põhi on vajunud ning sügisel ja kevadel muutub see raskesti sõidetavaks.

Bussiühendus Tudulinna alevikust on olemas Tallinna, Rakvere, Avinurme ja maakonnakeskuse Jõhviga. Tallinna-Alatskivi liini teenindab AS Sebe kord päevas:

hommikul Tallinna ja õhtul tagasi. Maakonna bussiliinidest on käigus Jõhvi-Avinurme ja Jõhvi-Laekannu buss. Jõhvi-Avinurme liin kulgeb läbi Rannapungerja Tudulinna ja edasi Avinurme. Laekannu buss sõidab mööda Iisaku-Tudulinna-Avinurme teed. Oonurme küla läbib ainult Tallinna buss ning kord nädalas sõitev Iisaku-Tudulinna-Oonurme-Peresaare-Tudulinna liin, mida doteerivad Tudulinna vallavalitsus ja Ida-Viru maavalitsus.

Kaubandusega tegeleb Tudulinna vallas Tudulinna alevikus AS Helter. Üksikuid külasid teenindab FIE Vello Kristjan Kaubandus kauplusautoga, mis kord nädalas peatub Rannapungerjal, Pikatis, Metsküla bussipeatuses, Sahargul, Tudulinna laululava juures, Lemmakus, Roostojal, Oonurmes, Peressaares ja Iisaku-Rannapungerja-Avinurme teeristis. Tudulinna alevikus töötab OÜ Allari Kaubandus baar. Vallas asub Matsu Turismitalu, mis toitlustab ettetellimisel. Matsu talu asub Ida-Viru maakonna edelaosas paiknevas Tudulinna valla Sahargu külas Rakvere-Rannapungerja maantee ääres.

Peipsi põhjarannik on juba aastakümneid olnud Eestimaa intensiivsemalt kasutatavaid puhkepiirkondi. Rannapungerja jõe suue ja Peipsi rand on kasutusel supuskohana.

Kauksi looduskeskus tutvustab kohaliku looduse eripära, eelkõige Peipsi järvega seonduvat: tutvustatakse milliseid muutusi on järv ja teda ümbritsev loodus läbi teinud alates jääajast kuni tänapäevani, käsitletakse veealust maailma, tutvustatakse põlevkivi kaevandamise tagajärgi ja nende likvideerimise võimalusi.

Probleemid

Rannapungerja kaldakaitsevööndis asuvad ebaseaduslikud ehitised. Rakvere-Rannapungerja tee on kruusakattega, tee põhi on vajunud ning sügisel ja kevadel muutub tee raskesti sõidetavaks. Antud tee rahastamine on olnud aastaid vabariigi valitsuse prioriteet, kuid poliitilistel põhjustel senini rahastamata ja on jäänud takistuseks väikeettevõtluse arengule. Kohalikud teed on valdavalt kruusakattega teed.

Telefonside kvaliteet Tudulinna alevikus on rahuldav, äärealadel halb. Interneti püsiühendus on olemas vallamajas ja koolimajas. Erasisikutel on telefoni-internetiühendus. Püsiühenduse loomine on probleemne raadiotelefonidega külades.

Turismikompleksi väljaehitamist takistab munitsipaalmaade puudumine ja maaomanike vähene huvitatavus antud teenuse loomiseks.

Perspektiivid

Tööhõive suurendamiseks pöörata erilist tähelepanu põllumajanduse, teenindussfääri ja turismiga seotud ettevõtluse arendamisele, turismiettevõtetele tingimuste loomiseks on vaja luua korrastatud puhkepiirkonnad ja välja; ehitada puhke- ja turismikeskused.

Tegevuskavasse kuulub turismi ja turismialase ettevõtluse arenguks vajalike detailplaneeringute koostamine, Interneti püsiühenduse loomine Oonurme raamatukogusse, turismiinfo kogumine ja väljapanek raamatukogus ja kodulootoa laiendamine.

Peipsi-äärse puhkealade üheks arengut soodustavaks faktoriks on kahe tippkoormuse – suvise (loodusturism, rannapuhkus, vee- ja kalasport) ja talvise (kala- ja jahi-, vee- ning suusasportlased) – olemasolu. Rannapungerja on juba aastaid üks suuremaid ujuvvahendite hoidmiskohti (paadisadamad). Rannapungerjal on kaks paadiühistut 77 kohaga. Viimastel aastatel on väga populaarseks muutunud paadi- ja süstamatkad jõel, purjesport, vee- ja liulauad, skautisõit.

Rannapungerja puhkeala hoonestuse põhiosa moodustavad endised puhkebaasid ja suvilad, samuti üksikud talud.

Rannapungerjale sadama rajamine eeldab vastavaid uuringuid, keskkonnamõjude hindamist (liikuvad liivad, vee kvaliteedi tagamine, mootorsõidukite tankimine). Kasutust võiks leida ka jõe suudmes asuv tuletorn. Varem või hiljem hakkavad Peipsil sõitma turiste vedavad laevad.

Lemmakus asub 20 suvekodu. Nendest ühes, mis kuulub Tallinna Noorte Naiste ja Noorte Meeste Kristlikule ühingule, korraldatakse laste ja noorte suvelaagreid. Külas on üks tühjalt seisev endisele RETi tehasele kuuluv puhkebaas, mida küla soovib võtta oma hoole alla ja rajada sinna külamaja.

Tegutsevaid turismitalusid on üks: Sahargu külas asuv Matsu külalistemaja, mis kuulub OÜ-le TOP Kinnisvara. Turismitalu osutatavateks teenusteks on saun,

majutus, toitlustus, tenniseväljak. Talu kasutab ümberkaudsete külaelanike põllumajandustoodangut (näit. mesi).

Valda läbivad Muraka raba ja Peipsi äärset rannikut tutvustavad matkarajad, valda läbib ka EuroVelo jalgrattamatkatee. Turismiobjektiks on ka Tudulinna Hüdrolektriijaam.

Kavas on tagada korrastatud ja meeldiv puhkepiirkond Rannapungerjal ja toetada turismiettevõtteid valla vaatamisväärsuste propageerimisel.

Turismi piirkonna arendamiseks on kavas osaleda Via Hanseatica jt projektides, tutvustada Tudulinna valda läbi kultuuriürituste ja ajalooliste sündmuste; avada valla kodulehekülge; tutvustada Tudulinna valda erinevate trükiste, filmide ja fotode kaudu ja siduda Tudulinna valla nimi mõne kaubaartikliga (näit vokiratas, vana kirik, tuletorn) ja juurutada sellekohaste suveniiride valmistamist

Tudulinna on tuntud kui endiste vokimeistrite ja tugevate kultuuritraditsioonidega kogukond, kus turistidele tutvustatakse villakraasimist, ketramist ja lambakarjatamist ning toimib aktiivne kultuuri- ja seltsielu. Kaunis Rannapungerja jõgi annab võimaluse arendada loodusturismi. Arenenud puhkekeskkonna rajamine on üks valla arengukava prioriteete. Kavas on: Sahargu küla infopunkti ja Pikati küla teabetoa sisustamine, Linnamäe laululava remont, Rannapungerja jõe süvendamise keskkonnamõjude hindamine, Rannapungerja jõe süvendamine, Rannapungerja ranna ja puhkepiirkonna korrastamine, viidamajanduse korrastamine, hüdrolektriijaama muutmine turismiobjektiks, reklaammaterjali väljaandmine, pargi taastamine, aleviku Interneti-punkti rajamine kultuurimaja teisele korrusele ja vana kiriku renoveerimine.

Koostöö ja partnerid

Teha koostööd teiste omavalitsustega turismivaldkonnas ja osaleda koostööprojektides. Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Lohusuu vald

Olukord

Lohusuu vald asub Ida-Viru maakonna lõunaosas, Peipsi looderannikul, 102 km², 893 elanikku. Paikneb madalal liivasel tasandikul (kunagine Peipsi järve põhi). Valla piires suubuvad Peipsisse Avijõgi ja Piilsi jõgi. Suuremat osa valla territooriumist katab mets. Keskus on Lohusuu alevik (394 elanikku) Jõhvi-Tartu maantee ääres, 58 km maakonnakeskusest. Tuntumad Lohusuu valla külad on Jõemetsa (28 elanikku), Kalmaküla (76), Kärasi (53), Ninasi (50), Piilsi (65), Raadna (18), Separa (27), Tammispää (85) ja Vilusi (99). Tähtsamad loodusvarud on liiv, kruus, jahi- ja kalavarud. Elanikke teenindavad Lohusuu põhikool, kultuurimaja, huvikeskus ning raamatukogud Lohusuus ja Piilsis. Lohusuus asuvad Eesti Õigeusu kirik (Issanda Ristimise Kirik) ja ELKK kirik.

Vaatamisväärsused on Järvevälja luitestik, Rootsi kääpad ja Piilsi kalmumägi.

Valla vapi värvid viitavad metsadele, põldudele ja Peipsi järvele. Vapivärvid märgivad ka paikkonna ajaloolist kuulumist Tartumaa koosseisu, sinine ja hõbedane on ka Virumaa värvid. Kaks hobuserauda vapil sümboliseerivad valla eesti ja vene kogukondi ning valda läbivat pika ajalooga maanteed. Laineline palk tähistab valla jõgesid. Õnged tähistavad kalapüüki. Lohusuu vald jääb Via Hansaetica piirkonda.

Suviti korraldatakse kalalaata. See on terve päeva kestev rahvapidu, korraldajaks Lohusuu Rannakultuuri Selts. Üritus on valla suurimaks turismimagnetiks – 2004. aastal käis kalalaadal umbes 9000 inimest.

Rannakultuuri Selts propageerib ka traditsiooniliste Peipsi veesõidukite taastamist ja uuesti ehitamist. Läänud suvel tehti kalalaada aegu valmis Rannakultuuri Seltsi, Emajõe Lodjaseltsi ja Lohusuu vallavalitsuse ühisinitsiatiivil Peipsi lootsik (lodja peräpaat).

Lohusuu Metsakogu on koolimetsade taastamise initsiaatoreid Eestis.

Peipsi rannik on Ida-Viru maakonnas suuremalt osalt luiteline, ainult edelaosas, Lohusuu ümbruses on ülekaalus madal liivarand.

Vallas asub Evi Gusseva Torioja turismitalu. Vallas asub paadisadam. Teine majutuspaik on Kopraonu külalistemaja Raadnal.

Probleemid

Omavalitsuste ühinemise laines on räägitud Lohusuu valla liitmisest Mustvee linna ja Kasepää vallaga. Seetõttu on valla staatus segane, puudub arengukava.

Perspektiivid

Perspektiiv on kujuneda eelkõige traditsioonilise veesõidukite ehitamise paigaks. Veel elab sealkandis vanu paadimeistreid, lootsiku ehitamisega on traditsioonile alus pandud.

Lohusalu sadam on Eesti üks ilusamaid väikesadamaid, sobib jahtsadamaks suurepäraselt. Sadamal on privaatne ja suletud territoorium. Seal asuvad nauditava merevaatega restoran ja sadamakõrts, saadaval on värske suitsukala jne. Jahisõit Lohusallu kestab Tallinnast umbes 4 tundi. Sadamas toimuvad laupäevased tantsuõhtud. Seega on Lohusalu paik purjespordi ja jahisõidu harrastajatele.

Koostöö ja partnerid

Naabruse omavalitsused, eelkõige Mustvee linn, kellega on peetud omavalitsuste ühinemise plaane. Traditsiooniliste veesõidukite ehitamise vallas tehakse koostööd MTÜ Emajõe Lodjaseltsiga. Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Iisaku vald

Olukord

Iisaku vald asub Ida-Viru maakonna lõunaosas, looduskaunis kohas ja on pinnavormilt tasane, metsa- ja soorikas. Kolmest küljest piiravad valda looduslikud objektid: Muraka ja Agusalu sookaitsealad, lõunast Peipsi järv. Tasast pinnavormi ilmestavad Varesmetsa ja Võhma mõhnastikud ning mandriluited, mis ulatuvad Peipsi vanadel rannavallidel kaugele sisemaale. Loodusmaastikule lisavad värvi rohked järved ja Peipsi suunas voolavad jõed ja ojad. Valitsevad lodumetsad, puistutes kasvab mitmeid kaitsealuseid taimi nagu näsiniin, kuldking, orhidee jt. Esindatud on

kõik Eestis elavad ulukid, lisaks haruldane lendorav. Valla territoorium on valdavalt metsarohke tasandik, mida läbib edelast kirdesse Iisaku-Illuka oos. Ooside ahelik algab Iisaku oosiga, Täriveri mäega (Alutaguse kõrgeim looduslik punkt kõrgusega 94 m üle merepinna) ning jätkub paralleelse reana üle Jõuga (Eesti kõrgeim, suhtelise kõrgusega 40 m). Ooside vahelistes nõgudes paiknevad Jõuga järved, neli maalilist metsajärve, neist on suvituskohana tuntud Pesujärv. Peipsi põhjarannikul paikneva Iisaku valla territooriumil elab 1526 elanikku, pindala on 258 km². Iisaku vald koosneb Iisaku alevikust ja 17 külast, millest suurimad on Vaikla, Täriveri, Jõuga, Kauksi, Kuru.

Iisaku valla piiridesse jäävad mitmed kaitsealused loodusobjektid: Muraka sookaitseala (1227,4 ha) (sh Iisaku-Illuka magistraalne oosideahelik, Uus-Sõrumäe moreenküngastik, Jõuga-Räätsma mõhnaterrass, Kauksi-Kuru luitestik, Pootsiku-Imatu luitestik (griivad), Sälliku luitestik (griivad), Iisaku parkmets, Iisaku park, Pootsiku park, Iisaku ussikuusk, Katmani tammed (24 tamme), Kuru määnd (üks Eesti jämedaim, ümbermõõt 3,1 m), Sõrumäe männid (20 mändi).

Inimasustuse ajalugu saab Iisaku territooriumil jälgida muinasajast, mil Iisaku koos piirnevate aladega kuulus Alutaguse nn algmaakonda. Et Alutaguse seos Virumaaga jäi suhteliselt nõrgaks ja Iisaku alad jäid kõrvale suurtest kaubateedest, siis asustustihedus oluliselt ei suurenenud ja 11.–12. sajandil siia rännanud vadjalased leidsid hõlpsasti vabasid elupaiku. Nende olemasolu meenutavad veel vaid kääbaskalmed (Jõuga). 13.–16. sajandi vahel asustus tihenes ja juurdetulijatena lisandusid venelased. Venelaste arv suurenes eriti pärast Liivi sõda. Vaatamata arvukale venelaste kogukonnale ja naaberriigi võimude püüdlustele muulasrahvastik eestistus.

Iisakut puudutasid või mõjutasid rohkemal-vähemal määral kõik Virumaad tabanud õnnetused alates sõdadest ja lõpetades näljahädadega, mis on oma jäljed jätnud Iisaku ajalukku. Kui Alutaguse nimi leiab ürikutes esmakordset mainimist 1241, siis Iisaku kirjalik esmamainimine pärineb aastast 1426 (*Isacke*). Administratiivselt alluti erinevatele läänidele/kihelkondadele. Omaette kihelkonna staatus saadi 1654, sel korral oldi omaette kõigest 1744. aastani, kuid 1867. saadi taas iseseisvaks kihelkonnaks. Vallaõigused saadi 1867. ja taastati 1991. aastal. Enam-vähem tänaseni

kehtivate piirideni jõuti 1891. aastal, kui Iisaku vallaga ühendati Täriveri, Pootsiku ja Kauksi vald.

Valda läbib Jõhvi-Tartu-Riia maantee (A 201). Iisaku alevik asub 32 km kaugusel maakonna keskusest Jõhvi linnast. Iisakust Tartusse on 100 km ning Riiga 350 km. Nimetatud maanteelt saab sõita Jõugalt Illukale (12 km), Iisakust Tudulinna (17 km) kaudu Rakverre (85 km) ja Avinurme (36 km) ning Alajõe (12 km) kaudu Vasknarva (35 km), Sällikust Kurusse (6 km). Eelnimetatud teed on kõvakattega ja suhteliselt head.

Valla elanikke teenindavad sidejaoskond, juuksur, valla ja kooli raamatukogud, apteek. Toitlustamist korraldavad Vana Vallamaja Pub ning Prowints, mitmesuguseid küpsetisi pakub Dello pagariäri.

Iisakus tegutseb riigi halduses olev maakondlik muuseum, mis on tunnustust leidnud üle kogu Eesti. Küllastajaid on aasta jooksul umbes 6000. Muuseumis on üles seatud maakonna ajalugu, loodust ja kultuuri tutvustav ekspositsioon. Ida-Viru maakonnas oli/on ainulaadseid valdkondi, milliseid muuseum tahab läbi temaatiliste püsiekspositsioonide küllastajatele näidata. Teise maja – Tartu mnt. 49 – (ehitatud 1915. aastal vallamajaks) täieliku kasutuselevõtuga suureneb püsiekspositsiooni pind 170 m² võrra. Majatagusesse orgu rajatav esinemisplats on mõeldud 200 pealtvaatajale. Rajatav kõrvalhoone annab muuseumile võimaluse eksponeerida suuri põllutöövahendeid 36,3 m² suurusel pinnal. Lisaks mahub kõrvalhoonesse 37,4 m² käsitöökoda ja 33,4 m² suvekohvik. Kõrvalhoone ehitusega tekib võimalus erinevateks tegevusteks turistidele. Tegevuste mitmekesistamise (laatade, käsitööpäevade, kontsertide, näitemängude jms korraldamine) kaudu kasvab muuseumi küllastuste arv ja Iisaku populaarsus maakonna lõunaregiooni kultuurikeskusena. Teise majja on lisaks püsinäituse ja ajutise näituse saalile plaanis luua vastuvõetavate esemete puhastamise konserveerimise ruum, tualettruumid, üks saal ürituste korraldamiseks ja teine esemete hoidmiseks. Kogu maja kasutuselevõtt annab juurde 568,5 m² kasutatavat pinda, kõrvalhoone aga 140,6 m² kasutatavat pinda.

Iisakus on luteri kirik, mille kogudus on asutatud 1640. aastal. See on tegutsenud katkematult 1864. aastast. Kirik on ehitatud 1894. aastal. Iisaku kirik on kaasatud “Teeliste kiriku” projekti ja on suvekuudel avatud turistidele.

Iisaku valla vaatamisväärsustest võiks nimetada edela-kirdesuunalist Iisaku-Illuka vallseljakut, mis on Eesti kõrgeimaks vallseljakuks ehk oosiks, ning sellel asetsev Täriveri mägi kõrgusega 94 m üle merepinna on Ida-Viru maakonna kõrgeimaks punktiks. Mäele on kavandatud ehitada vaatetorn. Loodusehuvilistel on võimalik peatuda Võhma järve äärses puhkekohas, käia vaatamas Eesti vanimat mäнди Kuru külas, jalutada Iisaku pargimetsas ja Kotka raba õppe-matkarajal.

Iisaku kalmistul asuvad 17. sajandist pärinevad kivist rõngasristid ja mälestusmärk kurjuse ohvritele ning Jõuga külas kääbaskalmistu – ligi 300 hauakääpaga suurim vadjalaste matmispaik Eestis. Puhkamiseks pakub võimalusi imeilus Peipsi liivane põhjakallas, millest Iisaku valla territooriumile jääb 6 km, populaarseima rannalõiguga Kauksis, kus 2000. aasta suvel avati I avalik rannaala Ida-Virumaal. Iisaku seene- ja marjarikastes metsades ning veekogude äärtes on suurepäraseid jahi- ja kalastamisvõimalused.

Iisaku vallale on iseloomulik toonekurgede rohkus, kogu valla territooriumil on loendatud 12 asustatud toonekurepesa.

Turismiteenindajatest võiks ära märkida aasta läbi tegutsevad Kuru ja Kauksi puhkemaju ning suviti tegutsejatest OÜ Kauksi Rand kämpinguplatsi, Iisaku metskonna ja OÜ Tisleri telkimiskohad Kauksis ning Vaikla puhkekeskus (telkimisplats).

Toitlustab Sälliku baar, mille juures asub minigolfirada.

Külaliikumise raames on korraldatud külapäevi, korrastatud Täriveri parki ja renoveeritud Vaikla vana koolimaja saal simmanisaaliks.

Iisaku valla vapil kajastub mets ja selle töötlemine. Oravad sümboliseerivad hoolitsust, töökust ja kokkuhoidlikkust ning nendel omadustel põhinevaid vallarahva tulevikulootusi.

Iisaku vallas asub üks telefonijaam. Kaugvalimist saab kasutada 100% abonentidest. Valda katavad kolm mobiilsideoperaatorit. Teenuste pakkujad hoolitsevad ise teenuse

ajakohastamise eest. Iisaku aleviku ja Tartu maantee äärsed elanikud võivad ümberistumiseta sõita pea kõikidesse maakondadesse ja suurematesse linnadesse, samuti Sankt-Peterburgi. Ka Jõhvis käimine ei valmista raskusi. Eemalolevate külade elanike teenindamine transpordiga on puudulik.

Turism on valla majandustegevuse ja ettevõtluse üks peamisi prioriteete. Iisaku valla tulevik sõltub väga paljuski turistidele suunatud tegevusest, sportimise ja vaba aja veetmise võimaluste arendamisest.

Probleemid

Valla omandusse jääb teid kogupikkusega 27,9 km. Kruusateede olukord on üsna halb. Olukorra parandamiseks on vaja katta teed uue kruusakihiga. Iisaku alevikus toimis turismiinfopunkt, kuid lõpetas oma tegevuse.

Perspektiivid

Iisaku- Illuka vallseljak ehk oos on looduslikult tuntud vaatamisväärsus ja sellel asetsev Tärivere mägi kõrgusega 94 m üle merepinna on Ida-Viru maakonna kõrgeimaks punktiks. Mäele on ehitatud vaatetorn.

Järgnev visioon on välja töötatud valla arengukava koostamise raames. Aastal 2010 on Iisaku vald hästi toimiv omavalitsusüksus. Piirkonda iseloomustavad turvalisus ning ajakohane infrastruktuur. Arenenud on nii hajaasustusega piirkonnad kui ka vallakeskus. Valla elanikud on tugeva kodukanditunnetusega ja osalevad aktiivselt valla elu kujundamisel. Piirkonna suurimaks rikkuseks on puhas loodus. Valla väärtuslike maastike kaitse on tagatud ja jätkub nende väärtustamine. Majandusstruktuuris muutuvad olulisemaks turismiga seotud valdkonnad: toitlustus, majutus ja muu teenindus. Välja on kujunenud tugev turismi piirkond, kus lisaks puhkealade külastamisele on turistidele välja pakutud mitmed kohalikud marsruudid. Vaatamisväärsused on korrastatud ja varustatud viitadega.

Turismi- ja puhkemajanduse arengueesmärgid lähtuvad eeldustest, et Iisaku vald on populaarne puhkuse veetmise koht nii suvel kui talvel, kõigis teenindussfäärides on loodud turismisõbralik keskkond ja info Iisaku valla turismiinfo kohta on hästi kättesaadav. Nagu Ida-Virumaa lõunaregioonil tervikuna, on ka Iisaku vallal tänu mitmekesisele maastikule ja pika rannajoone olemasolule väga head eeldused turismi

ja puhkemajanduse arenguks, mis oleks samas ka üldise toimetuleku ja elukeskkonna parandaja. Valda läbib heas seisukorras Jõhvi-Tartu-Valga maantee. Oluline on välja kujundada turismimajanduseks vajalik info- ja infrastruktuur ning teha koostööd naabervaldadega ühiste marsruutide kavandamisel ja teeninduse arendamisel. Tulevikku on kindlasti maa- ja loodusturismiga tegelemisel. Turismi arendamine on ka maakonna üks arenguprioriteetidest

Turismiarenduse kavas aastateks 2004–2008 on: valla turismiarendukava koostamine, vaatamisväärsete tutvustavate infotahvlite paigaldamine, regulaarselt toimiva infoleviku süsteemi juurutamine, vallakeskusesse turismi infostendi paigaldamine, piirkonna avalike puhkekohtade, telkimisplatside ja parklate planeerimine koostöös Riigimetsa Majandamise Keskusega ning väljaehitamise toetamine, turismiobjektide ja teenuste juurde suunavate viitade paigaldamine, kultuuri- ja spordiürituste voldiku trükkimine (eesti-, inglise- ja venekeelsetena), piirkonna infoteatmiku/voldiku regulaarne väljaandmine, piirkonda tutvustavate ürituste korraldamine, turu-uuringute tellimine müügitegevuse tõhustamiseks ja piirkonna külastatavuse suurendamiseks, piirkonna olemasolevate ja võimalike turismiattraksioonide kaardistamine, piirkonna turismiettevõtjaile infotundide korraldamine.

Koostöö ja partnerid

Eelkõige tahetakse teha koostööd Ida-Virumaa lõunaregiooni valdadega. Vajalikuks peetakse kokkuleppeid strateegilistes valdkondades, mida koos arendada. Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Avinurme vald

Olukord

Rahvapärimestes on Avinurme kohanimi seotud Kalevipojaga. Nii kurtnud Avinurme rahvas vanasti Kalevipojale, et neil kala pole saada. Kalevipoeg võtnud nende häda kuulda ning ajanud Peipsi järvest mööda Avijõe nii palju havisid üles, et nurmed neid suurvee aegu täis saanud. Sellest ajast kutsutaksegi paika Avinurmeks. Loodus on tinginud selle, et põllumaad ja asustus on koondunud kõrgematele moreenikühmudele – soosaartele. Avinurme ümbruses on seetõttu rohkesti

saarelõpulisid kohanimesid (Kaevussaare, Sälliksaare, Änniksaare, Tammessaare, Rehessaare jt). Avinurme valla asutamise aastad ulatuvad üsna kaugemale minevikku. Kindlamad teated pärinevad 16. sajandi lõpust ja 17. sajandi teisest poolest. Avinurmes oli 17. sajandi teisel poolel juba nii tähelepandav asustus, et siia rajati 1666. aastal Laiuse mõisa abimõis. 1811. aasta hingeloenduse andmeil oli Avinurmes 1937 talupoega (loendati ainult mehed). 1821. aastal loendati kogu rahvastik, mille järgi oli 2292 hinge. 1866. aastal, kui talurahvas vabastati, moodustati peamiselt mõisate kaupa, territoriaalsete haldusüksustena vallad. Avinurme valda kuulusid ka Lohusuu rannakülad. 1870. aastal jaotati suur Avinurme vald kaheks: Avinurme metsa- ja rannavallaks. 1920. aastal moodustati Avinurme kihelkond, mis oli väikseim ja noorim Eestis. 1928. aastal kihelkond likvideeriti. 1930. aastal oli Avinurme vallas 43 küla, 1931. aastal 843 talu, millest 326 talundit ehk ca 40% tegelesid puutööga. 1. oktoobril 1950 aastal likvideeriti vallad kogu Eestimaal. Kohapealseteks haldusüksusteks jäid Avinurme, Ulvi, Vadi, Laekannu ja Piilsi külanõukogud, mis allutati Mustvee rajoonile. 13. veebruari 1992 kinnitas Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium taas Avinurme valla omavalitsusliku staatuse.

Avinurme vapil on kuuselõikeliselt põigiti poolitatud kilbi rohelisel ülaosal hõbedane havi, hõbedasel alaosal roheline kuusnurkne täht. Motiivide valik tuleneb valla nimest (havi nurmel), metsast ja selle töötlemisest. Kuusnurkne täht viitab Tartumaa vapile, ühtlasi märgivad kuus nurka valla esmamainimisel loetletud kuut küla. Valla lipp on täisnurkne riidekangas, mille laiuse ja pikkuse suhe on 7:11 ja normaalsuurus 105 x 165 cm. Lipu valgel põhjal on roheline kuuselõikeline riba, selle kohal lipu vardapoolses osas roheline kuusnurkne täht. Valla lipu ja vapi on kavandanud Priit Herodes.

1988. aastal alustati kultuurimaja ehitustegevust: kolme aasta jooksul viidi hoone katuse alla ja osaliselt teostati sisemised sanitaartechnilised, elektri- ja ventilatsioonitööd, mis kahjuks ei vastanud nüüdisaja nõuetele. Ehitustööd seiskusid 1992. aastal, sest uue ühiskonna tingimustes tekkisid finantsprobleemid ja valla juhtkond jõudis majanduslikke arvestusi tehes järeldusele, et olemasolevale hoonemahule tuleb leida uued, ajakohased ja reaalsed kasutusfunktsioonid. 1995. aastal koostati valla üldplaneeringu I etapp, milles toonitatakse kultuurimaja edasiehitamise vajadust ja mille kasutusfunktsioonid suurendaksid valla ja aleviku "tõmbekeskuse" tähendust ning mis on valla edaspidisele arengule üks määravamaid

objekte. 1996. aastal töötati välja tegevuskava ja telliti ümberehitusprojekt, kus kultuurimaja jaguneks järgmisteks eraldi funktsioneerivateks üksusteks: vaatesaal, ringiruumid klubiliseks tegevuseks, vallavalitsus, muuseum kohaliku kunsti- ja käsitöömeistrite toodangu näitusmüük, kohvik koos tantsusaaliga keldris, ujula basseini 16,7 x 5 m, külalistemaja (17–20 kohta), saun ja bürooruum (seminarid, koolitused).

Avinurmes on saja meetri pikkune muuseum-raudtee, eelkõige turistidele. Sõidab üle jõe ja on üks olulisemaid turismimagneteid. Selle aitas taastada vanale kitsarööpmelise raudtee tammile (Sonda-Mustvee) Eesti Põrnikate Klubi.

Kui viis aastat tagasi hakkas Ida-Virumaal Avinurmes tegutsema mittetulundusühing Avijõe Selts, tegi ta kõigepealt teoks aastaid kohapeal mõeldud mõtte: korraldas pütilaada. Laatu peeti esimese Eesti ajal Avinurmes ikka, sest tünnimeistrite kuulus käsitöö ootas ju ostjaid. Veel rohkem käidi aga hobusekoormatega mööda Eestimaad kaubareisidel. Laata oli vaja ka selleks, et varuda teistelt müüjatelt majapidamises vajalikku. Tänapäevane pütilaat on mõeldud eelkõige kohalike puutöötraditsioonide tutvustamiseks ja nende jätkamiseks, sest just puutöö kaudu on Avinurmel praegu lootust pääseda UNESCO kultuuripärandi kandidaatide nimekirja. Praegu on Avinurme pütilaadad tunnustatud Ida-Virumaa populaarseimaks suveürituseks.

Avinurme kirik. Avinurme kuulus Torma alla, kuid sinna on ligi 40 ja Lohusuhu 25 km maad. Avinurme koguduse ajalugu algab 1903. aastaga, kui Liivimaa konsistoorium tegi tolleaegsele Tartu praostkonna vikaarõpetajale M. Nurmele ülesandeks hakata Avinurme uut kogudust asutama. Suure armastuse ja innuga asus Avinurme kogudus õpetaja M. Nurme juhatusel oma kiriku ehitamisele. Nii on kirjutatud albumis “Eesti Evangeeliumi Luteriusu Kirikud” (Tartu 1939). Et tegemist ei ole aastasadu vana kirikukihelkonnaga, ei ole tänasel Avinurme kirikul olnud ka eelkäijaid – pühakoja nurgakivi paigaldati 9. juulil 1906. Ehitusprojekti autoriks Riia arhitektuuriprofessor W. v. Stryk. Maakivist ehitatud historitsistliku raskepärastes vormides hoone muudab dekoratiivseks müüri- ja ukse- ja aknaarte ääristatus punase tellisega. Külgrõdudega avar pikihoone suudab mahutada 3000 kirikulist. Avinurme kirik pühitseti 15. juulil 1909.

Probleemid

Probleemideks on eelkõige ääremaa staatus ja rahapuudus. Et omaalgatus on tugev, vajaks piirkond eelkõige välist populariseerimist.

Perspektiivid

Turismiperspektiive aitab avardada kohalik kultuurilugu. Avinurme kultuurielu oli tihedalt seotud Torma kui kunagise kirikukihelkonna keskusega. Tormas asutati 1820. aastal esimene kihelkonnakool Eestis, kus töötasid õpetajatena aastail 1846–1857 Adam Jakobson ja aastail 1859–1862 tema poeg, Eesti ärkamisaja suurkuju Carl Robert Jakobson. Torma oli hariduslikult ja kultuuriliselt üheks arenenumaks piirkonnaks kogu Põhja-Tartumaal. Piirkonna esimese koolina mainitakse aastast 1688 Torma köstrikooli.

Vadi kool asutati 1775. aastal. 1787. aastal määrati 30-rublane rahatrahv Avinurme mõisnikule, kuna ta ei ehitanud koolimaju ja lapsed ei käinud koolides. 1797. aastal alustasid tööd Adraku ja Laekannu kool. Aastatel 1843–1844 valmis Piilsi kool. 1860. aastal asutati kool Maetsmas. Lohusuu köstrikool (1730) oli eelkäijaks praegusele Lohusuu Põhikoolile, Adraku kool praegusele Ulvi põhikoolile ja Maetsma kool praegusele Avinurme Keskkoolile. Vadi kõrval omas suurt tähtsust ka Maetsma. Kauga aega oli piirkonna üheks kultuurikeskuseks Vadi küla, kus juba 19. sajandil harrastati isetegevust. Vadil on kirjanik Heino Kiige (sünd 1927) noorusmaa. 1917. aastal tuli Vadile kooliõpetajaks Joosep Paljak (sünd 11. juunil 1899 Sälliksaares), kes sai kohaliku vaimuelu hingeks ja karskusringi Lootosring asutaja. Joosep Paljakult on jäänud päranduseks põhjalik kodu-uurimuslik töö. 1888. aastal asutas Aleksander Sammelson Vadi kooli õpilaste puhkpilliorkestri. Järgmisel aastal oli Vadi koolimajas esimene näitemängu pidu, kui mängiti Matthias Johann Eiseni lavatükke “Isaisa viis” ja “Teie käsu peale, härra leitnant”. Avinurme kultuurimaja läheduses kasvavad pärnad on ainsad, mis tunnistavad kunagise kroonumõisa olemasolu. Kultuurimaja vahetus naabruses asub W. Küchelbeckeri mälestuskivi (püstitatud aastal 1965).

Tulevik seostub ka praeguseks taastatud raudteelõiguga. Tulevikus peaks peatuseid Avinurme raudtee ääres olema rohkem ja igas peatuses oleks vaadata midagi, mis Avinurme piirkonda iseloomustab. Raudtee pikkuseks planeeritakse tulevikus poolteist kilomeetrit ja selle maa peale peaks mahtuma mitu peatust. Igaüks neist

räägiks ise lugu Avinurme ajaloo ja inimestest. Üks osa sellest jutustaks kindlasti puutööst ja Avinurme käsitöömeistrite tegemistest. Liikuva rongimuuseumi tegemiseks on Avijõe seltsi inimesed kavandanud 3–5 aastat.

Partnerid ja koostöö

Eelkõige peetakse oluliseks Ida-Virumaa lõunaregiooni valdade koostööd. Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Jõgeva maakond

Jõgevamaa maastik on mitmekesine – siin vahelduvad metsad, rabade ja põlislaantega. Piirkonda jääb Kesk-Eesti tasandik. Maakonna uhkuseks on kaunite järvesilmadega Vooremaa, üks omalaadsemaid jääajal tekkinud pinnavorme kogu Euroopas. Keskus Jõgeva asub 159 km kaugusel Tallinnast ja 51 km kaugusel Tartust ning piirneb Ida- ja Lääne-Virumaa, Järvamaa, Viljandimaa ja Tartumaaga. Maakonnas on kümme valda ja kolm linna. Turismiga tegelevad Jõgeva maakonna turisminõukogu, Peipsi Infokeskus, MTÜ Palamuse Turism ja SA Vooremaa Looduskeskus. Turismiprojektid (“Jõgevamaa kui turismipiirkonna konkurentsivõime suurendamine”, “Jalgrattaturismi arendamine Vooremaal” “Jõgevamaa tuntuks II”, “Jõgevamaa viidaprojekt”) on aidanud piirkonda tutvustada, edendada jalgrattaturismi ja paigaldada viitasid.

Maakonna Peipsi-äärsel piirkonnal ei ole ajalooliselt väljakujunenud turismitraditsioone. Vastav infrastruktuur on vähene. Põllumajandus on läbi teinud suured muudatused ja oma senise tähtsuse minetanud. Maakonnas paiknevad kaks olulist maastikulist kompleksi – Vooremaa maastikurajoon (nn Suur Vooremaa) ning Peipsi järv ja rannik, mida käsitletakse väärtuslike maastikena üldisemas tähenduses. Mõlemad on olulised piirkonnad, mis nende suuruselt ja omapärast tulenevalt vajavad tähtsustamist.

Seega kuuluvad suurimate turismipotentsiaalide hulka hästi säilinud loodus ja maastik. Samas ülejäänud Eestit arvestades sellest üksi ei piisa, eriti siseturismi seisukohalt. Jõgevamaa on rahvusvahelise turismi osas nn läbisõiduala – maakonna asend Peterburi-Pariisi või Tallinna-Tartu liinil on kindlasti kasulik. Siseturismimagnetid on Vooremaa, Palamuse ja Peipsi. Maakonda on võimalik külastada päeva jooksul ükskõik millisest Eesti paigast. Välisturistidele on ühendusteel suhteliselt ebasoodsad. Tallinna saabunud külalised vajavad auto- või rongisõiduks 2–2,5 tundi. Potentsiaalsetele Kesk-Euroopa külalistele on probleemiks puudulik maanteeühendus.

Turismi arendamise seisukohalt on Jõgevamaale perspektiivne kogu Peipsi järve äärne piirkond keskusega Mustvees. Järv sobib nii kalaspordi (suvel ja talvel) kui ka kõikvõimalike veespordialade viljelemiseks. Purilauasport (talvel jääpurjetamine) ja purjertamine on heade tuuleolude tõttu soositumaid harrastusi. Vajalik on leida võimalusi reisiliikluse edendamiseks järvel. Turismisadamaks sobib Mustvee sadam.

Maakonnas on välja töötatud viis erineva pikkusega märgistatud jalgrattamarsruuti.

Maakonna järveäärne piirkond jaguneb mitme haldusüksuse vahel: Mustvee linn, Torma vald, Kasepää vald, Pala vald, Saare vald.

Mustvee

Olukord

Peipsi kaldal asetsev Mustvee on maakonna kolmest linnast väikseim ja saanud alguse postijaamast Peterburist Lääne-Euroopasse viiva tee ääres (nii on paljud oma aja kuulsused siin ööbinud – see on piirkonna nn kuldkala). Koos lõunasse suunduva Raja tänavkülagaga on Mustvee kolme aastasaja jooksul andnud peavarju Venemaal tagakiusatud vanausulistele, Raja külas on nende klooster. Mustvee linnas pakuvad huvi erinevate usukoguduste kirikud.

Probleemiks on toitlustusasutuste vähesus ja olemasolevate suhteliselt abitu seis. Mustvees töötab Ökoturismiühing koos turismiinfopunktiga. Piirkonnal on head

võimalused areneda väljasõidu- ja (nii lühi- kui ka pikaajalise) puhkuseturismi ning veespordi-, kultuuri- ja kalastusturismi keskuseks. Pikemas perspektiivis oleks reaalne ka arvestatavate majutus- ja toitlustkohtade tekkimine.

Enamiku toitlustusasutuste teeninduse kvaliteet ja interjäär on suhteliselt nigel (tase on jäänud selliseks, nagu see oli Nõukogude Liidu hiilgeaegadel). Selliseid kohti võiks muidugi säilitada, tutvustamaks või meenutamaks küllastajatele minevikku. Oluline on seejuures kindlasti üldine puhtus, head toidud ja miks mitte ka sinna juurde pakkuda kohalikku kultuuri. See on elamus omaette, mida võiks tootena edukalt müüa. Mustvees järgmised toitlustusvõimalused:

- Club Alex;
- Kuldkala;
- Söökla Ankur;
- bensiinjaama kohvik;
- hotell Havi.

Mustvee linna ajalooliseks tugevuseks on tolerantsus, kahe kultuuri kooseksisteerimise oskus. Eestlaste ja venelaste arv on enam-vähem võrdne. Mustvee on turistile tükike idapoolset eksootikat. Mustvee linna peamised vaatamisväärsused:

- neli erineva usukoguduse senini tegutsevat kirikut:
  - vene vanausuliste kirik,
  - Eesti Evangeelne Luteriusu kirik,
  - õigeusu kirik,
  - ainuusuliste kirik, mida kasutab baptistikogudus;
- Mustvee vanausuliste muuseum ja Heino Lubja kaalude muuseum;
- Liivi Ordu ja Tartu piiskopkonna maa piirikivi;
- neptuni kuju Mustvee jõe suudmes;
- mälestussammas “Leinav neitsi”;
- Kalevipoja lingukivi.

Mustvee linnas asuvad supelrand ja sadam. Aktiivse puhkuse veetmise võimalustest pakutakse laevade ja paatide laenutust. Mustvee linn on tuntud ka sikutimeeste hulgas, kes käivad seal kala püüdma.

Atesteeritud kodumajutusi on kaks: Mustvee külalistemaja, kus on 5 tuba (12 kohta), lisaks telkimiskohad, karavanikoht, karavana laenuetus, lumesaanisõit, kalapüük järvel, lõbusõit ja kalapüük kaatriga, ning Ironi kodumajutus, kus on 5 tuba (10 kohta), saun ja karavaniparkla (eraldi suvised ja talvised hinnad).

Mustvee linna spordikompleksi kuuluvad võrk- ja korvpallisaal koos tenniseplatsiga, jõusaal, lauatennise saal, duširuumid, saun ja kohvik. Kõigil on võimalik ennast vormis hoida, aktiivselt vaba aega veeta ja pärast lõõgastuda saunas. Suvel toimuvad lastelaagrid.

Mustvee linna reklaamimiseks on antud välja mõningad tutvustavad infolehed ja postkaardid. Turismi- ja kultuurielu elavdamisega tegeleb Mustvee Ökoturismiühing – on seadnud endale eesmärgiks vaba aja sisustamise ning meelelahutus- ja spordiürituste korraldamise, kaasates seejuures ka linnarahvast. Õnnestunud ürituste abil saab kaasa aidata Mustvee linna maine parandamisele ja meelitada ligi turiste – nt lumetrall (jäärajasõit, lumelinna ehitamine), volbriöö, veepidu, Peipsi rammumehe valimised, muinastulede öö (rahvusvaheline üritus).

Mustvee vanausuliste palvemaja on ühinenud projektiga “Teeliste kirikud” ja avatud suvel turistidele.

Probleemid

Toitlustusasutuste teeninduse kvaliteet ja interjäär on suhteliselt nigel (tase on jäänud selliseks, nagu see oli Nõukogude Liidu hiilgeaegadel).

Läbi tuleks mõelda linnapäevade omanäolisemaks muutmine.

Informatsiooni jagamisega tegeleb Mustvee Ökoturismiühing, kelle kaudu on võimalik tellida linnaekskursiooni koos giidiga. Kindlasti oleks vajalik nende tõhusam enese reklaamimine. Turistid ei pruugi teadagi, et Mustvees on neil võimalik saada teavet kogu piirkonna kohta.

Perspektiivid

Peipsi järvel on suurepärased võimalused vee- ja puhketurismi arendamiseks ja head ligipääsuvõimalused järvele.

Mustvee linnal on kavas ehitada sadama territooriumile hotell. Heaks näiteks on Mustvee linna ääres tegutsev Kuldkala restoran, kus pakutakse maitsvaid kalatoite ja on võimalus ka kalatooteid kaasa osta.

Koostöö ja partnerid

Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Torma vald

Olukord

Torma vald asub Ida-Eestis, Jõgevamaal, Tartu-Narva ja Jõgeva-Mustvee maantee ristumiskoha lähedal. Torma valda ümbritsevad Mustvee linn, Saare, Palamuse ja Jõgeva vald ning Lääne-Virumaalt Avanduse vald, Ida-Virumaalt Avinurme vald. Pindala on 345 km². 1.01.2004 oli vallas 2507 elanikku. Torma vallas on kaks alevikku – Torma ja Sadala – ning 23 küla. Elanike arvu järgi on Torma vald maakonnas suuruselt kolmas vald ja Eestis keskmine vald. Torma vallavalitsus asub 1894. aastal ehitatud vallamajas, mis on renoveeritud ja kohandatud vastavaks tänapäeva nõuetele. 1994. aastast asub siin taas vallavalitsus. Torma valla vapil on kujutatud rohelisel kilbil hõbedane rist, millest üleval kaks hõbedast ristikulehte, sinisel tüve osal hõbedased juured. Rist juurtega sümboliseerib Torma sajanditepikkust haridusteed ja jäädvustab maarahva järjepidevust läbi sündmusterohke ajaloo paganausust kristluseni. Sama sümbol näitab Torma valda, kui kunagist majanduslikult jõukat ja edasijõudnud piirkonda, kus ristuvad tähtsad maanteed. Ristikulehed sümboliseerivad Tormat, kui põlist põllumajanduspiirkonda, kus läbi aegade on säilinud taime- ja loomakasvatus.

Vaatamisväärsused:

- C. R. Jakobsoni monument Tormas;
- Rahuoru park;

- Torma kirik;
- Vabadussõja mälestusmärk Torma surnuaias;
- Vabadussõja mälestusmärk Kõnnus;
- Reastvere linnamägi;
- Jürissaare talumuuseum Võtikveres.

Majutust pakuvad Veski talu (ratsatreening, ponisõit, ratsalaagrid, ratsamatkad jm) ja Linnuse jahitalu (eelkõige soo- ja rabamatkad, jaht, vibulaskmine).

Huviväärsused:

- Torma vallas Võtikvere külas, tuntud ka nn raamatukülana, on loodud külaselts, mille eesmärk on elavdada ja moderniseerida külaelu.
- Ühe suunana nähakse oma maakultuuri ja kultuuriloo tutvustamist laiemale üldsusele, pakkudes ka majutust, rahvuslikku toitu ja aktiivse puhkuse veetmise võimalusi (jalgrataste laenutus).
- Jürissaare talumuuseumi kõik eksponaadid on pärit Kaljo Pärna esivanematelt. Vanimad esemed on tublisti üle saja aasta vanad, nagu päsmer ja kardlatern.

Torma Neitsi Maarja kirik on ühinenud projektiga “Teeliste kirikud” ja avatud suvel turistidele.

Probleemid

Turismimajandus ei ole Torma vallas suurt rolli mänginud – puudub sellelaadne infrastruktuur ja on üsna kesine turismitoodete ja -teenuste pakkumine.

Perspektiivid

Üheks võimaluseks, kuidas turiste sellesse piirkonda meelitada, on just oma kultuuri ja ajaloo tutvustamine.

Koostöö ja partnerid

Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Kasepää vald

Olukord

Kasepää vald asub Eesti idapiiril ja kulgeb piki Peipsi randa Mustveest lõunasse. Valla territooriumil on aastasadu elanud kõrvuti erinevad kultuurid ja rahvused. Kolme sajandi pikkune erinevate rahvuste kooselu on loonud omapärase huvitava segakultuuri. Siin on säilinud vene vanausuliste kogukond, kes järgib omapäraseid traditsioone ja elukombeid. Kogukonnale on omane elada kilomeetrite pikkustes tänavkülades, mis on eriline vaatamisväärtus.

Kasepää valla tuntuim sümbol on Raja vanausuliste palvemaja, hoone sajanditagune väljanägemine taastati endistes toonides ja stiilis 2003. aastal. Raja vanausuliste palvemaja üks eluruumidest oli elu- ja töötoaks kõigi aegade tuntumaile Eestis elanud vanausulisele ikoonimaalijale Gavriil Frolov (1854–1930). Vanausulised suhtuvad Frolovi pärandisse sellise aupaklikkusega, et on säilitanud tema toa seintel tapeedi, mis oli seal ikoonimaalija surma ajal. Kogudusele kuulub palju nii vanausulistele kui kogu Eesti kultuuriloole olulisi esemeid. Alustades 19. sajandist pärit ristimisvannist, millest on läbi käinud kõik Raja küla vanausulised, Gavriil Frolov maalitud ikoonide, ja üle 160 vanausuliste raamatuga raamatukoguni, millest kümned ootavad veel restaureerimist.

Raja klooster ja Kükita palvemaja on ühinenud projektiga “Teeliste kirikud” ja avatud suvel turistidele.

Kasepää valla elanikkond tegeleb köögiviljakasvatusega, endiselt on au sees kurk ja sibul. Teiseks tegevusalaks on kalapüük. Omedu külas on kaks sadamat.

Vaatamisväärsused:

- unikaalne tänavküla pikki Peipsi järve rannajoont;
- Raja vanausuliste palvemaja ja kellatorn;
- Kükita vanausuliste kirik;
- kaks surnuaeda;
- suvine nn aiasaaduste otseturustus;
- laevatatav Omedu jõgi.

Supluskohtadena on kasutatavad Omedu jõe suue ja Kasepää vallavalitsuse taga asuv järveosa. Telkimiskohana on võimalik kasutada Omedu Külaseltsile kuuluvat külaväljakut.

Söögikohtadest on Kuldkala I ja Kuldkala II, mis mõlemad asuvad Jõhvi-Tartu maantee ääres Kasepää valla piiril ja kus pakutavad toidud on valmistatud kalast.

Probleemid

Raja alevikus ei ole ametlikult pakutavat majutust, toitlustamist ega muid turistile olulisi tooteid ja teenuseid. Puudust tuntakse üldkasutatava ranna järele.

Perspektiivid

Turismiinfrastruktuuri(kas või osaliselt) välja arendamine oleks aga ka sellise koha jaoks oluline.

Koostöö ja partnerid

Raja kloostris asuvate kultuuriväärtuste restaureerimist on toetanud Phare ja Euroopa Liit. Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Pala vald

Olukord

Pala vald paikneb Jõgevamaa idaosas. Põhjust piirneb Kasepää vallaga, läänest Saare vallaga, lõunast Tartumaa Vara ja Alatskivi vallaga ja idast Peipsi järvega. Valla keskus Pala küla on Jõgevalt 48 km, Tartust 50 km, Tallinnast 190 km kaugusel. Valla pindala on 156,7 km². Euroopa suuruselt viienda järve Peipsiga on vallal piiri 15 km. Pala vallas on 23 küla. Suurimad külad on Pala, Nõva ja Lümati. Valla looduslikku eripära toob esile ka valla lääneosas asuv uluki-, marja- ja seenerikas Sõõru mets, mis eraldab valla Pala, Nõva ja Ranna piirkonnaks.

Valla territoorium kujutab endast üleminekuala Vooremaastikult tasasele Peipsi nõole. Põllud paiknevad lainjatel tasandikel. Mõnevõrra esineb künkaid Assikvere ümbruses ning Nõva ja Vea külades. Valda läbib Pala-Alatskivi ürgorg. Piki Peipsi

kallast laiub lame rannavall.

Pala vald on rahvaarvult Jõgeva maakonna väikseim vald. Kuni 1998. aastani püsis Pala valla elanike arv suhteliselt stabiilsena 1500 elaniku juures. Paaril viimasel aastal on rahvaarv hakanud vähenema. 1. märtsi 2005 seisuga on Pala valla 641 majapidamises 1321 elanikku, neist mehi 668 ja naisi 653, eelkooliealisi lapsi 88, õppureid 236 ning pensioniealisi 334. Elanikkond vananeb.

Vallas on üks kultuurimaja – Pala Kultuurimaja kahe tegevuskohaga (Pala kultuurimaja ja Ranna rahvamaja) ning kaks raamatukogu – Palal ja Lümatis. Pala vallas on üks kool – Anna Haava nim Pala Põhikool. Viimastel aastatel on Palal külaliikumine aktiviseerunud. Luuakse hoogsalt seltse ja seltsinguid. Pikka aega on tegutsenud Halliku Haridusselts. On loodud seltsingud Särapi, Raatvere Küla Seltsing, Kodukooli Seltsing ja Jõevala. Seltsitegevusest on haaramata veel Pala ümbrus. Traditsiooniks on muutumas külapäevade korraldamine. Küladesse rajatakse mänguväljakuid.

Vallas on mitmeid vaatamisväärsusi:

- Kalevipoja kivi;
- Ranna(mõisa) ohvritamm;
- Kodavere kirik;
- Vabadussõja mälestusmärk Kodavere surnuaial;
- koolikivi – tähistab Kodavere kooli 300. aastapäeva;
- Anna Haava sünnikoht;
- Sõõru metsavaatetorn.

Esimesed teated Kodavere kiriku kohta pärinevad aastast 1342. Praegune Kodavere Püha Mihkli kirik on arvult neljas ja ehitatud 1777. aastal. Kirikus asuv altarimaal “Jeesus järvel” (Junkers, Dresden) valmis 1877. aastal. 1902. aastal on kirikus firma Sauer kahe manuaali ja kaheksateistkümne registriga orel. Rahvajuttude järgi olevat Kodavere kiriku vanem nimi olnud Mihkli kirik. Sinna olnud Mihkel sisse müüritud, muidu pole kirik seisma jäänud. Mis päeval ehitatud, see öösel lagunenu. Vana kirik olnud seal, kus praegu on õpetajamaja. Praeguse kiriku asemel olnud kabel, mille olevat lasknud ehitada üks krahvipreili, kes olnud Peipsil veevangis ja töotanud, et kui

välja saab, siis laseb kabeli ehitada.

Kodavere kalmistul asuva Kodavere Vabadussõja mälestussamba õnnistamine toimus 31. augustil 1924. Sambaks oli 4,41 m kõrgune mustast graniidist obelisk. Graniitkivi toodi 7 km eemalt Peipsi kaldalt Rannamõisa maa pealt. Kivi kaalus 8000 kg ja seda veeti kohale 17 hobusega 4 päeva. Samba oli valmistanud Tartu kiviraiuja A. Pärn. Samba esiküljel oli reljeefist vabadusrist ja allpool tekst “1918–1920 Vabadussõjas langenuile tänulik Kodavere kihelkond”, selle all reljeefne tammelehtedest pärg, millest läbi torgatud kaks ristipandud mõõka. Mälestussambale oli raiutud 31 Vabadussõjas langenu nimed. Sammas taasavati 1989. aastal.

Luuletaja ja tõlkija Anna Haava (1864-1957) sündis Kodavere kihelkonnas Haavakivi veskitalus talupojaperekonnas. 1964. aastal avati tema sünnikodus Haavakivil külas mälestuskivi.

20. sajandi alguses valminud Sõõru metsavaatetorn ehk metsavahitorn asub Sõõru külas Nõva mäel (98 m). Tornist on läbi sajandite jälgitud Sõõru metsade seisukorda. Torni ronimine pole võimalik.

Kuulsaim puu Jõgevamaal on Ranna (Rannamõisa) ohvritamm. Seda puud kutsutakse praegugi Kodavere tammeks, tuhandeaastaseks tammeks ja rootsiaegseks tammeks. Keskaegsel külakalmistul kasvava 15 m kõrguse ohvritamme vanuseks arvatakse ligi 400 aastat. Ranna ohvritamm pole säilinud oma muistses hiilguses, sest 20. sajandi alguses pandi suur õõnes puu põlema ja enamik tammest hävis. Üks võimas oksaharu aga seisab tugede najal siiani.

Majutus- ja telkimiskohad:

- Hansu turismitalu (5 tuba, 13 kohta kohta) – atesteeritud. Pakub nii majutust, toitlustust kui ka telkimisvõimalust. Tellimisel võimalus kuulata kohalikku kapellimuusikat, jt mitmekesiseid sportimis- ja meelelahutusvõimalusi;
- Pootsmanni P.T. turismikeskus – toitlustamine, paadilaenus, vesijalgrataste laenus, telkimisvõimalus. Pakuvad kalastamisvõimalust Peipsil (transport, kalastamiskaardid ja -tarbed). Talvel korraldatakse kalapüügi- ja jäärajasõiduvõistlusi. Tulevikus on plaanitakse rajada minigolf, veeliumägi ja pakkuda ratsutamisevõimalust;

- külalistemaja Marjan Maja – atesteerimata, 6 tuba 15 kohta;
- Kadrina mõisa hostel (4 tuba, 9 kohta) – lisad: vesijalgratas, kalapüük, karavaniparkla;
- Männi puhkemaja (2 tuba 5 kohta), lisaks 10 telkimiskohta;
- Ranna puhkekoht – telkimisplats, katusealune, spordiväljak;
- Aarde villa (9 tuba; 22 kohta) – telkimine, paadilaenus, karavaniplats, rattalaenus, kalastamine;
- Piiraja puhkekeskus – 4 käämpingut, 16 kohta, telkimisvõimalus, kaatrisõit, veesuusad, purjepaadi laenus koos purjetamise algõpetuse võimalusega;
- Omedu puhkekoht – telkimine, paadilaenus;
- Kaiu puhkebaas – paadilaenus.

Talvise aktiivse puhkuse armastajad saavad suusatada korralikel suusaradadel, mis algavad Pala koolimaja juurest. Valida saab erinevate rajapikkuste vahel – 2 km, 3 km ja 5 km.

Probleemid

Hästi arendatud turismiinfrastruktuuriga vald vajaks rohkem reklaami- ja turundustuge.

Perspektiivid

Pala vallas mängib olulist rolli eelkõige **puhkemajandusele suunatud turism**. See piirkond on teinud üsna suure arengu just turismitoodete ja -teenuste mitmekesistamise osas. Seda tänu aktiivsetele kohalikele ettevõtjatele ja ka vallavalitsusele.

Koostöö ja partnerid

Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Saare vald

Olukord

Saare vald paikneb Jõgevamaa kaguosas, kahel pool Jõhvi-Tartu-Valga maanteed. Saare valla pindala on 224,7 km². Piirinaabriteks on Pala, Kasepää, Torma, Palamuse ja Tabivere vald. Saare valla haldusterritooriumil on 22 küla.

Valla territooriumi Vooremaal iseloomustab piirkonda lainjas reljeef. Saare ja Kaiu järvede piirkonnas esineb eri-ilmelisi ja väärtuslikke mõhnastikke. Vooremaa idaserval Kääpa ja Kullavere jõe vahel asuvad Toljase mäed (92-meetrine kõrgendikurühm, mis kirdes ja kagus on kaetud laialdaselt metsaga). Valla üldpinnast on veekogude all umbes 30 km².

Looduse ilu ja kalapüügi nautijaile pakub oma võimalusi Jõemõisa-Kaiu järvestik, Kolm järve – Kaiu, Jõemõisa ja Papi järv on omavahel ühendatud kitsaste väinadega. Järvede kalastik on liigirikas. Metsarüpes asuvat Saare järve (pindala 27 ha, sügavus 5,6 m) on nimetatud ka Vooremaa kaunitariks. Saare järv koos ümbritseva metsaga kuulub kompositsioonilise osana Saare mõisapargi juurde. Maastiku ilu ja folkloori seisukohalt on järved suure väärtusega, Kaiu järve äärne Tammeluht on looduskaitse all.

Saare valda läbivad Kullavere ja Kääpa jõgi. Kääpa jõgi läbib Saare, Nautrasi ja Koseveski küla, kus jõeale on ehitatud paisjärv. Kääpa jõega on seotud Kalevipoja lugu ja Kaiu järv olevat vägilasele kaelani ulatunud. Keset Kaiu järve olevat põhjas kaks raudkasti, milledest ühes – hõbe ja teises – kuld...

Tänane Saare vald paikneb endiste Maarja-Magdaleena, Kodavere, Palamuse ja Torma kihelkondade territooriumil. Praegune Saare vald on moodustunud endise Tartumaa Saare ja Roela valla liitumisel. 1951. aastal moodustati endise Saare valla territooriumile Alliku ja Vassevere külanõukogud ning endise Roela valla territooriumile Roela ja Aruküla külanõukogud, mis asusid Mustvee rajoonis. 1954. aastal liideti Alliku külanõukogu Vassevere külanõukoguga ja Roela külanõukogu Aruküla külanõukoguga. 1959. aastast kuulus praegune valla territoorium Jõgeva rajooni alla. 1964. aastal liideti Aruküla külanõukogu Vassevere

külanõukoguga. Kokku oli Vassevere külanõukogu territooriumil siis 44 küla. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 29. detsembri 1967 seadlusega nimetati Vassevere külanõukogu ümber Saare külanõukoguks. Aastatel 1975–1977 toimus maa-asulate ja külade piiride korrigeerimine ja külade liitmine, mille tulemusena jäi Saare külanõukogu territooriumile 23 küla. Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidiumi 10. septembri 1992 seadlusega anti Saare külanõukogule omavalitsusliku valla staatus. 1992. aastal viidi läbi elanike küsitlus valla lahutamiseks eraldi Saare ja Voore valdadeks. Üldine rahva arvamus oli: mitte jagada kaheks vallaks, jätkata ühtse Saare vallana. 1997. aastal toimus veel külade arvu korrigeerimine, mille tulemusel jäi Saare valla territooriumile 22 küla.

Saare vallas elas 1959. aasta rahvaloenduse andmetel 2550 inimest, 1996. aastal 1722 inimest, 2000. aastal 1599 inimest. Elanike arv vallas on aasta-aastalt vähenenud.

Valla kultuurielu korraldamine on antud lepinguga üle SA-le Kalevipoja Koda asukohaga Saare külas, mis koordineerib Saare rahvamaja, Saare raamatukogu ja Kalevipoja muuseumi tööd. MTÜ Jõgevamaa Omavalitsuste Aktiviseerimiskeskus asukohaga Voore külas korraldab samuti lepingu alusel Voore raamatukogu ja Voore seltsimaja tegevust. Saare vald annab välja kord kuus maakonnalehe Vooremaa lisalehena kohalikku lehte Saare Valla Teataja, mida on võimalik lugeda ka veebilehel.

Saare vallas on kaks haridusasutust – Voore põhikool ja Voore lasteaed.

Saarjärve külas Saare voore kõrgel lõunaotsal asub Saare mõisaansambel, vanimaid barokkansambleid Eestis. Saare mõisaansamblisse kuulub regulaarpark. Tänapäevani on säilinud baroksed suurejooneliste kaaristutega (seitsme kaaravaga) ait ja tall-tõllakuur ning valitsejamaja, mille esiseinale on paigaldatud Saare mõisa kunagiste omanike von Bockide raidkivivapp 18. sajandi härrastemaja frontoonilt.

1999. aastal rajati Saare Mõisa Arendajate Seltsi poolt territooriumile koduloomaaed ning maitse- ja ravimtaimete kollektsiooniaed ehk ürdiaed (tegevus toimub maikuust oktoobrini).

Mõisa südamest viib umbes kilomeetripikkune pärnaallee Saare järveni. Saare järve ääres asub krahv Manteuffeli perekonna hauaplats.

2004. aasta detsembris korraldati samas jõuluüritusi nimetusega Kratimaa – peamiselt piirkonna lasteasutustele.

Kääpa jõgi on sobilik nii süsta- kui kanuumatkade korraldamiseks. Jõemõisa-Kaiu järvestik on puhkajate ja harrastuskalastajate meeliskoht (paadilaenus). Metsasus on eelduseks jahiturismi arengule.

Piirkonna majutusprobleemid lahendas Voore puhkekeskuse külaliskodu avamine – 90 ööbimiskohta. Seal asuvad varem Tartus Manhattani spordipubis olnud sportkeeglirajad, seetõttu on paik atraktiivne selle spordiala harrastajatele.

Ööbida on võimalik ka Halliku metskonnale kuuluvas Koseveski matkamajas (24 kohta). See on täiesti arvestatav majutuskoht, kus on kaminasaal ja saun. Välipuhkepaviljon on sobiv koht suvel istumiseks ja värsket õhu ja looduse nautimiseks.

Probleemid

Probleemiks on asend ääremaal – turismivõimalused on atraktiivsed, kuid jäävad põhimarsruutidest kõrvale, seetõttu vajaks maakond reklaami- ja turundustuge.

Perspektiivid

Saare vallavalitsus on hakanud tõsiselt rõhku pöörama just turismi arendamisele, et paremini ära kasutada ka olemasolevaid ressursse. Turismist loodetakse saada piirkonnale arvestatavat sissetulekut.

Koostöö ja partnerid

Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega. Kalevipoja muuseum teeb koostööd kõigi “Kalevipoja” huviliste ja “Kalevipoja” uurijatega.

Tartumaa

Tartumaa asub kahe suure veekogu – Peipsi ja Võrtsjärve – vahel. Järvi ühendav Suur Emajõgi on ajalooliselt olnud tähtis veetee ja ainuke täies pikkuses laevatatav jõgi Eestis ning oleks piirkonnale atraktiivseks turismiobjektiks. Naabermaakondadeks on Tartumaale põhjas Jõgeva, läänes Viljandi ning lõunas Põlva ja Valga maakond. Maakonna idapiir Peipsi järves on ühtlasi ka riigipiiriks Venemaaga.

Tartumaal on 22 omavalitsusüksust: kolm linna ja 19 valda. Ühe omavalitsusüksuse elanike arv ulatub 97 inimesest Piirissaare vallas kuni enam kui saja tuhande inimeseni Tartu linnas. Tartu linn on maakonna administratiivne keskus, kus elab peaaegu 68% maakonna rahvastikust. Tartu on tähtsaks keskuseks kogu Lõuna-Eestile. Peipsi järve äärde jääb ulatuslik Emajõe Suursoo, mis on samuti mõjutanud kogu sealset inimtegevust. Võnnu vallas on 33% territooriumist looduskaitse all. Olulisi looduskaitseobjekte leidub ka teistes valdades. Oma looduslike tingimuste ja asukoha tõttu on järveäärsed omavalitsused: Alatskivi, Kallaste, Peipsiääre, Piirissaare, Vara, Võnnu ja Meeksi seismas sarnases majanduslikus ja sotsiaalses olukorras ning ka tuleviku võimalused on ühised.

Alatskivi vald

Olukord

Alatskivi ümbrus jääb kahe erineva maastikurajooni kokkupuutealale, mille piir on looduses jälgitav, kulgedes piki Tartu-Kallaste maanteed. Idapoolsed alad paiknevad Peipsi-äärsel madalikul, mis oli mandrijäätmise lõppedes jää sulamisvetega kaetud. Tänapäevases maastikus on näha vanad järveastangud ja rannavallide riba, mis on kõige selgemini vaadeldavad Alasoo küla ümbruses. Lääne poole jääb Kagu-Eesti ehk Ugandi lavamaa. Need alad asuvad 40–100 m kõrgusel merepinnast. Kagu-Eesti lavamaa on lainjas moreentasandik. Seda liigestavad paljud sügavad ürgorud, nendest põhjapoolsemad on Alatskivi-Pala ja Naelavere ürgorg. Alatskivi ürgoru veerudel

paikneb vallseljaku (Lästeniidu mägi) ja voojaid künniseid (Kalevipoja säng ja Linnamägi), mis iseloomustavad Alatskivi orustatud moreentasandikku.

Vallas elab 1510 elanikku (seisuga 1. aprill 2005), sellest mehi 725 ja naisi 785. Alatskivi alevikus elas 2005. aasta aprilli alguses 444 inimest. Suurema elanike arvuga külad on Nina (117), Kokora (100) ja Alasoo (91) ning väikseima elanike arvuga külad Pärsikivi (1), Orgemäe (4) ja Lahe (5). Külades, kus liiklusolud on halvenenud ja elutarbelised hüved raskemini kättesaadavad, on elanikkond jätkuvalt vähenenud ja siin on tegemist rahvastiku vananemisega.

Ajaloo- ja arhitektuurimälestised:

- Oja talu Rupsi külas - Jakob ja Juhan Liivi kodu aastatel 1866–1908;
- Naelevere koolimaja – Eduard Tubina kodu aastatel 1908–1944;
- Haapsipea koolimaja – aastatel 1868–1874 töötas siin Jakob Kõrv, 1886–1892 Elias Liiv;
- Kokora mõisahooned – esmateated aastast 1443 (Kockenarwe). Kokora mõis eraldus Alatskivi mõisast 1734. aastal. Mõisas oli jahu- ja saeveski, juustu-, singi- ja viinatööstus;
- Arhitektuurimälestistest on eriti silmapaistev Alatskivi loss koos teiste mõisahoonetega ning Alatskivi ja Nina kirik.

Alatskivi ümbrus on looduslikult vaheldusrikas ja pakub huvi liigikaitseliselt, siin on kaitse alla võetud üle 600 ha maastikku ja ca 30 üksikobjekti. Alatskivi maastikukaitseala (253,5 ha) loodi 1964. aastal omapärase reljeefi ja piirkonna pärandkultuurimaastiku kaitseks, ala hõlmab Alatskivi ürgoru, Alatskivi pargi koos mõisahoonetega ning Kõdesi metsa. Maastikukaitsealasse kuuluva Alatskivi lossipargi – Tartumaa suurim park (130 ha) – rajas 18. sajandi lõpus mõisnik von Stackelberg. Praegu on pargi keskseks vaatamisväärsuseks Arved von Nolckeni kavandite järgi ehitatud Alatskivi loss koos ümbritseva hooldatud vabastiilse pargiga.

Kõdesi mets on enam kui 1,5 km pikk ja kuni 0,5 km lai põldudevaheline metsala. Metsa pikuti läbiv sihttee rajati omal ajal paruni lustsõitude jaoks. Sihi lõpus on rändrahn, mitmete muistenditega seotud Kalevipoja viskekivi.

Alatskivi ürgoru alal asuvad mitmed üksikobjektid, millel on maastikuliselt,

kultuurilooliselt või loodusobjektina oluline väärtus: Alatskivi järv, Alatskivi jõgi, Peatskivi küla, Alatskivi Linnamägi, Kalevipoja süng, Lästeniidu mägi, Truuduse tamm. Alatskivi maastikukaitsealal on ka puhke- ja õppeotstarbeline funktsioon, mis loob eeldusi turismi arendamiseks. Loodushuvilistel on võimalik külastada Alatskivi Looduskeskust ja matkaradasid.

Alatskivi-Padakõrve laanekuklase looduskaitsealal on kaitse alla võetud laanekuklase asurkond, mis asub Alatskivi metskonnas Mäike vahtkonnas (ala hõlmab nii Tartu kui ka osa Jõgeva maakonna territooriumist). See on Eesti esimene metsakuklaste kaitseala (rajatud 1964. aastal). Kaitsealusel erinevate metsatüüpidega territooriumil (500 ha) on ligikaudu 1500 pesakuhilat. Suuremad pesad on üle 1,5 meetri kõrged ning pesaaluse läbimõõt on enam kui 2,5 meetrit. Eestis elavad metsakuklaste neljast liigist kolm (ühed neist on laanekuklased) ning kõik need on Euroopa punase raamatu ohustatud liikide nimekirjas. 1998. aastal on koostatud nn Padakõrve looduskaitseala kirjeldus, kaitse-eeskiri ja välispiiri kirjeldus. Sipelgate kaitseala võimaldab uurida keeruliste sotsiaalsete suhetega liiki, anda materjali sipelgate siirdamiseks uutele aladele ning pakkuda loodusharidust huvilistele ja turistidele. Kokora metsapark – 6,7 ha suurune vabakujuline pärna-vahtrapuistu, kus kasvab ligi 40 puu- ja põõsaliiki. Tänapäeval on puistu hooldamatuse tõttu oma tähtsuse minetanud.

Oja talu allee ja puud – 0,5 ha paiknev vahtratest ja pärnadest koosnev haljastus Juhan Liivi kodukohas. Nina kiviülev ehk nn Kalevipoja sild – 0,5 ha suurune rändkividest neemik Peipsi järve kaldal Nina külas, seotud Kalevipoja-aineliste muistenditega.

Loodus- ja keskkonnakaitse meetmete ulatuslik rakendamine on tõstnud piirkonna elukvaliteeti ja avardanud puhkevõimalusi. Rupsi külas Liivi Muuseumis asub tunnustatud turismikeskus. Kohalike ajaloo- ja kultuuriväärtuste dokumenteerimine, rahvakultuuri traditsioonide järjepidevuse tagamine, kultuurisündmuste tähtsustamine ja vastavate ühisürituste läbiviimine on tõstnud valla kui aktiivse kultuurikeskuse mainet. Tänu vallavalitsuse ja valla allasutuste ning isetegevuskollektiivide suhtlusele välismaailmaga ületavad siinsete ettevõtmiste piirid kaugel kohaliku tähtsuse. 1980. aastate lõpul ehitati taas üles Liivi talu ja rajati muuseumi hoone. Lisaks kuulub muuseumile ka Alatskivi loss. Lossi renoveerimine ja arendamine piirkonna turismimagnetiks on igati õigustatud.

Ühendus Tartuga on hea, aga ümberkaudsete küladega halb. Alatskivi puhul on oluline koht seltside ja teiste ühenduste tegevusel. Vallas tegutseb naisselts, tugev on Alatskivi käsitööndus, mille tooteid pakutakse müügiks ka turistidele. Piirkonnas tegutseb ka kirik ja segakoor. Suviti toimuvad mitmed üritused Hirveaias, Liivi muuseumi külastatavus on jätkuvalt suurenenud, sh on palju välisturiste. Alatskivil korraldatakse luulevõistlusi (Liivi auhind antakse välja iga aasta 30. aprillil – Juhan Liivi sünniaastapäeval) ja Tubina päevi, laululaagreid ja lossipäevi.

Majutust pakub Hirveaia kodumajutus. Alatskivi alevikus oitlustavad Kivi kõrts ja Tallitare, viimane jätab küll tõsiselt soovida.

Probleemid

Valla haldusjaotus on killustunud, palju on alla kümne elanikuga külasid. Alatskivi mõisakompleksi renoveerimine pooleli ja see vajab väga palju investeeringuid. Praeguseks on valla suurepärase turismipotentsiaal kasutatud vaid osaliselt. Piirkonna üldarengut takistab aiasaaduste napp turg, seepärast on valla äärealad välja suremas.

Perspektiivid

Alatskivil on väga atraktiivne looduskeskkond, mida rikastavad kultuuriobjektid. Turismipotentsiaali lisab Alatskivi lossi lõplik renoveerimine ja selle baasil turismikeskuse väljaarendamine, samuti Liivi muuseumi edasine areng.

Piirkonna arengut ja ettevõtlust soodustab seltsitegevuse jätkuv edendamine. Puhkajaid meelitab Peipsi rannik ja rannikuala arendamine on kindlalt perspektiivikas. Peipsi järve kalarohkus meelitab kalastajaid. Piirkonna aiandustraditsioonid annavad lootust mehepõlvkondade ja kohalike saaduste turuga puhkajaid meelitada. Kaunis loodus – liivane maa, mets, järved, sapropeel – on samuti turismiarengu seisukohalt olulised märksõnad.

Vähetähtis pole ka see, et piirkonnas on ääremaa valla kohta märkimisväärselt suur haritud inimeste osa, seda soodustab gümnaasiumi ja muuseumi asumine valla territooriumil, samuti Tartumaa päästeameti keskuse asukoht Alatskivi alevikus. Võimalik, et just sellest johtuvalt on inimesed ettevõtluse suhtes üsnagi avatud.

Partnerid ja koostöö.

Teha koostöö Peipsi Nõukoguga ja Kallaste Turismiinfopunktiga, et töötada välja ühiseid turismimarsruute.

Peipsiääre vald

Olukord

Vald on Eesti mõõtmetes nii riigi kui ka maakonna ääremaa, hoolimata Tartu lähedusest. Teedevõrk, millest olulisim on valda läbiv Alatskivi-Kolkja-Varnja-Koosa maantee, on vaid osaliselt asfalteeritud. Valla pindala on 31 km². Peipsiääre vald piirneb kahe naabervallaga: põhja pool Alatskivi vald, idast ja lõunast Vara vald. Valla idapiir ühtib Peipsi järvega. Valla keskus asub Kolkja alevikus. Kolkja asub maakonnakeskusest Tartust 50 km kaugusel. Ühendus keskustega on hea. Oma pindalalt on Peipsiääre vald Tartu maakonna ja Eesti üks väiksemaid valdu. Rahvaarv (981 elanikku seisuga 01.01.2003) asetab valla samuti väiksemate hulka. Asustustihedus on 32,6 inimest/km², mis ületab Eesti keskmise (10,5 inimest/km²) peaaegu kolmekordselt.

Maastik on lauskmaa, iseloomulik Peipsi madalikalale. Olulisi loodusressursse vallas ei asu, isegi metsa õieti pole. Kuna vallas ei ole tööstust ega ka katlamaju, on reostusolukord hea. Maanteede ääres esineb maapinnareostust, mis on ära hoitav elanikkonna keskkonnaalase teadlikkuse kasvatusena. Probleemiks on prügilapuutumine. Jõesed ja looduslikud siseveekogud vallas puuduvad. Iseloomulik on Peipsi kallas oma arvestatavate pilliroostikega.

Rahvastiku vanusstruktuuris kaldub ülekaal pensioni- ja mittetöökäivate poolele. Loomulik iive on negatiivne, mida mõnevõrra leevendab sisserränne. Vallas elavast 981 inimesest 48,88% on mehed ja 51,12% naised. Kogu elanikkonnast on töökäivate nooremaid (0–15 aastased) 13%, töökäivisi (16–63) 48% ja pensionäri 39%.

Inimeste majanduslik aktiivsus ei ole eriti kõrge. Valla majandusstruktuur on tagasihoidlik ja ettevõtlik mitterahuldavalt arenenud. Eelarvelistes asutustes töötab ligi viiendik vallas rakendatutest ja nendest töökohtadest on enamik seotud

haridusega. Ettevõtlust ei soodusta kohapealse initsiatiivika kvalifitseeritud personali, piisava riskijulgusega inimeste ja ettevõtlust soosiva psühholoogilise kliima puudumine, vallavalitsuse vähene töö- ja tootmisvõimaluste reklaamimine. Eraettevõtluses suurimad tööandjad on seotud kalapüügi ja töötlemisega. Selline tegevus on seotud aga kalavarude ja püügikvootidega, mis pärsib ettevõtluse arengut.

Sotsiaalne keskkond on suhteliselt turvaline. Riskirühmadele on tagatud sotsiaalsete teenuste kättesaadavus, valla eelarvest on toetatud vähekindlustatud. Perearstiteenuste korraldamine on parandanud tervishoiuteenuste kvaliteeti. Vallas töötab taas konstaabel. Kiirabi ja päästeteenistus asuvad vallast 8–20 km kaugusel Alatskivil, millega on tagatud suhteliselt hea hädaabiteenus.

Lasteaed ja põhikoolkool rahuldavad elanike vajadused, mõnevõrra on probleeme kvalifitseeritud õpetajate leidmisega. Üheks faktoriks on spetsialistidele tänapäevase elamispinna puudumine.

Tööturg vallas ja selle ümbruses on piiratud ning sellest tingitult toimub kvalifitseeritud tööjõu äravool, mida pidurdaks ääremaadele suunatud majanduspoliitika.

Kohalikud teed vajavad hooldust ja teelõik Kasepäält Varnjasse lõpuni ehitamist. Raha tuleb eraldada kohalike teede korrashoiuks. Samuti on vaja rajada Peipsiääre valla territooriumil asuvatele bussipeatustele ootepaviljonid.

Telefonside võimaluse vallas on piisavad. Vallavalitsuses ning Kolkja ja Varnja raamatukogus on interneti püsiühendus. GSM-mobiilside kvaliteet erinevate operaatorite poolt on erinev. Erinevate telefoniliikide kasutamise võimalused on parandanud elanikkonna sidevõimalusi.

Peipsiääre vallas on üks kool: Kolkja Põhikool. Kolkjas asub ka lasteaed. Peipsiääre vallas on kaks raamatukogu – Kolkjas ja Varnjas. Varnjas tegutseb kohaliku pereseltsi eestvõttel Varnja Elav Ajaloomuuseum. Ka Kolkjas asub vanausuliste muuseum. Valla volikogu ja vallavalitsus on teotahtelised. Vallavalitsusse on kaasatud erinevate huvirühmade esindajaid. Ebapiisav on valla elanikkonna informeeritus vallavalitsuse tegemistest, mis nõrgendab sidet vallavalitsuse ja elanike vahel.

Valla olulisimad vaatamisväärsused on vanausuliste palvelad Varnjas, Kaspääl, Suur-Kolkjas ja Väike-Kolkjas. Kõik need on ühinenud projektiga “Teeliste kirikud” ning avatud suvel turistidele.

Ainsaks majutuskohaks on Varnja kämping, toitlustusega tegeleb Kolkjas asuv kala- ja sibularestoran, mis pakub valdavalt paikondlike retseptide järgi valmistatud roogi.

Probleemid

Peipsiääre vald on ääremaa, mille arengut pärsivad infrastruktuuri puudulikkus, negatiivne iive ja sellest johtuv elanikkonna vananemine. Paiguti segab ka eesti ja võõrkeelte mittevaldamine.

Piirkonna üldareng on pärsitud traditsiooniline sibula ja köögiviljakasvatuse vähenemise tõttu, mis on põhjustatud Peterburi turust eraldatusest. Teine põline elatusala – kalapüük – on välja suremas Peipsi kalavarude vähenemise tõttu. Nende niigi vähenevate tegevuste sesoonsus on samuti üks arengupidureid.

Turismi arengut ei soodusta ka majutusvõimaluste nappus ja majutusasutuste vähesus.

Jääpealne kalapüük toob valda kalamehi nii Eestist kui ka Lätist, paraku pole need alati kõige oodatumad külalised, liiga suured ja rasked sõidukid lõhuvad niigi nadis seisukorras teid, mille korrastamine on vallale kulukas.

Perspektiivid

Piirkonnal on head looduslikud eeldused (järve lähedus) turismi arendamiseks. Kohalik kogukond on tugev, kaks muuseumi on rajatud omaalgatuse korras. Meelitab n-ö eksootika – vanausuliste elulaadi jätkumine, vanausuliste tegutsevad palvemajad, jumalateenistustarbed jne. Ligitõmbavad on ka pilliroo kasutamine ja mahepõllundus.

Peipsiääre vald on üks peamisi talvise jääpealse kalapüügi paiku. Kui teedevõrk oleks ehitatud suurematele sõidukitele vastupidavamaks, oleks kalandusturismist vallale tulu.

Kolkja kala- ja sibularestoran on ainus omataoline, mis pakub vanausuliste retseptide

järgi valmistatud roogasid. Paraku töötab see vaid suvehooajal.

Koostöö ja partnerid

Koostöö käib eelkõige maakonna tasandil, eelkõige lähivaldadega, Peipsi Koostöö Keskuse ja Peipsi Nõukoguga.

Kallaste

Olukord

Piirkonda rändasid, analoogselt Peipsiäärega, 17. sajandil sisse vanausulised ja tekkis asustus, mida kutsuti Krasnõje Gorõ, kus tegeldi peamiselt kalandusega. 18. sajandil sai Kallastest Peipsi läänekalda majanduslik keskus. 1917. aastal kuulus Kallaste Peipsiääre valla koosseisu. Eesti Vabariigi iseseisvumine paigaldamine lõikas läbi traditsioonilise turu ja kalurite arv vähenes järsult. Alles 1938. aastal saadi linna staatus. Asustus hakkas omandama ka linnalist ilmet. Toimus linna kiire kasv, ehitati üles mitmekordsed kivimajad. Kalanduse osas kaubeldi Soomega. Nõukogude korra alguses represseriti aktiivsemad ja ideerikkamad inimesed, eraettevõtlus keelati ja algas inimeste massiline äravool. Kogukond sulgus enesesse sarnaselt Peipsiäärega. Samas avanes taas suur Peterburi turg, kuhu realiseeriti kurke ja sibulaid ning millest saadi hiigelkasumeid. Ehitati maju ja osteti autosid. Kallaste kujunes ka väga tööstuslikuks. Rajati tänavaid ja ühiskondlikke hooneid ja kutsekool. Kallastel paiknes palju suurte tööstusettevõtete filiaale. Inimeste elustiiliks jäi aga kalapüüdmise ja aianduse. Majanduskeskuseks kujunes kalurikolhoos Peipsi Kalur. 1960. ja 1970. aastatel algas massiline linnast väljaränne, mis muutis oluliselt elanikkonna vanuselist struktuuri. Linna on olnud regiooni turunduskeskus, mis oli kuulus üle kogu Eesti, nii et Kallastel käidi kaubareisidel.

Elanikke on linnas 1270, neist eestlasi 15%. Elanike arv väheneb jätkuvalt halva vanusstruktuuri tõttu, kahaneb ülalpeetavate hulk laste arvu kahanemise tõttu. Pensionäre ja mittetöötajaid on 47,8%. Kallaste tegelik tööpuudus on 43%. Kui linnas leiduks töökohti, oleks Kallastele oodata noorte sissetulekut. Töötute kvalifikatsioon on madal ja domineerib strukturealne tööjõupuudus, töötajaid tuleb otsida Tartust,

levinud on alkoholism. Tööleidmatusel on samuti probleemiks eesti keele mitteoskamine. Inimeste mentaliteet selline, et oodatakse, et keegi tuleks ja midagi annaks, siis teeks.

Iga päev sõidab Kallastele tööle u 100 inimest, enamik Alatskivilt, aga ka Jõgeva maakonnast. Enamik töökohti on munitsipaalettevõtluses. Linn elatub oluliselt kalamajandusest, samuti traditsioonilist aiandusest (sibula- ja kurgikasvatus), kuid puudub nende saaduste esmanegi töötlus. Uusettevõtteid pole, isegi seniseid on koomale tõmmatud. Peatööandjad tegutsevad kalandussektoris: kolhoosist välja kasvanud Peipsi Kaluril 50 töolist, lisaks 20 hooajatöölist. Kallaste Kalur toimib kalurite ühendusena – selle ettevõtte tegevusala on kalafilee tootmine. Seal töötab umbes 150 töolist, lisaks 10–15 kevadist hooajatöölist. Firma toodab nii sise- kui ka välisturule. Firma on tugev ja tahab tulevikus tootmispinda laiendada, praegu hõlmab ta territoorium 7 ha. Sisseseadega probleeme pole. Firmajuht arvab, et püük on isegi ülepiiratud. Kala püütakse mootorpaatidega. Toodang on kõrgelt hinnatud ka välisturul ja kalurite sissetulekud on 10 korda kõrgemad kui teistel linnaelanikel.

Tänavad on vanad (50 aastat) ja katkised, mõned asfaltkatteta. Bussiühendus on rahuldav, kuid vaja oleks Kallaste-Jõhvi liini. Telefoniühendus on väga halb, liinid on vanad ja väikese läbilaskevõimega.

Keskustena on Kallaste koos Alatskiviga ka tulevikus vägagi arvestatavad. Kallaste on just Peipisiveere regiooni venelaste ja vanausuliste keskus, kus asub keskkool, kuhu sõidavad ka Alatskivi, Vara, Peipsiääre ja Pala valdade vene keelt kõnelevad õpilased. Olemas on kultuurimaja ja ambulatoorium. Väga tugev on kirik, kuid see vajaks remonti. Kallaste vanausuliste kirik on liitunud ka projektiga “Teeliste kirikud” ning avatud suvel turistidele. Endisest võimsast teenindus- ja kaubamajast on kasutusel ainult $\frac{1}{3}$. Seega vajaks korrastamist teenindus- ja kaubandussfäär.

Ainukesena neist kuuest vaadeldavast piirkonnast oleks Kallaste suuteline end pärast maksubaasi korraldamist ise majandama ega vajaks riigi dotatsioone. Kuna linna on aegade jooksul siiski püütud arendada, on elanikkond püsinud suhteliselt stabiilsena. Linna arenguperspektiivid on head, seda ka keskusena ümberkaudsetele piirkondadele, eriti Peipsiääre vallale. Kallastel on suur kokkupuutepunkt Jõgeva valdadega. Kallaste linna sisemine sotsiaalne ülesehitus ja ajalugu ehk kultuuriline

taust sarnaneb rahvastiku struktuuri poolest väga Peipsiääre vallale.

Suvel tuleb linna rohkesti suvitajaid, kuid turistide teenindamiseks ja juurdemeelitamiseks puuduvad puhkeobjektid ja teenindussüsteem. On üks toitlustusasutus – Järve baar –, kuid seegi töötab ebaregulaarselt. Linnas on hostel Laguun ja Tiit Silpuse kodumajutus. Tegutseb Turismiinfokeskus, kuid puuduvad turistidele mõeldavad infoviidad. Linnavalitsuse hoones on avatud püsinäitus “Järve elu tuba”, mis tutvustab eelkõige Peipsi kalu. Rand vajab korrastamist ja elementaarseid puhkajatele mõeldud ehitisi, näit riietuskabiinid, WC.

Traditsiooniline turismimagnet on augusti lõpus korraldatav kala- ja sibulalaat koos kummijukude (karakatitsate) kokkutulekuga. Kummijuku on paksudel õhkkummidel liikuv sõiduk järvejääl sõitmiseks talvise kalapüügi korral.

Probleemid

Linna infrastruktuur on vananenud ja peaaegu olematu. Räämas linn ja puuduv teenindus ei soosi külaliste pikemat linna jäämist. Üldist arengut aga pärsib tööpuudus, teeninduses ka töökultuuri puudus. Ainus toitlustusasutus on tõenäoliselt eelkõige töökultuuri vajakajäämist tõttu ebaregulaarselt avatud. Kauplused pole ligiõmbavad. Paljude probleemide taga on vähene eesti keele ja võõrkeelte oskus ning nooremate ja haritumate väljaränne. Vanemaaliste täisväärtuslikku elu takistab aiasaaduste turu puudus. Inimesed on ettevõtluse suhtes passiivsed ega oma ka vajalikke oskusi. Puuduvad uued ideed ja algatused. Piirkonnal pole ka tihedat sidet maakonnakeskuse Tartuga.

Perspektiivid

Perspektiivikas oleks Kallastel arendada just turismi, eelkõige loodushariduse valdkonnas (selleks annab eeldusi püsinäitus ”Järve elu tuba”). Muud loodushariduse valdkonnad võiksid olla veeressursid ja linnuriik. Puhkemajandus areneks, kui supelrand saaks korda. Linnas on sadam, mis võimaldaks avada laevaliine. Kala- ja sibulalaat on juba praegu populaarne, selle arendamine tõeliseks turismimagnetiks on hädavajalik. Seda enam, et kummijukud on ainult sellele paikkonnale iseloomulikud sõidukid ja nende kokkutulek iselaadne vaatepilt.

Järveäärne asend ja veeressursid võimaldavad arendada järveliiklust, nii paadisõitu

kui ka purjetamist. Võimalik on tulevikus avada laevaliinid Piirissaarele ja Pihkvasse.

Koostöö ja partnerid

Koostööprojektid teiste vanausulistega, Peipsi Koostöö Keskusega, osalemine Peipsi Nõukogus. Jätkata koostööd Pihkva oblastiga.

Meeksi vald

Olukord

Meeksi vald asub Tartu maakonna kagunurgas. Kõige pikem piiriosa (110 km) kulgeb idas mööda Peipsi ja Lämmijärve rannikut. Ühine piir on ka Võnnu vallaga (71 km) ja Põlva maakonnaga (61 km). Vallas on 10 küla, elanike arvult on tähtsamad Mehikoorma, Meeksi ja Aravu. Tähtsamatest keskustest asub vald suhteliselt kaugel. Tartusse on Meeksist 55 km. Väikelinn Räpina asub 17 km ja Põlva 55 km kaugusel. Valda ei läbi raudtee ega ükski tähtis maantee. Nii vallasisesed kui ka ühendusteel linnadega on kõvakatteta. Valla pindala on 144 km². Suure osa pindalast moodustavad metsad ja sood, samuti on palju kevaditi järve poolt üleujutatavaid alasid. Põllumaa moodustab kogu pindalast 12%, looduslik rohumaa 13%.

Meeksis on kujunenud välja ääremaa seisund, ilme ja problemaatika. Haldusüksus on suhteliselt väike. Suurem osa on madal soine või soostunud metsadega kaetud madalik. Vallas on üks alevik ja seitse küla. Nendest kõige kaugemal asub Meerapalu küla, olles küllalt eraldatud metsade ning sooga. Külad asuvad Meeksist sellisel kaugusel, mis võimaldab inimestel autobussiühenduse korral normaalselt omi asjaajamisi toimetada.

Meeksi valla elanike arv üha väheneb (1991. aastal 993 inimest, 2004. aastal 850 inimest). Positiivne oli loomulik iive aastatel 1986–1990 Mehikoorma alevikus, kus rahvaarv suurenes 23 inimese võrra, samuti oli positiivne iive Aravul. Lisaks loomulikule iibele on Meeksi vallas rahvaarv vähenenud ka mehaanilise liikumise tõttu. Lahkujateks on peamiselt tööealised ja ka tööeast nooremad inimesed. Viimase 35 aastaga on rahvastik kahanenud 50%. Asustus on hõre. Rahvas elab põhiliselt valla

lõunaosas. Meeksi küla elanikkond on pidevalt vähenenud. 1970. aastal elas seal 246 elanikku, 1991. aastal 162 inimest.

Enamarenenud osa on Mehikoorma, Meeksi areng kiireneb seoses valla keskuse sinna üleminekuga. Oodata on Mehikoorma rahvaarvu kahanemist ja Meeksi rahvaarvu kasvu. Oluline on hakata arendama Aravu, Meerapalu jt piirkondi. Vald asub kaugel ka teistest suurematest keskustest. Tallinnast on Mehikoormasse 241 km. Mööda Peipsi järve ja Emajõe on Tartusse ligikaudu 70 km. Arvestades veetranspordi odavust, ei ole see palju. Veeteed mööda on 70 km Pihkva linna. Teistest Venemaa kohtadest on Pnevõ küla otse üle järve 2 km. Lähim suurim keskus on Rāpina linn, ent see on siiski vaid väikelinn ja asub pealegi Põlva maakonnas.

Mehikoorma on Peipsi rannamaade vanimaid asulaid. Esimest korda on teda mainitud seoses 1242. aastal järvejäl ordurüütlite ja Vene vägede vahel toimunud Jäälahinguga. Seda alevikku otse Peipsi rannal. Seda ilmestavad õigeusu kirik (ehitatud 1934), kalmistu (rajatud 1770), Peipsi rannamaade suurim tuletorn (ehitatud 1938. aastal, kõrgus 15 m, läbimõõt 3 m), uus piirivalvekordon, paadisadam. Mehikoorma tuletornist avaneb huvitav vaade külale, madalale liivasele rannikule, sillerdavale veepinnale ning 2 km kaugusel sinetavale Venemaa rannale ja Pnevõ (Haniva) küla majadele. Mehikoormas asub praegu põhikool.

Piirkonnas on head jahimaad., loodus on unikaalne, kuigi mulla viljakus on äärmiselt kehv, on see samas väga soodus sibulate kasvatamiseks. Praeguseks on aiandus jäänud soiku ja muu põllumajandus täielikult hääbunud. Soo on looduskaitse all ja täis marju, seeni ja muid metsaande, eriti jõhvikaid. Metsad on vanad ja ürgsed. Turistidele on huvitav Ahunapalu-Meerapalu matkarada.

Suvel kahekordistub rahvaarv seoses puhkajate tulekuga. Kohalikud suhtuvad väljastpoolt tulijatesse umbusuga. Meerapalus paiknev liivarand on vähesel määral juurde meelitanud soome ja saksa turiste.

Ainuke suurem suveüritus on kodukandipäevad – aga see pole niivõrd turistidele, kuivõrd vähem või rohkem vallaga seotud (seal elavatele või sealt pärit) inimestele.

Probleemid

Piirkond on ääremaastunud, rahvastiku iive negatiivne ja elanikkond vananenud. Seetõttu pole suudetud arendada infrastruktuuri. Puuduvad turiste teenindavad ettevõtted – ei ole majutus- ega toitlustusettevõtteid. Isegi valla kodulehekülg on poolik.

Perspektiivid

Meerapallu oleks perspektiivikas rajada jahisadam. Puhastada tuleks rand. Vallast võiks saada Võsu-taoline puhketsoon Tartu inimestele – viimast soosib Peipsi rannik, eriti Meerapalu liivarand. Et loodus on Meeksi vallas suhteliselt puutumatu, on võimalik arendada loodusturismi, sh jah- ja kalaturismi.

Koostöö ja partnerid

Koostööpartneriteks võiks olla eelkõige lähivallad, Peipsi Koostöö Keskus ja Peipsi Nõukogu.

Võnnu vald

Olukord

Võnnu vald asub Tartu maakonna kaguosas. Valla pindala on 229 km², millest 60,3 km² hõlmab enda alla Emajõe Suursoo kaitseala. Elanikke on 1219. Valla rahvaarv väheneb (1996. aastal elas Võnnu valla territooriumil 1284 inimest, neist 600 Võnnu alevis, 2004. aastal 1219 inimest). Viimase 35 aastaga on valla rahvaarv kahanenud 30%, tööpuudus haarab $\frac{1}{4}$ inimestest, kuigi ametlikku tööpuudust pole.

Rahvastiku prognoosid tuleviku suhtes on üsnagi lootustandvad, ülalpeetavate hulk kahaneb, sündide arv tõuseb, kuid iive jääb siiski negatiivseks. Praegu on väikesed koolid suletud, noored lahkunud. 50% inimestest pole ettevõtlusest huvitatud. $\frac{1}{3}$ inimesi on plaaninud kodukohast lahkuda, kuid oodata on ka sissetulijaid. Vabu kortereid pole. Inimesed kurdavad põhiliselt ümberõppe puuduse üle. Töötute kvalifikatsioon on madal ja aegunud, kuid samas puudub ka töötahe. Vähenenud on avaliku korra rikkumised.

Rahvas elab hõredalt, Tartu poolt sõites on enne Võnnu alevit külad, pärast seda ainult üksikud talud. Rahvastik paikneb peamiselt kolmes punktis: Võnnu alevis, Kuristal ja Läänistes. Võnnu on vaieldamatult tugevaim keskus. Probleem on, et inimesed pole kohalikud, seega ei seosta end selle vallaga ja on üpriski passiivsed. Alevi kultuuriline roll on jäänud viimasel ajal nõrgaks. Tegutsevad Põllumeeste Selts ja pensionäride ühendus. Vallas on kolm raamatukogu, kaks kultuurimaja ja tugev kirikukoor. Tegutseb ka rahvatantsukollektiiv. Ometi ähvardab kultuurimaja sulgemine. Võnnus on teabekeskus, mis tegutseb nii i-punkti kui ka internetipunktina, edastab tasuta erapooletut ja pädevat teavet reisiteenuste, transpordi, majutuse, toitlustuse, kultuuriürituste ja muu vajaliku kohta Võnnu valla piires üksikasjalikult, kaugemas geograafilises ulatuses piisavalt, kogub, süstematiseerib, täiendab ja haldab Võnnu valda puuduvat teavet ning teeb koostööd teiste turismiasutustega. Kohapeal tegutseb kaks kooliõpetajast giidi.

Vallas on kolm matkarada, mis asuvad Läänistes, Võnnus ja Kuristal. Võnnus on sündinud Gustav Suits sündis. Tema sünnikohta tähistab mälestuskivi. G. Suits on viinud ka Võnnu kiriku eesti luulelukku – just see pühakoda terendab tema “Kerkokellas”. Võnnu kirik on ühinenud projektiga “Teeliste kirikud” ja avatud suvel turistidele.

Kesksed teelolud on head. Kuigi autoga on Tartusse ainult 20 minuti sõitu, on bussiliiklus halvasti lahendunud. Tartust valda saada on lihtsam kui vallast linna. Iga päev käib Tartust Võnnu tööle umbes 10 inimest ja Võnnust Tartusse 100 inimest.

Jõhvikamajanduseks firma puudub, kuid on kokkuostjatevaheline konkurents, töötuse koha pealt on tühi koht. Hooajal korjatakse 20–30 tonni jõhvikaid. Võnnus on olemas ka jahisektsioon, kuid välituristidega on valla juhtkonnal kurvad kogemused, sest nende jahieetika on madal. Igal aastal võib vallas lasta ühe karu. Turistidele on küll majutusvõimalus olemas, kuid turismindusega tegelevaid firmasid pole. Majutust pakuvad Rootsioja ökotalu ja Lääniste telkimisplats. Koolivaheaegadel pakub lihtsat majutust Võnnu keskkool. Võnnus on võimalik lõunatada FIE Malle Hindriksoo sööklas, mis asub Võnnu Keskkooli ruumides.

Kultuuriüritustest on laiemalt tuntud bändide festival Võnnu Kevad, võistutantsimine

Kaera-Jaan, mõisapäev ja kodukandipäevad. Suuremat turismimagnetit pole leitud. Küll on aga hea akustikaga ja Tartule suhteliselt lähedane Võnnu kirik populaarne kontserdipaik. Võnnus

Võnnust on kujunemas Tartu magala, mida peegeldab juba praegune rahva pendeldamine Tartusse tööle. Vallale pakub perspektiivi veelgi puidutöötlus, samuti villatöötlus.

Probleemid

Võnnu on kujunenud ebaühtlase arenguga ääremaaks. Et ta aga asub Tartu linnale suhteliselt lähedal, on ta rahuldunud linna tagamaa staatusega ega ole end maakohana isegi mitte kultuurilooliselt teadvustanud. Paigutu püüab eneseteadvust hoida kohalik gümnaasium. Täiesti kasutamata on mõisate potentsiaal. Vald on tugevalt doteeritav.

Perspektiivid

Võnnu kui Tartu-lähedane vald võiks ennast turismipiirkonnana määratleda. Perspektiivikad suunad on ökoturism ja kultuuriturism, sh mõisate potentsiaali rakendamine. Paljudele linlastele on ahvatlevad valla jõhvikavarud, milledele on hea ligipääs. Rabas on võimalik Emajõe pidi liikuda, väikeste laevadele on laevatatav ka Ahja jõgi. Perspektiivikas on ratsahobuste kasvatus ja ratsaturismi arendamine. Seda enam, et Võnnusse kui linnalähedasse valda on oodata sisserännet – see on juba kujunemas tartlaste magalaks.

Koostöö ja partnerid

Koostöö osas olulised partnerid naabervallad, Tartu linna, Peipsi Nõukogu ja Peipsi Koostöö Keskus.

Piirissaare vald

Olukord

Peipsi järve ja Lämmijärve kohtumiskohas asub Tartumaa omapärasemaid turismiobjekte Piirissaar. Muistendite järgi on Piirissaare tekitanud Kalevipoeg. Piirissaare on Eesti väikseim omavalitsusüksus, mille pindala on 7,8 km² ja elanike

arv 101. Saarel on kolm küla, kauplus ja piirivalvekordon. Põliskasukad on vanausulised ja nende järeltulijad. Saarel on kaks kirikut, neist üks tegutsev. Koolihoone seisab tühjana, muid ühiskondlikke hooneid peale kaupluse ja vallamaja vallas polegi.

Saarele saab sõita kas laevaga (1 tund ja 20 minutit) 65 km kaugusel asuvast Tartust või saarest 10 km kaugusele jäävast Laaksaare(õ) sadamast. Külmadel talvedel, kui järv kattub jääkaanega, rajatakse Laaksaare(õ)st saarele ka jäätee. Väikelennukite vastuvõtuks on sobiv looduslik heinamaa saare kirdeosas, mis järve kõrge veeseisu ajal küll osaliselt üle ujutatakse. Piirissaare sadam asub saare keskel, kuhu laevad pääsevad mööda umbes 1,2 km pikkust ja 30 m laiust kanalit. Kanali põhjapoolne osa pole laevatatav.

Piirisaarest võtab enamiku enda alla rohkete haruldaste taimedega lodusoo, mille pind vaevu meetri võrra Peipsi veetasemest kõrgemale küünib. Palju on võsa, paju-, kase- ja lepavõsaga on kaetud enamik madalsoost. 1991. aastast kehtiv taimestiku- ja loomastikukaitseala režiim peaks tagama Piirissaare omapäraste looduskoosluste säilimise. Jääb ju inimese majanduslik mõju – kalapüük, sibula, porgandi, kurgi ja redise kasvatamine – saare elanike arvu pideva kahanemise tõttu saarel aasta-aastalt vähemaks. 1920. aastal elas siin kuni 700 inimest, 1. jaanuaril 1999 loendati neid üksnes 102. Kohalike elanike põhiliseks sissetulekuallikaks on kalapüük ja sibulakasvatus. Inimese majandustegevuse vähenedes paranevad lindude pesitsemistingimused: kevadel võib siin näha juba peaaegu kõiki Eestile omaseid vee- ja soolinde, sealhulgas kühmokk-luiki ja merikotkaid. Lisaks kaitsealustele taimedele on saarel esindatud kuus liiki kahepaikseid, haruldane on konnarohkus.

Piirissaar on väga huvitava arhailise elulaadiga paik: kõrvuti elavad vanausuliste, õigeusklike ja luterlaste kogukonnad. Varem kutsuti saart Porka (vene *Желачек*). Väidetakse, et Piirissaar olevat asustatud Põhjasõja-järgsel ajal, kui siia tulid Venemaa kirikureformi eest põgenenud vanausulised. Varju leidsid ka 25-aastase sõjaväeteenistuse eest pakku läinud mehed. Mõisate ajal kuulus saar Kastrele. Sajandeid on Piirissaar olnud tõeline piiri saar. Enne Põhjasõda kulges siin kahe võimkonna ja Vene tsaari võimu ajal kahe kubermangu vaheline piir, praegu kulgeb Eesti Vabariigi ja Venemaa piir.

Piirissaarlastele oli rängaks katsumuseks 1944. aasta veebruar, kui saare hõivasid Nõukogude armee 128. laskurdiviisi pataljonid ja rajasid siia sillapea Eesti vallutamiseks. Saksa väejuhatuse paaskas üle järve tulnud väeosade vastu oma pommituslennuväe. Kahe nädala jooksul sooritati saarel ja selle kõrval mandri kaldatsoonis maasse kaevunud venelaste vastu 500 lahingulendu ning dessant sunniti taanduma. Muu hulgas said pihta ka kohalikud elanikud, kes polnud jõudnud pakku minna. Teises maailmasõjas langenud sõjameeste hauda tähistab mälestussammas.

Praegu on saarel kolm küla – Piiri-, Tooni- ja Saareküla. Neist Tooni on Piirissaare valla keskuseks. Kokkuleppel piirivalvega saab tõusta 38 m kõrgusesse vaatetorni, kust avaneb vaade kogu saarele ja selle ümbrusele. Huviväärsuseks on kaks kirikut, sealhulgas vanausuliste kirik Piirikülas.

Piirissaare vanausuliste kirik on ühinenud projektiga “Teeliste kirikud” ja suvel turistidele avatud.

Kagusse jääb legendaarse Jäälahingu koht, kus Vene sõjavägi saavutas Novgorodi vürsti Aleksander Nevski juhtimisel 5. aprillil 1242 võidu ristisõdijate üle. Varem arvati, et Jäälahing peeti Lämmijärve jääl Mehikoormast kirdes, aga uuemad andmed paigutavad lahingu tõenäolise toimumiskoha Piirissaare naabrusesse, Venemaa-poolse kalda läheduses olnud Varesekivi juurde.

Jäälahingu kohta leiab huviline selgitust vene kroonikatest, kusjuures kõige põhjalikuma ja täpsema ülevaate Jäälahingust annab Novgorodi kroonika. Sellest ilmneb, et pärast seda kui vürst Aleksander (u 1220–1263) oli Pihkvast välja löönud saksa ristirüütlid, kelle võimu all oli linn olnud üle aasta, saatis ta paar ratsaluuesalka Liivimaa Ordu tagalasse. Olles luurelt teada saanud, et ordu peajõud (10 000–12 000 meest) on Tartust teele asunud ja lähenemas Peipsi järvele, paigutas Aleksander oma 15 000–17 000 maakaitseväelast järvekitsuse (Lämmijärve) idakaldale metsa. 1242. aasta 5. aprilli varahommikul liikusid Vene väed järvejääle Voroni ehk Varesekivi juurde. Koidu ajal ilmusid järvekitsuse jääväljale ka ordurüütlid ja neid abistavad tšuudid. Ratsarüütlid kasutasid kompaktselt lahingukorda seanina, mis oli neile jalaväe vastu alati võidu toonud. Ka nüüd tungis “seanina” Vene jalaväest läbi, kuid rüütlid piirati ümber. Lõpliku hoobi andis neile Vene ratsavägi. Kroonika andmeil langes 400 rüütli ja rohkesti tšuudidest abiväelasi. Ellujäänuid aeti jääl taga

kuni Lämmijärve põhjaosa läänekaldani, paljud põgenejad uppusid, sest nõrk järvejää oli nõrk. 40–50 rüütlit võeti vangi ja saadeti Novgorodi.

Ajaloolased on kindlaks teinud, et Vroni kivi, millelt vürst Aleksander jälgis lahingut, oli Jäälahingu ajal ja hiljemgi tõesti olemas. Suur ja silmapaistev kink murenes aastasadade jooksul liivakivide porsumise tagajärjel ning muutus järjest madalamaks. Lõpuks jäi kingust järele vaid põhi, mis veetaseme tõustes järve lõunaosas vee alla kadus. Kivi jäänused asetsevad Lämmijärve kirdeosas Samolva külast umbes 4 km loode suunas Vroni saare läänetipu lähedal. Vee all oleva kivikuhjatise paigutusest aimub küll inimtegevust jälgi, aga kuulsaks kirjutatud ja jutustatud Jäälahingu jälgi pole arheoloogid tänini leidnud.

Probleemid

Saare elanikkond on vananenud, seetõttu on seal ka majandusareng n-ö peatunud. Puudub turismi arenguks vajalik infrastruktuur. Turismi arengu seisukohalt on pärssiv ka asjaolu, et ühendus maismaaga hooti puudub, seetõttu on raskendatud ka saare varustamine. Kuigi arhailise elulaadiga saar pakub turistidele huvi, on saare külastamine praegu üsna ebamugav ja sisuliselt korraldamata. Ka pole kohapeal mingeid tingimusi turistide vastuvõtuks ega ka massiturismi mõjude tasandamiseks, mistõttu Piirissaar on praegu vaid juhuturismi sihtkoht.

Perspektiivid

Omapärane asukohaga paik, kus on puutumatu loodus ja arhailine elulaad, sobib üksnes ökoturismi arendamiseks. Turism ei tohi saare keskkonda mingil juhul halvendada. Enne turismi arendamist ja turistide voolu kasvatamiseks tuleb teha eeltöid ja uuringuid, kuidas saare keskkonda säästa. Vaja on mõelda ka regulaarse ühenduse pidamisele.

Koostöö ja partnerid

Koostöö osas on oluline olla kontaktis Peipsi Nõukogu ja Peipsi Koostöö Keskusega, samuti Tartumaa teiste omavalitsusüksustega.

Põlvamaa

Põlva maakond asub Kagu-Eestis, hõlmates varasema Võrumaa põhjaosa, Tartumaa kaguserva ja Petserimaa Saatse ja Värskä ümbruse. Maakond ulatub Otepää kõrgustikust Lämmijärve ja Pihkva järveni. Maakond külgneb põhjast ja loodest Tartumaaga, kirdest Lämmi- ja Pihkva järvega, idast ja kagust Vene Föderatsiooni Pihkva oblastiga, lõunast ja edelast Võrumaaga, läänest Valgamaaga. Põlva maakonna pindala on 2164 km². Elanike arv 32 815 (seisuga 1. jaanuar 2005). Maakonnakeskus on Põlva linn. Maakond koosneb 14 omavalitsusüksusest: 13 vallast ja ühest linnast (Põlva linn). Turismi edendamiseks on loodud SA Põlvamaa Turismiarenduskeskus.

Olulisemad turismiprojektid: “Kagu-Eesti keskkonnasäästliku turismiettevõtluse teabepäevad ja õppereis”(käivitus 2005. aastal) Eesmärgiks on tutvustada Rohelise Võtme, EHE ja Sinilipu märgiste olemust, nõudeid, taotlemise korda ning propageerida säästva turismi põhimõtteid. Samuti on kavas turismiettevõtjatele tutvustada Eesti keskkonnastrateegiat ja -arengukava.

Projekt “Õueõpetajate- retkejuhtide koolitus” (käivitus 2005. aastal). Eesmärgiks on koolitada Põlvamaal välja 8–10 õueõpetajat-retkejuhti, kes oleksid võimelised iseseisvalt koostama kõitvaid ja põnevaid marsuute, mis hajutaksid praegu enimkülastatavate loodusobjektide koormust, ja oleksid samaaegselt suutelised edastama objektiivseid süvateadmisi ümbritseva keskkonna kohta.

Projekt “Põlvamaa turismi turu-kommunikatsiooni kava aastani 2006” (2003–2004).

Projekt “Soome säästva turismi kogemuse toomine Kagu-Eestisse” (2003). Eesmärk: Põhjamaade keskkonnatundlike turismiobjektide kaardistamise ja turismitaluvuse piiri määramise kogemuse, meetodika ning oskusteabe toomine Põlvamaale.

“Põlvamaa viidaprojekt II” (2001–2003):

- maakonna piiridel uuendatud välikaardid (9 tk);
- maakonna kaart Põlva i-punktis (1 tk);
- Põlva i-punkti markeering (kleepsud akendel);
- A4-formaadis mk kaardid (tiraaž 6000);

- piirkondlikud kaardid (10 tk);
- infotahvlid ja skeemid (15 tk);
- viidad valdade territooriumil (170 tk).

Menetluses on projekt “Põlva County – Green Experience”, 2005–2006, eesmärk on Põlvamaa kui omanäolise, puhta ja turvalise elukeskkonnaga loodus-, tervise-, pere- ja päranditurismi sihtkoha tuntumaks tegemine ja kasutamine Lääne-Euroopa ja lähinaabrite (Soome) nišiturgudel. Selle väljunditena on kavandatud: uuenenud Põlvamaa turismi kodulehekülg, trükised, püsikontaktid sihtturgude arvamusliidritega, tutvustusreis sihtturgude arvamusliidritele, osalemine väljapanekutel Soomes ja Hollandis.

Menetluses on ka projekt “Põlvamaa turismikeskkonna areng läbi info ja koostöö” (taotleja: MTÜ Põlvamaa Arengukoda). Selle projekti eesmärk on Põlvamaa turismivõimalusi tutvustavate eelkõige eestikeelsete trükiste kompleksne väljaandmine, sh:

- teematrükised piirkonna turismivaatamisväärsuste tutvustamiseks;
- praktilise info teatmikud;
- matkaradade kirjeldused.

Taotluse on teatud veel Postitee projektile (Phare CBC Väikeprojektide Fond) ja Kanepi telje kui piirkonna logistilise sõlmpunkti väljaarendamine (Piirkondade Konkurentsivõime Tõstmise Fond).

Setomaa Sihtasutus

Setomaa Sihtasutuse (<http://kodu.neti.ee/ssa/>) põhikirjajärgseks tegevuse eesmärgiks on Setomaa (Mikitamäe, Väraska, Meremäe ja Misso valla) arendamine regionaalprogrammide, ettevõtluse, laenude ja toetuste kaudu. Sihtasutusel on üheksaliikmeline nõukogu, nõukogu esimees ja sihtasutuse juhataja. Sihtasutus toetab rahaliselt Setomaa ettevõtjate, sh talunike ettevõtlusprojekte, turu- ja tasuvusuuringute tellimist, äriprojektide koostamist ning nõustamist ja konsultatsiooniteenuste kasutamist. Sihtasutus kaasfinantseerib ettevõtlusalaste kursuste ning täiend- ja ümberõppe kursuste tellimist, korraldab ja kaasfinantseerib ettevõtlusalaseid teabepäevi, loengusarju, seminare ning õppereise.

Ahja vald

Olukord

Ahja vald asub Tartu- ja Põlvamaa piiril, Tartust 34 km, Põlvast 25 km kaugusel. Asustus on koondunud peamiselt valda läbiva Tartu-Räpina maantee ja sellelt hargneva Põlva ja Vastse-Kuuste maantee äärde. Ajaloolise jaotuse järgi kuulus vald Tartumaa, Võnnu kihelkonna koosseisu. Käesoleval ajal asume Põlvamaa põhjapiiril. Meie valla pindala on 72,2 km², elanikke on 1236.

Ahja esmamainimise aeg ajalooürikutes on aasta 1360. Teadlaste arvates on Ahja saanud oma nime samanimeliselt jõelt Ahtinilt, mida kutsuti Pühajõeks. Vald kujunes välja tänu siin asuva mõisavaldusele, millest esimene kirjalik märges pärineb aastast 1626. 1939. aastani hõlmas ka osa Mooste ja Võnnu valla alasid. 1866. aastast anti vallaasjade otsustamine vallaelanikele ning moodustati ka vallavanema ametikoht.

Kõige tuntum Ahjalt pärit isik on kirjanik Friedebert Tuglas. Tema autobiograafiline romaan "Väike Illimar" on meid teinud tuntuks paljudes maailma maades. Igal aastal külastab Väikese Illimari matkaradasid huvilisi nii lähedalt kui kaugelt. Ahja Keskkool valib igal aastal kirjaniku sünniaastapäeval oma kooli Väikese Illimari ning korraldab Fr. Tuglase mälestusele pühendatud maakondliku õpilaste omaloominguvõistluse.

Euroopas ainulaadne laanekuklaste (sipelgate) Akste ligi kahe meetri kõrgused kolooniad toovad samuti kohale palju külalisi. Laanekuklane asub ka valla vapil. Akste-Kiidjärve tee ääres kasvab maalilise krooniga Akste pettäi, mille läbimõõt on 3,6 m ja kõrgus 10,8 m. Akste metsast saab alguse laudtee üle Valgesoo ja asub vaateplatvorm, millelt saab ülevaate Valgesoo sookaitsealast. Valla kaguosas asub Kärša õigeusu kirik (ehitatud 1878), mis käesoleval ajal kuulub Kärša Metotisti Kogudusele. Kirikus asuvad rootsi kunstniku Dolf Mayer'i kaasaegsed altarimaalid. Kärša külas asub umbes 300 aastat vana Sulbi veski ning 19. sajandi teisel poolest pärinevad Kärša kõrtsi hooned. Kõrtsihoone on üks suuremaid ja paremini säilinud talliga maanteekõrtse (hoone pikkus 46m).

Ahja nimi seondub paljudele inimestele kohe Ahja jõega, kuid Ahja on palju enamat kui ainult vallast läbi voolav jõeke, mis tuleb küll tunnistada on samuti suurpärane vaatepilt nii talvel kui ka suvel. Ahja jõgi on üks paadituristide lemmikjõgesid. Ahja keskel on kolm järve, mis paljudele on tuntud Fr. Tuglase suurteose “Väike Illimar” järgi. Just selle teosest lähtuvalt on Ahjal avatud Illimari rajad, kust kirjandushuvilised tunnevad ära palju tuttavaid kohti, mida Fr. Tuglaski oma raamatus kirjeldas. Fr. Tuglase mälestuseks on Ahjal avatud ka muuseum, kus on väljapanekud kirjanikust, tema elutööst ning ka tänapäeva tegemistest seoses kirjanikuga.

Pilkupüüdvaks vaatamisväärsuseks võib pidada ka Ahja mõisat, mille lasi ehitada Katarina I kingituseks oma sugulasele. Mõisa juurde kuulub suur park. Kunagises mõisa aegses viljaaidas töötab praegu Ahja vallavalitsus ja kultuurimaja. Kui on soovi lihtsalt peesitada ja puhata, siis on seda võimalik teha Ahja südames asuva järve ääres ja samuti mõned kilomeetrit Ahja keskusest väljas Akste järve kaldal.

Probleemid

Puuduvad majutuspaigad ja toitlustus.

Perspektiivid

Fr. Tuglase muuseumi alles ehitatakse välja, see saab loodetavasti tõukejõuks ka turismiinfrastruktuuri arengule.

Koostöö ja partnerid

Sõprusvald on Itzstedti vald Saksamaal. Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Mikitamäe vald

Olukord

Asub Eestimaa kaguosas. Piirneb idast Pihkva järvega, põhjapiiriks on Võhandu jõgi, läänest piirneb Veriora valla ja Orava vallaga, lõunast Värska vallaga. Vallakeskus asub Mikitamäe külas, mille vanuseks märgitakse enam kui 700 aastat. Kaunis,

puutumatu loodus Mikitamäe vallas on aluseks Natura 2000 võrgustiku loomisel, haarates enda alla Audjassaare-Lüübnitsa märgala ja Järvepää-Päevakese lamminiidu Mädaajõe kaldal. Ehedal kombel on säilinud setu kultuur ja traditsioonid, asub ju Mikitamäe vald iidset Setumaal. Valla pindala on 104 km², elanikke 1231. Vapi rohelisel kilbil setu sõle kujutis ja lainelõikeline vapitüvi, mõlemad hõbedased. Setu sõlg viitab tõsiasjale, et vald kuulub põlisesse setude kultuuri- ja asulasse. Vapikilbi roheline osutab valla elanike põhilisele tegevusele s.o põllundusele ja metsandusele. Hõbedane lainelõikeline vapitüvi meenutab, et vald asub Pihkva järve ääres. Lainelõikega horisontaalselt kaheks jaotatud lipu ülemise, rohelise laiuse keskel on valge setu sõle kujutis.

Muistse Eesti iseseisvuse ajal (enne 1225. aastat) kuulus Setomaa Ugandi maakonda. Kui Eesti langes saksa ordurüütlite ja piiskoppide valdusse, viidi sõjalise jõuga läbi eestlaste ristimine. Arvatavasti toodi ristiusk ka Mikitamäele, kus asub surnuaed, mille tekkeajaks arvatakse 13. sajandit. 1230. aastal tungisid Pihkva väed Setomaale ja piir nihutati pihkvalaste poolt Mädaajõeni. Nii kisti Setomaa Eesti küljest lahti ja langes Pihkvamaa valdusse. Alles 2. veebruaril 1920, kui lõppes Eesti Vabadussõda, mille tulemusena sõlmiti Eesti Vabariigi ja Venemaa vahel Tartu rahuleping, määrati kindlaks riigipiir Eestimaa ja Venemaa vahel. Nüüd liideti Setomaa taas Eestimaaga. Petserimaa jagati nelja vallarühma – Irboska, Petseri, Pankjavitsa ja Lobotka. Kuna selle jaotusega ei oldud rahul, siis juba 23. maist 1922 jaotati Lobotka vald siseministri määrusega kolmeks vallaks – Mikitamäe, Järvesuu ja Kulje valdadeks. Mikitamäe valla olemasolu aeg jäi lühikeseks. 16. mail 1923 nimetati Mikitamäe vald Mäe vallaks. Mäe vald oli Petserimaa väikseim vald – 102,5 km. 1922. aasta rahvaloenduse andmeil oli Mäe vallas 3016 elanikku. Külasiid oli 32. 1945. aastal võttis Moskva taas Setomaa Eestimaa küljest, jättes Eestimaale ainult kolm valda, sealhulgas Mikitamäe valla. 4. juunil 1992 andis Eesti Vabariigi Ülemnõukogu Presiidium Mikitamäe külanõukogule valla omavalitsusliku staatuse ja Mikitamäe vald astus omavalitsusliku haldusüksuse õigustesse, kuhu kuuluvad eelpoolnimetatud 18 küla.

Vallas on 18 küla, neist suurimad Võõpsu, Toomasmäe, Lüübnitsa, Rõsna, Selise. Kaugused: Tartu – 82 km, Võru – 50 km, Põlva – 40 km, Rõpina – 18 km.

Mikitamäe vald on osa Setomaast. Setomaal on omad traditsioonid ja kombed, millega ta erineb ülejäänud Eestist. Siin elavad inimesed räägivad eesti või vene keelt ning seto murret.

Kalmistu olemasolu ja vanus lubab arvata, et juba 700 aastat tagasi oli praeguse küla kohal inimasula olemas. Esimest korda mainitakse Mikitamäed vanades 16. sajandi Moskva ürikutes Nikitina Gora nime all aastal 1500. Ei ole täpselt teada, kuidas Mikitamäe nime on saanud, kuid väljaspool kahtlust on, et see on seotud isikunimega. Mikitamäe küla ümbrus oli veidi rohkem kui 700 aastat tagasi ja ka hiljem metsane, soine, teedeta. Põllundus ei olnud arenenud. Siinsed elanikud elasid peamiselt küttemisest ja kalapüügist Pihkva järvest. Kala ja karusnahka käidi müümas Pihkva järve mööda Pihkvas ja mujal, hiljem ka Rāpinas. Seoses sellega, et ühendus muu maailmaga oli külal raskendatud, hakati küla keskele, kõrgemale liivasele alale matma surnuid. Kuna kirikut läheduses polnud, ehitati surnuaia keskele ka palvemaja – tsässon. Tsässon on külakogukonna traditsiooniline palvemaja, kus küla kõige vanem mees – pereisa või külavanem – pidas pühadel, mõnikord pühapäevadel ja eriliste sündmuste puhul tunniteenistusi ehk tsässe. Tavaliselt on tsässonad puust väikesed ehitised, mille sees on pühaseid, pühaserätte, küünlaid ja lilli. Tsässona katusel on väike rist. Tsässona ehitas ja seda hooldab külarahvas ühiselt. Tsässon asub küla keskel tee ääres ja oli avatud kõigile.

Aastast 1680 on esimesed andmed ka küla meessoost elanike kohta. Küla asus lehtmetsas ja kokku elas siis külas 16 meeshinge. Küla kuulus sel ajal pärusmaana aadlik Nikita Timošejevile, kes selle hiljem oma pojale Ivanile pärandas. 1744. aastal müüdi küla ära. Enam kui 100 aastat hiljem, 1872. aastal oli külas 20 maja, elanikke 106, nendest 49 meest ja 57 naist. 1902. aastal elas Mikitamäel 197 inimest, neist mehi 94 ja naisi 103.

1830.–1840. aasta paiku lõpetati surnute matmine külakalmistule. Siin olevatele kääbastele tuldi aga ikka veel sööma ja jooma, surnuid mälestama.

1843. aastal põgenesid Pärnumaalt Vändra mõisa orjusest kaks venda, kellest said kahe Mikitamäe küla suurima suguvõsa esiisad ja kelle järeltulijad moodustasid Mikitamäe küla elanike enamuse. 160 aastat tagasi ümbritses küla ikka veel suur mets. Hunte oli küla ümbruses palju. Soola toodi Narvast regedega, kaasas kaks paari

tagavarajalaseid, sest rautatud jalaseid ei olnud. Ka vankrid olid puutelgedega. Perekonnanimesid Tsaari-Venemaa ajal talupoegadel ei olnud. Esimesed perekonnanimed osteti Pihkva võimudelt enne Esimest maailmasõda. Esimeseks nimeks Mikitamäel oli Reisengof, ostetud 1913. aastal. Enne Esimest maailmasõda otsustasid ärksamad mehed rajada külla kooli. Luba saadi ja kool ka ehitati. Uus kool ehitati alles 1954. aastal.

1938. aastal oli külas 50 talu, suurimale kuulus 37 ha maad. 1950. aastal moodustati esimene kolhoos Kommunaar, 1951. aastal ühineti Rahu kolhoosiks, siis jaotati jälle kaheks – Mäe ja Rahu. 1958. aastal kolhoosid likvideeriti ja moodustati Rápina sovhoos, hiljem Võhandu sovhoos, mille keskuseks Mikitamäe küla oli.

Mikitamäe vald asub Kagu-Eestis. Looduskeskkond on puhas ja rikkumata.

Pihkva-Peipsi-Lämmijärve vallaosa üldplaneeringuga on ette nähtud Pihkva järve ääres turismimajanduse edendamine. Valla territooriumil on Natura 2000 kaitsealad: Karisilla oja, Mädaajõe jõgi, Lüübnitsa sooala. Üldplaneeringuga on kehtestatud võimalikud variandid rannäärsete matkamarsruutide ja -radade, paadisadamate jne. rajamiseks. Rajatud on Lüübnitsa vaateplatvorm. Kaitstavatest objektidest asub Mikitamäe valla territooriumil Plotino mänd ja Lepiku mänd ning Merikotka kaitseala.

Suurimateks üritusteks lastele on lastepäev Seto Kuningriigis, Seto Muinasjuttude päev ja lastekaitsepäev. Vallas tegutseb kaks koori: leelokoor Helmine ja meeskoor. Koorid esinevad vallaüritustel ja külalisesinejatena võõrsil. Vallas on MTÜ Rahvatantsuansambel Hõbehall. Ansambli eesmärgiks on omakultuuri igakülgne säilitamine ja edasi arendamine. Korraldatakse traditsioonilisi tantsupäevi, mis on kujunenud rahvusvaheliseks ürituseks. Traditsiooniks on kujunenud/kujunemas Lüübnitsa kala-, sibula- ja käsitöölaad.

Valla hooldada olevad teed, mis ei ole kantud maakatastrisse ja teeregistrisse. Teede olukord valla piires on rahuldav.

Omavalitsuse tegevuse planeerimine, transpordi korraldamine, kultuuri- ja spordivaldkonna arendamine ning turvalisuse tagamine mõjutavad kõige rohkem

turismi. See on kogu maailmas üks kiiremini arenenud majandusharusid. Turism loob töökohti, toob sisse raha ning lisab otseste ja kaudsete maksete laekumise näol raha nii riigi kui kohalikesse eelarvetesse. Mikitamäe vallal on võimalused turismi väljaarendamiseks.

Valla territooriumil asuv turistide majutuskoht on Mäe puhkemajad (suitsusaun, kaks maja, nõupidamisruum, paadisõidu- ja kalastamisvõimalus).

Vaatamisväärsused: looduslikult kaunid kohad, kääpad, vaateplatvorm Lüübnitsa külas, tsässonad ja vanausuliste kalmistu Beresje külas. Kääpad asuvad Võõpsus, Puugnitsas, Laossinas, Rõsnas, Järvepääl ja Mikitamäel. Tsässonad asuvad Võõpsus, Laossinas, Rääsolaanes, Mikitamäel, Usinitsas ja Rõsnas.

Probleemid

Eesti maaelu ja seda reguleerivate poliitike põhiküsimusteks on põllumajanduse ümberstruktureerimisest tulenevad laiemad ühiskondlikud mõjud, hajaasustuspriirkondade spetsiifika ning maa kui ressursi kasutamisega seotud probleemistik.

Perspektiivid

Arenguvisioni eesmärk: keskkond heakorrastada, keskkonnakaitse arendamine ja keskkonna teadlikkuse tõstmine, ühiste aktsioonide kaudu; valla heakorrapäevade läbiviimine ja valla heakorrakonkursi jätkamine ja edasi arendamine; üldkasutatavate kohtade korrastamine; viitade paigaldamine. Mikitamäest saab tuntud turismi- ja puhkepiirkond, kus on olemas tingimused mitmekesiseks aktiivseks vaba aja veetmiseks ja puhkamiseks. Vallas toimuvad aasta läbi mitmesugused kultuurisündmused ja spordiüritused. Väikeettevõtlus orienteerub peamiselt mitmekesiste aktiivse vaba- aja veetmise, puhketeenuste pakkumisele kalandusele ja põllumajandusele. Populaarsed on iga-aastased põllumajandussaaduste laadad.

2001. aastal on kehtestatud Lüübnitsa-Audjassaare ala ühisürituste platsi detailplaneering, millega on ettenähtud ehitada välja ühisürituste läbiviimiseks vajalikud ehitised ja supelrand. Käesolevaks ajaks on maa-ala munitsipaliseeritud, ehitatud vaateplatvorm. Eesmärk: turismist on kujunenud oluline majandustegevuse valdkond vallas, turismiteenused on mitmekesised ja klientide vajadusi rahuldavad: Rõsna-Beresje matkaraja ehitamine umbes 15 km; turismialaste infomaterjalide

valmistamine ja levitamine (video, voldikud), sadamakohtade rajamine; supluskohtade rajamine.

Koostöö ja partnerid

Mikitamäe vald kuulub Setomaa Valdade Liitu, Maaomavalitsuste Liitu, Setomaa Sihtasutusse, Põlvamaa Arenduskeskusesse, Põlvamaa Omavalitsuste Liitu. Mikitamäe, Värska, Meremäe, Misso vald on moodustanud Setomaa Valdade Liidu. Jätkata Setomaa valdade turismialast koostööd.

Koostöö ja sõprussidemete jätkamine Saksamaa Bad Segebergi Liidumaa Leezeni vallaga ning folkloorirühmadega Itaaliast ja Ukrainast.

Rahastamisel rakendada Euroopa Liidu Struktuurfonde ja teisi programmide vahendeid.

Turismi arendamisel lähtuda Lõuna-Eesti turismistrateegiast aastani 2010; Tartu 1999–2000.

Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Mooste vald

Olukord

Moisekatsi-Mooste vald loodi mõisavallana 1820. aastal pärast pärisorjuse kaotamist, mil vallad said talurahva ametlikeks organisatsioonideks mõisniku järelevalve all. Moisekatsi nime on kirjalikes allikates esmakordselt mainitud 1242. aastal. Valla vanimateks küladeks on Kauksi (1403), Rasina (1403) ning Viisli (1582). 1810. aastast kuni 1920. aastani oli Mooste mõis parun von Nolckenite perekonna valduses. 1920. aastal mõis riigistati. Mooste riigimõis tegutses 1920–1944. Riigimõisa kasutuses olid kõik mõisniku ajal ehitatud tootmishooned. Neist härrastemaja on kasutusel tänaseni, seal asub Mooste põhikool.

Mooste nime kannab vald alates 1931. aastast. 1939. aasta lõpul oli Mooste vallas 458 talu 2234 elanikuga. 1945. aastal nimetati vallad külanõukogudeks. See periood kestis 1991. aastani. Mooste valla omavalitsuslikud õigused taastati 12. detsembril 1991. aastal. Praeguse Mooste valla pindala on 185,2 km² ja vallas elab

1716 elanikku. Valla Rahvast teenindavad kolm sidejaoskonda ja kauplused Moostes, Rasinal, Jaanimõisas ning Kauksis. Traditsioonilised üritused on mõisapäevad, puuskulptuuride päevad, Jaan Vahtra nim õpilaste joonistusvõistlused.

Mooste vald asub Kagu-Eesti ürgorgudest lõhestatud lainjate lavakõrgendike piirkonnas, mille Tartu Ülikoolis töötav Soome geograafiaprofessor J. G. Granö nimetas Põlvamaaks. Mooste valla pindala on 185,12 km². Mooste vallas elab 1705 inimest. Mooste valla asustustihedus on 9,2 inimest/ km². Vallal on ühine piir Põlva maakonna Ahja, Põlva ja Räpina vallaga ning Tartu maakonna Võnnu ja Meeksi vallaga. Valla haldusterritooriumil on üks alevik (Mooste) ja 14 küla (Jaanimõisa, Kaaru, Kadaja, Kanassaare, Kastmekoja, Kauksi, Laho, Rasina, Savimäe, Suurmetsa, Säkna, Säassaare, Terepi, Viisli). Mooste valla suuremad järved on Arujärv, Mooste järv, Lahojärv ja Kõtajärv, suurim jõgi on Lutsu jõgi. Valla keskuseks on Mooste alevik 524 elanikuga. Mooste valda läbib Tartu-Koidula maantee. Mooste vallavolikogu ja vallavalitsus asuvad vanas vallamajas, mis 1873. aastal ehitati kohtumajaks.

Mooste valla eripäraks võib nimetada looduskaunist paika ning keskuses asuvat Mooste mõisaansamblit koos pargi ja järvega. Mooste mõisaansambel on silmapaistev näide 20. sajandi alguse mõisaarhitektuurist. Mooste mõisaansambel on kõrge kultuurilis-ajaloolise väärtusega. Mooste on Eestis ainukene heimatstiilis hoonetekompleks. Eriti oluliseks väärtuseks tuleb pidada terviklikult säilinud mõisahoonete kompleksi ja suurejooneliselt kujundatud vabakujulise planeeringuga parki, mis koos moodustavad hästi tervikliku ansambli. Inglise stiilis park on 28,6 ha suurune, umbes 60 erineva puu- ja põõsaliigiga ning ligi kahe sajandi vanuste puudega. Pargis asub Mooste järv.

Mooste ümbruse muinasaja mälestusmärkideks on Aarniko ja Viisli kääbaskalmed, mis ulatuvad keskmisse rauaaega (5.–9. sajandisse). Seega võime siinse inimasustuse eaks lugeda ligikaudu 1500. aastat. Mooste ümbruse vanimatest küladest on 1403. aasta Tartu piiskopkonna lääniürikutel mainitud Kauksit ja Rasinat. Kirjalikes allikates on Moostet esmakordselt mainitud vene ja saksa sõjavägede vahel toimunud lahinguga Peipsi järve jääl 1942. aastal, nn Jäälahinguga. Lahingule eelnenud kokkupõrge toimus Moostes. 582. aastal läks Liivimaa Poola võimu alla. Mooste ja Kauksi mõisad on loodud Poola ajal 16. sajandi teisel poolel samanimeliste külade

aladele. 1717. aastal kinkis Peeter I Mooste ja Kauksi mõisad krahv Jagusinskile ja siitpeale on need mõisad ühendatud. Rasina mõis on arvatavasti tekkinud juba Tartu piiskopkonna (kirikliku feodaalriigi) ajal. Viimasteks mõisaomanikeks olid Mindingud, kes lahkusid Eestist 1939. aastal. Mooste nime kannab vald alates 1931. aastast. Varem oli kasutusel saksakeelne nimevorm Moisekatzi. Praegustes piirides moodustati Mooste külanõukogu 20. jaanuaril 1963. aastal kahe majandi – Mooste sovhoosi ja Sõpruse kolhoosi – territooriumil. 12. detsembril 1991. aastal kinnitati valla omavalitsuslik staatus ja Mooste vald astus omavalitsusliku haldusüksuse õigustesse.

Mooste haldusterritooriumil on kaks väärtuslike maastike II tähtsusklassi kuuluvat ala. Need on Mooste mõisaansambel koos mõisapargi ja järvega ning Rasina asundusküla. Mooste mõis asub Mooste alevikus, valla keskses ja on seetõttu oluline puhkeala kogu aleviku elanikele. Kuna vahetust lähedusest läheb mööda Tartu-Koidula maantee, on juurdepääs alale väga hea. See omakorda suurendab paiga rekreatiivset väärtust ka mujal elavate inimeste jaoks. Suvel külastab mõisaansamblit ligi 10 000 turisti. Rekreatiivset väärtust suurendab Mooste järv, mille liivasele loodekaldale on rajatud supluskoht koos paadisillaga. Mooste järvel on võimalik paadiga sõita ja kalastada. Valla territooriumil asub neli suuremat järve ja valda läbib Lutsu jõgi. Mooste vallas püütakse järgida keskkonnahoiu ning säästva arengu printsiipe, tagamaks tervislik elukeskkond, vähim inimtegevusest tulenev kahjustav mõju loodusele ning loodusressursside kokkuhoidlik kasutamine. 2003. aastal valmis Mooste mõisa hoolduskava ja Rasina asundusküla hoolduskava. Vastavalt hoolduskavas toodud soovitudele (Mooste mõisa hoolduskava) on puhastatud järveäär ning avatud maanteelt vaated järvele ja mõisaansamblile. Keskkonnateadlikkuse tõstmise eesmärgil on eelolevaks suveks kavandatud õpilastele keskkonnalaagrid (töö- ja puhkelaagrid), mille käigus puhastatakse Mooste mõisapark, Kauksi puhkeala (alale kavandatakse vabaõhuhariduse klass ja kooli mets) ning peetakse keskkonnaalaseid mõttetalguid.

Mooste vallas rahvusparke ja looduskaitsealasid ei ole. Mooste valda ulatub väike osa, umbes 160 ha, Meelva maasikukaitsealast. Natura 2000 võrgustiku aladest asub Mooste vallas riigimetsamaadel 4 loodushoiuala: 1) Mooste püsielupaik (musta seenesultani kaitse); 2) Peramaa püsielupaik (laiialehise nestiku kaitse); 3) Laho järve loodushoiuala; 4) Meelva linnu ja loodushoiuala. 2003. aastal on koostatud Mooste ja

Rasina parkide jaoks Mooste maastikuhoolduskava ja Rasina asundusküla maastikuhoolduskava. Mooste vallas asuvad arhitektuurimälestised: Jaanimõisa ait-kuivati, Kauksi vesiveski, Kauksi vesiveski pais, Kauksi vesiveski elamu, Kauksi vesiveski laut-ait, Kauksi vesiveski talli varemed, Mooste mõisa peahoone, Mooste mõisa park ja alleed, Mooste mõisa valitsejamaja, Mooste mõisa piirdemüürid väravate ja kellatorniga, Mooste mõisa tall-tõllakuur, Mooste mõisa laut, Mooste mõisa tall, Mooste mõisa sealaut, Mooste mõisa vankrikuur, Mooste mõisa sepikoda, Mooste mõisa puutöökoda, Mooste mõisa auruveski katlamajaga, Mooste mõisa moonakatemaja, Mooste mõisa ait, Mooste mõisa kuivati, Mooste mõisa abihoone, Mooste mõisa meierei, Mooste mõisa tööriistakuur, Mooste mõisa viinakelder-elamu, Mooste mõisa viinavabrik, Rasina mõisa peahoone tiibehitus, Rasina mõisa park ja alleed, Rasina mõisa valitsejamaja, Rasina mõisa tall, Rasina mõisa tuuleveski. Mooste vallas on 8 kunstimälestist ja 69 arheoloogiamälestist.

Kunstide keskusena tegutseb juba neljandat aastat Mooste KülalisStuudio, mis omab rahvusvahelist mõõdet. Valla ühisüritused ja valla traditsioonilised üritused toimuvad enamjaolt Mooste Kultuurimajas, kus on spordisaal, äsja renoveeritud väikene saal ja Jaan Vahtra nimeline kunstigalerii. Mooste vald on tuntud oma kultuuritraditsioonide poolest. Juba mõisaajast on tehtud Moostes näitemängu ning seda traditsiooni jätkab täna külateater Virvendus. Ülemaakondliku üritusena on tuntud Jaan Vahtra nimeline joonistusvõistlus lastele, mõisapäevad ja skulptuuripäevad.

Valla territooriumil on kokku 108,2 km valla hallata olevaid teid, sellest kattega 2,5 km. Riigiteede pikkus valla territooriumil on 79,5 km. Enamik teid on läbitavad. Valla territooriumil tegutseb momendil turismi valdkonnas vaid üks ettevõtja (Põdra puhketalu Kanassaare külas pakub kodumajutust ja muid taluturismile omaseid teenuseid) ja mittetulundusühing Mooste KülalisStuudio (rahvusvaheline kunstnike resideerimispaik), mis võimaldab kunstnikel peatuda Moostes pikemalt. Kuigi siin majutatakse kunstnikke ja väiksemaid grupe ja kavas on 3–4 ateljee ning ühe suurema ühismajutuseks (gruppidele, kes osalevad mõnel *workshopil* või sümposiumil) mõeldud ruumi väljaehitamine, ei ole päris õige seda turismimajanduseks nimetada. Residentidena (st pikema aja vältel (1–3 kuud) on alates stuudio avamisajast (2001–2004 kevad) resideerumisvõimalusi pakutud 10 kunstnikule Eestist, Hispaaniast, Hong-Kongist, Makedooniast, Ameerika

Ühendriikidest. Lühemaajalistel workshoppidel ja sümposiumitel on studios selles ajavahemikus peatunud kokku üle 40 kunstniku.

Probleemid

On külavaheteid, mis on erinevate ilmastikuolude tõttu läbimatud. Valdav osa teid on valgustamata. Ettevõtluse ja sellest tulenevalt ka kogu valla majanduslik olukord sõltub eelkõige territoriaalsetest tingimustest ja ajaloolisest pärandist. Geograafilisest asukohast lähtuvalt on Mooste vald ääremaa staatuses ning asub kaugel pealinnast. Lähimad tõmbekeskused on Tartu (50 km) ja Põlva (17 km).

Perspektiivid

Ettevõtluskeskkonna elavnemisele annavad lootust 2003. aastal välja ehitatud andmesidevõrk, mis katab kogu valla territooriumi ja kavandatava turismisihtkoha väljaarendamine.

Mooste näeb oma arengupotentsiaalis olulise ettevõtlusharuna just turismimajandust. Mooste vallal on tugev ajalooline taust, piisavalt esteetiliselt väärtust oma kauni looduse ja väärtuslike aladega (Mooste mõis ja park ning Rasina asundusküla – mõlemad kuuluvad Põlvamaa väärtuslike maastike II tähtsusklassi) ja väljakujunenud traditsioonid ning üritused, mis tõstavad piirkonna turismiväärtust. Moostel on perspektiivi kujuneda atraktiivseks turismisihtkohaks, kuna eeldused selleks on olemas: hea juurdepääs, hästi säilinud mõisaansambel, järv, asundusküla, turismimajanduse arendamisest huvitatud kohalikud elanikud, Moostest läbi minev Tartu-Koidula maantee, mis tagab hea juurdepääsu alale. Need eeldused suurendavad paiga rekreatiivset väärtust ka mujal elavate inimeste jaoks. Rekreatiivset väärtust suurendab ka Mooste järv, mille liivasele loodekaldale on rajatud supluskoht koos paadisillaga. Mooste järvel on võimalik paadiga sõita ja kalastada.

Koostöö ja partnerid

Ettevõtluskeskkonna paremaks planeerimiseks peab koostööd tegema naaberomavalitsustega (Põlva linn, Põlva vald, Röpina vald). Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Räpina vald

Olukord

Räpina vald (265,929 km²) asub Põlvamaa kirdeosas, Lämmijärve kaldal.

Räpina on põline vald, mille moodustamise aeg ei ole teada. 1558. aastani kuulusid Räpina alad Tartu piiskopkonnale. 1582. aastal oli Tartu vanemkonnas 10 tulundusringkonda, üks neist Räpina. Räpina iseseisvat kirikukihelkonda mainitakse esimest korda 1634. Kihelkonda kuulus 26 mõisat. Räpina kihelkonnas oli viis valda, neis 58 küla. 1757. a oli Räpina vallas 521 asustatud talu, 19. sajandi alguse mõõtmise andmeil 564 talu. Talupoeg oli pärisorjuses kuni 1856. aastani, mil eraldati vallamaad mõisatest ja hakati talusid rahvale müüma.

Läbi aegade on Räpina valla peamised elatusalad seotud põllumajanduse, kalanduse, puidutöötlemise, laste kasvatamise, hariduse andmise ning elanike teenindamisega. Valla eriliseks rikkuseks on Peipsi järve lähedus, Lämmijärv, Meelva ja Viroste järv, Võhandu jõgi. Peaaegu kõigis veekogudes elab rohkelt kopraid. Omapärane on 1960. aastatel Peipsiäärsele madalale tasandikule rajatud Räpina polder. Omaette vaatamisväärsusteks on Meelva sookaitseala, Räpina park ja Rahumäe metsapark. Tähelepanu väärivad põlispuud: Võõpsu seedermand, Kõrgesaare kask, Rahumäe mand ja Kalsa tamm. Mitmes paigas valla territooriumil paiknevaid arheoloogiamälestisi: kunagine linnus (Linte Maarjamägi), "Kindralihaud" Võukülas, Tsõõrikmäe meteoriidikaater, Räpina mõisakompleksi kuuluvad hooned Ruusal ja Toolamaal jt.

Räpinas asub turismiinfokeskus.

Räpina ajaloolisi vaatamisväärsusi on paberiveski, mis asutati Räpinasse juba 1734. aastal. Siin on valmistatud rahapaberit nii Vene Keisririigile kui Eesti Vabariigile. Märkimisväärne on seegi, et Eesti esimene eestikeelne ajakiri on trükitud Räpina paberivabriku paberil 1766. aastal. 19. sajandi 30. aastatel alustati uue suurejoonelise mõisahoonet, nn Sillapää lossi ehitamist ja selle ümber pargi rajamist, mis on praeguseks Räpina olulisemaks vaatamisväärsuseks. Oma majesteetlike sammastega on hoone ehedaks klassitsismi esindajaks Eesti kagunurgas. Loss on

silmapaistva arhitektuuriansamblina riikliku kaitse all. Arvatavasti aastatel 1835–1840 ehitatud häärberit on hiljem korduvalt ümber ehitatud, suuremad ümberehitused leidsid aset 1936. aastal, mil loss sai peale ka teise korruse. Üldiselt on hoonel säilinud oma ajastu välisilme ja hulk algupäraseid sisedetaile. Mõisahäärberit ümbritsev liigirikas dendropark on linna uhkuseks oma kolme erineva stiili poolest (inglise, prantsuse ja metsapark), kus on üle 300 liigi puid ja põõsaid. Liigirikkus võimaldab pargis üle kuuekümne linnuliigi pesitsemist, siin elavad oravad, siilid, on nähtud tuhkruid, nirke ja isegi saarmaid.

Üks noorte lemmikpaiku pargis on Musitempel, mille kohta räägitakse järgmist legendi: kes on selle sammaste all kord teineteisele töötuse andnud, jäävad eluks ajaks kokku.

Räpina linnas on kaks kirikut – luteri Püha Miikaeli kirik ning Apostlik Õigeusu Püha Sakariase ja Elisabethi kirik. Luteri kirik, mille esikülge kaunistavad skulptuurid sümboliseerivad Lootust ja Armastust, pühitseti 1785. aastal. Kiriku müürid on ehitatud maakividest ja kaetud krohviga. Tähelepanu väärivad 1872. aastal kunstnik A. Antropoffi poolt loodud altarimaal ja 1934. aastal meister A. Terkmani valmistatud heakõlaline orel. Räpina luteri kirik, aga ka metodisti kirik on ühinenud projektiga “Teeliste kirikud” ja avatud suvel turistidele.

Apostlik Õigeusu kirik, mis oli puust, ehitati 1752. aastal ja pühitseti õiglaste Sakaria ning Elisabethi mälestuseks. 1813. aastal põles see kirik maha. Praeguse kiriku ehitus algas 1830. a ja kestis 1833. aastani.

Räpina Turismiinfokeskuse poolt soovitatavaid vaatamisväärsusi (infovoldikust “Kaks päeva Põlvamaal”):

Umbes 2 km kaugusel Räpinast, Kahkva teelt paremale, asub metsas Tsõõrikmäe meteoriidikraater. Selle vanuseks arvatakse vähemalt 2000 aastat.

Poolteist kilomeetrit Võõpsust, Sülgoja külas, on helilooja ja paljude laulupidude üldjuhi Richard Ritsingu sünnikoht. Hoonetest pakuks huvi vana sepikoda, kus helilooja isa Jaan Ritsing muu sepatöö kõrval sepistas hobujõul töötavaid

rehepeksumasinaid. Ritsingute hoonestuste kohal keset Võhandu jõge lõhub veevoolu Kalevipoja varbakivi.

Piusa liivakarjäär. Siin paikneb Eesti ainuke klaasliivamaardla. Liiva kaevandamine toimus maa all, mille tagajärjel tekkisid käigud, moodustades koobastiku. 1948. aastal avastati koobastes talvituvaid nahkhiiri. Tänapäevaks on saanud sellest Baltimaade suurim nahkhiirte talvekoloonia: üle 2000 isendi 5–7 liigist. Põgusamaks tutvumiseks on avatud infomajake, kust võib iga soovija leida teavet Piusa karjääri ajaloost ja geoloogiast.

Ilumetsa kraatrid. 2 kilomeetri kaugusel raudteeülesõidust asub Ilumetsa meteoriidikraatrite väli. Suurim neist on Põrguhaud, 900 m lõuna poole asetseb Sügavhaud ja kolmnurga kolmas tipp on tavaliselt veega täidetud Kuradihaud. Kraatrivälja juures on paviljon põhjaliku selgitava teabega kraatrite kohta, parkimisplats, teeviit ja laudtee üle soo.

Ligiduses asuvad lähestikku Nohipalu Valge- ja Mustjärv. Valgejärv on üks Eesti läbipaistvama veega järvi (8,5 m), Mustjärv aga happelise reaktsiooniga ja punakaspruuni veega.

Meenikunno raba. Raba ääres ehitatud väike palkmajake pakub matkajale peavarju. Siin on ka lõkkeplats ja vaatetorn, kust avaneb soole suurepärase vaade. Kui on teil matkasupp valmis ja ilm lubab, soovitame õhtust jalutuskäiku mööda laudteed tutvumaks omapärase rabaloodusega ja kuulama rabahääli.

Võhandu jõe ürgorg. Kaitseala mahutab endasse rohkesti huvitavaid ja maalilisi liivakivipaljandeid, mida kohalik rahvas nimetab müürideks. Neid on kokku 38. Suurimad on Põdramüür (16,2 m), Viira veskimüür (16,5 m), Kalmete müür (15,1 m) ja kõige kõrgem, Tsirgu müür (17,1 m). Siin on veel liivakivikoopad – “tared” – ja allikad ehk lätted. Paljudest allikatest omapärasem on Märaläte: vesi voolab liivakivikaljust välja kahe joana – 1,25 ja 1,4 m kõrguselt. Ka Põrguhaua teket Viira metsades saab pidada allika süüks. Allikate vesi, mis jookseb sügavalt maapõuest, on suure rauasisaldusega ja alati külm, ka kõige kuumemal suvekeskpäeval.

Ürgorus liikudes külastate muistsete eestlaste jumalate koda Uku koobast ja põhjasõjaaegset pelgupaika – Sõjatare. Kalmatemäel asuval laagriplatsil on võimalik lõkke ääres enne uuesti teele asumist puhata. Kaitseala on maastikuliselt üks huvitavaim ja kaunim ala Võhandu jõel, tükike ürgloodust, ta pakub külastajatele palju huvitavaid ja kauaks meeldejäävaid elamusi.

Räpinas Sillapää lossis asub Koduloo- ja Aiandusmuuseum.

Probleemid

Räpina vallaga ühines hiljuti mitu valda, seetõttu on territooriumi laienenud ja tegevusväli avardunud ning kõiki asjakohaseid plaane pole veel koostatud.

Perspektiivid

Üldplaneeringu tulemusel töötatakse välja ka maa- ja veealade üldised kasutamise- ja ehitamistingimused, mis saavad konkreetseks aluseks detailplaneeringute koostamisel. Üldplaneeringuga kavandatu on aga kohustuslik igasugusel arendustegevusel – üldplaneeringuga peab arvestama detailplaneeringute koostamisel.

Koostöö ja partnerid

Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

Värskas vald

Olukord

Värskas on Põlvamaa kagupoolseim vald, mis piirneb Venemaaga ja asub ajaloolisel Setomaal. Värskat peetakse ka praeguse Setomaa keskuseks. Praegu on vallas 34 küla ja Värskas alevik, elanikke on umbes 1600, territoorium on 187,7 km². Asustatud punktina on Värskas ammu tuntud kui Pihkva kaubalotjade maabumiskoht. Sellest tuleneb ka Värskas nimi: kõigepealt Verhoustje (kõrgsuue), ka Verhoustinski pogost, siis Verska ja Värskas. Ürikutes mainitakse Värskat esmakordselt aastal 1585. Kaua aega oli küla väike. Külas oli väike puukirik (ehitatud aastal 1759). 1904. aastal hakati

siia ehitama uut kirikut ja küla hakkas kasvama ning vallakeskus toodi Lobotkast siia üle. Tänapäevaks on Värskas kasvanud 635 elanikuga alevikuks, kus kontrast vana ja uue, mineviku ja tänapäeva vahel on ehk suurem kui kusagil mujal Eestis.

Kultuuriliselt ja ajalooliselt on Värskas vald osa Setomaast, mis moodustab üleminekuala Eestimaa ja Venemaa vahel ja on jagatud Eesti-Vene piiriga kahte ossa. Lähim kasvukeskus, Tartu, asub 87 sõidukilomeetri kaugusel, kus asub ka lähim lennujaam; maakonnakeskus Põlva 41 km kaugusel; Petseri 20 sõidukilomeetri kaugusel; Räpina linn 24 km kaugusel; Pihkva 50 sõidukilomeetri kaugusel ja Riia-Peterburi maantee 35 kilomeetrit.

Vanemad külad praeguse Värskas ümbruses on tekkinud suhteliselt ammu. Ürikutes on nimetatud 1536. aastal Säpina küla Piiraja oru nõlval ja 1561. aastal Voropi küla Piusa kaldal. 1652. aasta dokumentides esinevad juba paljud praegused külad varem, kui nende nimed ürikulehtedele jõudsid. Ülemöödunud sajandi lõpul oli Värskas kümnekonna perega väike külake Petseri kreisi Lobotka vallas. Möödunud sajandi alguseks lähenes elanike arv sajale (J. Hurda andmetel 93, neist mehi 41). 1759. aastal ehitati Värskasse esimene puust kirik ja 1904. a selle kõrvale praeguseni säilinud kivist kirik. See andis tõuke vallakeskuse ületoomiseks Värskasse. 1922. aastal nimetati Värskas ametlikult Järvesuu valla keskuseks, vald hõlmas 34 küla, 3223 elanikuga. Värskas vald on moodustunud endise Petserimaa kolmest Värskas valla arengukava 2003–2010 kuuest vallaosast: Järvesuu, Petseri ja Satserinna vallast. Värskas vallale anti omavalitsuslik staatus 4. juunil 1992. Värskas on Setomaa üks tähtsamaid keskusi. Siin on kontrast vana ja uue, mineviku ja tänapäeva vahel ehk suurem kui kusagil mujal Eestis. Siin on säilinud ning suudetud säilitada meie rahva hinnatavat minevikupärandit: iidset kaunid rahvarõivad, tänapäeval laialt populaarsust võitnud seto leelo, arhailine keelemurrak inimeste keelepruugis ja palju muud. Värskas vallas elas 2003. aastal kokku 1595 inimest. Valla keskuseks on Värskas alevik (1999. aastal 632 elanikku), suuremad külad on Treski (121 elanikku), Väike-Rõsna (96 elanikku), Saatse (78 elanikku) ja Lobotka (67 elanikku).

Vaatamisväärsuste hulka kuulub nn Värskas laager (Petseri Põhjallaager – täieliku nimetusega Eesti Vabariigi Kaitseväge Petseri Põhjallaager), mis asutati 1926. aastal kindral Nikolai Reegi eestvõttel. Siin teenisid jala-, ratsa-, suurtükiväelased jt üle Eesti. Talvel viibisid laagris ainult valvemeeskonnad. Sõdurpoiste, sõja- ja

reisilaevade, praamide tulek kevadel tõi kaasa elevuse ning kohalikele teenimisvõimaluse, inimeste arv Värskas mitmekordistus. 1927. aastal 4. juulist 30. augustini toimus siin Kaitseliidu noorte suvelaager. Nõukogude vägede tulekul Eestisse 1941. aastal põhjalaager likvideeriti. Enamik ohvitsere represseeriti ja jäid teadmata kadunuks, paljud hoonedki lammutati. Kokku on hävinenud 13 hoonet. Endisele lipuväljakule on aga ehitatud laululava ja spordiplatsile Setu Talumuuseum.

Verhuulitsa küla on väike külake, paikneb järsuveerelise Mustoja oru idanõlvakul. Vanasti olevat olnud Verhuulitsa küla, mida läbis Liivimaalt Pihkvasse viiv kaubatee, varustatud kummaski otsas väravatega. Igal õhtul koos päikese loojanguga väravad suleti. Et edasi liikuda pidid kaubateel öösiti liikuvad voorid hommikut ootama.

Laudsi pettai on vana mänd ümbermõõduga 3,35m ja kõrgusega 12 m, mille juures toimusid vanasti mitmesugused usulised kombetalitused.

Vaatamisväärsuste hulka kuuluvad veel Treski küla kiigeplatsi ja tsässonaga. 1652. aasta ürikutes on mainitud küla Troska nime all. Sõna oli tuletatud venekeelsest sõnast “trotsnik” – pilliroog – , kuna külas kasutati katusekatteks õle asemel pilliroogu. Külas on traditsiooniks kujunenud vana jaanipäeva tähistamine jaanitule ja peoga.

Tonja on mõnus puhkuseveetmise paik kauni looduse rüpes. Ühele poole jääb kaunis ja rahulik järv, teisele aga mõnusalt tuules kohisev metsapark. Tonja küla on vana rida-kaluriküla, kus kõik majad asuvad tee järvepoole küljel. Küla keskel oli seto lauluema Anne Vabarna (21.12.1877 – 7.12. 1964) kodumaja. Aga Tonja külast umbes kilomeetri kaugusel Karisilla oja suudmes olevas Võporsovas tähistab graniidist mälestuskivi (skulptorid Elmar Rebane ja Endel Taniloo) lauluema sünnimaja. Anne Vabarna rikkalik pärand sisaldab üle saja tuhande regivärsi rahvalaulu, lisaks veel muud suulist rahvaloomingut. Selles osas ei ole temaga võrdset. Kuigi laulik oli kirjaoskamatu, korvas seda hea mälu. Tal oli meeles üle 100 000 värsirea rahvalaule.

Väraska vallas asuvad järgmised muuseumid ja kirikud: Seto Talumuuseum Värskas; Seto Talumuuseumi Saatse filiaal; Väraska kirik; Saatse kirik. Seto Talumuuseum on Väraska vallas oluline seto omakultuuri edasikandja ja elujõulisena hoidja. Vastavalt

Seto Talumuuseumi põhimäärusele on tema põhiülesanded (sh Saatse filiaalis); seto etnograafiliste esemete kogumine, säilitamine, taastamine ja eksponeerimine; vanade käsitööoskuste tutvustamine, õpetamine ja arendamine; seto suulise folkloori kogumine, säilitamine, uurimine ja tutvustamine; seto vanade kommete ja rituaalide uurimine, säilitamine ja tutvustamine; seto ajaloo- ja kultuurialane teaduslik tegevus ja koolitus. Värska valla muuseumide külastatavus on pidevalt kasvanud. Külastatavuse statistikat kogutakse alates 1999. aastast. Seto Talumuuseumi korraldab igal aastal traditsioonilisi seto omakultuuriüritusi.

Olulisemaid kultuuriüritusi: talsipüha seto talumuuseumis, ahunapäiv talumuuseumis, seto pitsi päevad talumuuseumis, jüripäeva kirmask Värska kiigeplatsil, päänitsapäev Saatses, muinastulede öö Lobotkas, töö- ja ilotalgud seto talumuuseumis, porovikupäiv talumuuseumis, talumuuseumi sünnipäevanädal, nahtsipäev Matsuris, leelopäev, Anna Vabarna nimelise omakultuuripreemia kätteandmine, vastlapäev, lastelaulukonkurss, Paul Haavaoksa nimeline konkurss, lastekaitsepäev, jõulupeod, päänits, vana jaanipäev ja jüripäev.

Värska vald on Eestis tuntud eelkõige omapärase seto kultuuri, kauni looduse ja geograafilise asukoha – Eesti lõunapoolsem piiriäärne vald - tõttu. Värska vallale on tuntust toonud samuti siinsed suuremad ettevõtted – AS Värska Sanatoorium ja AS Värska Vesi, kes on aidanud kujundada Värska valla positiivset mainet, kui kohalikku toorainet turustavad ettevõtted. Värska valla külastatavaimad usu ja kultuuriga seotud paigad on Värska alevikus asuv Seto Talumuuseum ja tema filiaal Saatse külas, Värska ja Saatse kirikud, tsässonad (väikesed palvemajad) Matsuri, Väike-Rõsna, Treski ja Podmotsa külades. Värskasse meelitavad turiste ka Petseri Põhjalaager (Värska alevikus), kus on säilinud omapärane hoonetekompleks, ning nn Saatse „Saabas“, mis tähendab, et Saatse külla sõites tuleb läbida Venemaa kaks korda ilma viisa nõudeta. Omapärane ja huvitav Mustoja maastikukaitseala kutsub matkama ja tutvuma kaitseala taimestikuga. Viimastel aastatel on Värska valda külastatavate turistide arv pidevalt kasvanud ning sellel tendentsil on mitmeid põhjuseid: 1) siseturismi suurenemine Eestis; 2) pidevalt aktiveeruv kultuurielu (sh Seto Talumuuseumi areng); 3) turismimajanduse kasv (2000. aastal avatud Hirvemäe Puhkekeskus); 4) Värska valla parem tutvustamine ja reklaamimine (Värska TIK). Võrreldes 2001. aastaga kasvas 2002. aastaks Värska Turismiinfokeskusest (edaspidi TIK) infopärijate arv ligi 800 inimese võrra ning samuti oli kasv 2003. aastal.

Majutusasutustest on olemas Värskas sanatoorium, Hirvemäe puhkekeskus, Koidu Kodu kodumajutus, Helena puhkemaja, Vahtraoru talu ja Tamme talu..

Värskas on digitaalne telefonside ja olukord rahuldav. Saatse piirkonnas on kasutusel analoogtelefoniside, mille olukord ei ole hea, kuid lähitulevikus pole Elionil plaanis Saatse piirkonna telefoniside digitaliseerimist. Mobiilvõrkude levialadest on Värskas piirkond kaetud Radiolinja ja EMT levialaga ning 2003. aasta lõpus lisandus Tele 2 mast Värskasse. Interneti püsühenduse tagab alevikus valgusoptiline sidekaabel ja hinnang andmeside ühenduse kiirusele on hea. Saatse piirkonnas on Interneti ühenduse kiirus ebapiisav, sest sealne analoogsüsteem ei võimalda paremat. Värskas valla teede pikkus on 96 kilomeetrit, sh kohalikud teed 48,1 km, maanteed, 43,5 km, tänavaid 4,6 km ja erateid 3,2 km.

Probleemid

Peamised teenindusteenused on vallas esindatud, kuid teenindussektori areng Värskas vallas on problemaatiline, kuna kohalik klientuur pole piisav. Vallas pakuvad teenuseid hetkel juuksur ja kaks kosmeetikut. Värskas valda külastab küll palju turiste ja külalisi, kuid hooajalisus takistab teenuse pakkumist aasta läbi. Siinkohal on valla teenindussektori arengueelduseks otsida võimalusi erineva sesoonsusega tegevuste kombineerimisel.

Turismimajanduse tasuvuse eelduseks on külastaja pikem peatumine külastatavas regioonis, et kasutada kohapeal pakutavaid teenuseid. Suurimateks probleemideks Värskas vallas on turismi tippajal majutus- ja puhketeenuse pakkumise defitsiit, samuti on puudus aktiivsetest puhkamisvõimalustest (välja on töötamata omalaadne nišš puhkemajanduses). Turismi nagu muudegi teenustegi puhul mängib suurt rolli sesoonsus ning sellest on tingitud ka probleemid, mistõttu tippahooajal jääb turismiteenuste osutamine nõudmisele alla; samas aga ei julge ettevõtjad riskida teenuse pakkumise suurendamisega, kuna talvehooajal on nõudlus väike.

Seto Talumuuseumi tegevust rahastavad Kultuuriministeerium ja Värskas vallavalitus, kuid samuti on pidev probleem ebakindlus riigipoolses rahastamises. Värskas valla kirikud on ainulaadsed ning kuna usk ja kombed seoses kultuuriga on valla elanikele olulised, külastatakse neid tihti. Kirikuid külastavad ka paljud turistid, seega on

kirikud vallale olulisteks turismiobjektideks. Eeltoodud põhjustest lähtuvalt on vajalik kirikuhoonete korrashoid ja avatus.

Hetkel ei kata valla eelarvest teede hoolduseks eraldatud raha tegelikke vajadusi. Eraldatud rahaga on võimalik teha vaid hädapäraseid hooldustäid ning lumetõrjet, kuid korralikku teedeparandust eelarves eraldatud raha ei võimalda.

Probleemid on vähe majutusvõimalusi piirkonnas, eriti suvehooajal; vähe võimalusi õhtuseks meelelahutuseks piirkonnas; puudub Setomaa ühtne bränd; puudub Värskas valla ja Setomaa turismimeene; turismiettevõtjad piirkonnas on killustunud ning koostöö omavahel puudub; puudub turismiettevõtjate koostöö ühtse turundustegevuse tagamiseks; valla turismiobjektid vajavad renoveerimist (Saatse muuseum, kirikud, tsässonad); välja on töötamata võimalused puhkusepakettide näol mitmepäevasteks külastusteks.

Perspektiivid

Visioonis aastaks 2010 sisaldub säilitatud elujõuline Seto kultuur, Seto talumuuseum kultuuripärandi säilitaja ja edasiandja; Seto omakultuurikaasajalikkus algse kultuuripärandi baasil; üldhariduskoolides tagatud omakultuuriõpe; Setomaa rahvuspark oma piirangute ja arendustegevusega säilitab Seto kultuuri koosluse; omakultuuri kommete ja traditsioonide taaskasutusele võtmine ja järjepidevuse kindlustamine; pidev ja stabiilne Seto käsitöö õppe pakkumine; seto kultuuri edasiandjate tunnustamine; atraktiivne puhke- ja turismipiirkond, Seto Tsäimaja – kohalik Seto toidu restoran; aktiivse puhkuse pakkumine aastaringelt; matkarajad; veesport ja purjespordikeskus; sadama ehitamine vajaliku infrastruktuuriga; Värskas Sanatooriumi raviteenused Veekeskuse atraktsiooniga; turismipaketid piirkonna külastajatele (nt “Katõ ilma veere pääl”).

Värskas valla turismi arendamise puhul tuleb samaaegselt jälgida looduskeskkonna säilitamist ja kaitsmist.

Rohelise võrgustiku planeerimisega taotletakse järgmisi konkreetsemaid eesmärke: keskkonna loodusliku iseregulatsiooni säilitamine inimesele vajalikul tasemel; väärtuslike looduskoosluste kaitse; looduslähedase majandamise, elulaadi ja

rekreatsiooni võimaldamine ning looduslike alade ruumilise kättesaadavuse tagamine; pärandmaastike ökoloogilise, kultuurilis-ajaloolise, esteetilise ja identiteeti toetava väärtuse säilitamine.

Maakonnaplaneering sätestab strateegilise eesmärgina Põlva maakonna kui terviku jätkusuutliku säästva arengu ja heaolu kasvu, maakonna kui väga hea elu- ja tööpaiga ning turismipiirkonna teadvustamise Eestis ja väljaspool Eestit. Eesti metsakaitsealade võrgustiku projekti raames välja valitud uued kaitsealad Mustoja kaitseala (praeguse Mustoja maastikukaitseala laiendus) Kaitset väärivad märgalad (perspektiivsed kaitsealad ja võimalikud Natura alad): Piusa-Võmmorski luht, Tõrvamäe soo (raba), Kaivosoo (raba), Tiipsaare soo (raba).

Põlvamaa turismitoode põhineb siinsel loodusressursil, siis on kõige olulisemaks mõjutavaks faktoriks keskkonna üldist seisundit säästev areng. Taluturismi ja kogu maaturismi arengu seisukohalt on oluline, et säiliks traditsioonilised tegevused (põllumajandus, metsandus), elulaad, kultuur, kombid – st maaelu selle sõna parimas mõttes. Põlvamaa üheks trumbiks on Värskas looduslik ravimuda ja mineraalvesi, mis annab eelduse ravi- ja kuurortpuhkuseks.

Setomaa Arendusseltsi koostatud arengukava seab eesmärgiks saavutada võimalikult laia osalejate ringi kokkuleppeks Setomaa valikutes ja teha tänaseid otsuseid tulevikutundega. Arengukavas tuuakse välja piirkonna arengueeldused: sobiv elukeskkond nii alaliseks kui sesoonseks elamiseks, puhke- ja suvituspaikade paljusus, elementaarse tehnilise infrastruktuuri olemasolu, turismimajanduse arengueelduste olemasolu, haritud ja kultuuritraditsioone austav elanikkond, suhteliselt turvaline elukeskkond, Vene Föderatsiooni lähedus, vabade odavate tootmispindade ja loodusressursside (savi, mineraalvesi, ravimuda, liiv) olemasolu.

Turismi arengueeldused: Värskas on 1972. aastal tunnistatud üheks viiest Eestis asuvas kuurortpiirkonnast; Värskas piirkonna turismipotentsiaali analüüs 2002 (koostanud TIK); kaunis loodus ja puhas keskkond; Värskas asub turismiinfokeskus, mille juhataja on Peipsiveere piirkonna atesteeritud giid; Värskas on Setomaa piirkond ning turismiarendamise nišiks Värskas piirkonnas on omapärane seto kultuur ja sadu aastaid säilinud kombestik; mitmete väga oluliste turismiobjektide olemasolu vallas – Värskas ja Saatse kirikud, Seto Talumuuseum, tsässonad, Piusa koopad; pidev turismi- ja

puhkemajanduse areng, sh aktiivsete puhkamisvõimaluste kasv; planeeritav Värskas Veekeskuse rajamine; looduslike ressursside olemasolu – mineraalvesi ja ravimuda; korras viidad ja teabetahvlid; head võimalused ökoturismiga tegelemiseks; Venemaa naabus. Suurendada Värskas kui reisisihi tuntust (Toetada Värskas piirkonna turustamist valla kodulehel, erinevatel messidel, konverentsidel, infopäevadel ja väliskülastustel); toetada mitmekülgsel, atraktiivsetel ning sesoonsusel mittesõltuvatel komplekssetel turismitoodetel väljatöötamist; luua Setomaa ühtne bränd; luua turismiinfopunktide, ettevõtjate ja valdade koostöös nii Värskas valla kui Setomaa turismimeene, mida müüa koos piirkonna turustamisega; rajada, hooldada ning valgustada valla jalgratta-, matka- ning suusarajad; toetada Värskas Turismiinfokeskuse tööd; turismiettevõtjatele info jagamine erinevatel rahastamisvõimalustel ning osalemine koostööprojektides.

Koostöö ja partnerid

Sõpruslinn Haapajärvi asub Soome Vabariigis, Oulu regioonis ja kuulub Nivala-Haapajärvi piirkonna liitu, linna pindala on 773 km² ja elanikkonna suurus 8500 inimest. Haapajärvi on Värskas valla sõpruslinn alates 1996. aastast ning sellest ajast saadik on valdade vahel sõlmitud sõpruslepinguid. Sõpruslepingud omavalitsustel vahel käsitlevad kultuurivahetust, noorsootööd, omavalitsustel ja koolide vahelisi külastusi ning arendustegevust.

Asutatud Peipsi nõukogu kaudu tehakse koostööd Peipsi Koostöö Keskuse ja kõigi piirkonna omavalitsustega.

**НЕКОММЕРЧЕСКОЕ ПАРТНЕРСТВО
«ПСКОВСКИЙ ЦЕНТР РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА»**

**КОНЦЕПЦИЯ
развития водного и экологического
туризма на территории
Псково-Чудского водоема**

ПСКОВ

2005

ЧАСТЬ I.

АНАЛИЗ ВОДНОГО И ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ПСКОВО-ЧУДСКОМ БАСЕЙНЕ НА ТЕРРИТОРИИ ПСКОВСКОЙ ОБЛАСТИ.

Раздел 1: Общая характеристика Псково-Чудского озера

Псково-Чудское озеро расположено на границе России и Эстонии, относится к бассейну Финского залива Балтийского моря и соединяется с ним рекой Нарва. Протяженность реки Нарва (77 км). Площадь водосбора в истоке р. Нарва, включая площадь самого водоема, равна 47800 кв.км. Озеро состоит из трех частей: северной Чудского озера (2613 кв.км, средняя глубина 8,3 м), южного – Псковского озера (709 кв.км., средняя глубина 3.8 м.) и соединяющего их пролива, называемого

Теплым озером (170 кв.км., средняя глубина 2,5 м). По ихтиологическому типу Псково-Чудское озеро относится к снежково-лещево-судачьим водоемам. Основными видами, населяющим оба водоема является судак, лещ, щука, налим, окунь, плотва, ерш, густера, сьрть, красноперка, язь, жерех, укляя, налим, карась. Сиг и ряпушка характерны только для Чудского озера.

Основные нерестилища леща, щуки, плотвы расположены в приустьевых участках рек впадающих в Псково-Чудской водоем, а также в Раскопельском, Кулейском и Желчинском заливах, губах Псковского озера. Высокий уровень трофии водоема обеспечивает высокую рыбопродуктивность.

Береговая линия расчленена слабо. Северная часть полностью лишена бухт и заливов. Наиболее крупные заливы в юго-восточной части Чудского озера: Раскопельский, Залахтовский, в Теплом-Желчинский, в Псковском озере – Кулейский. Общая длина береговой линии всего водоема 520 км, из которой на Чудское озеро приходится 260км., Псковское озеро – 177км., Теплое – 83км. Берега преимущественно низменные, сложены торфяниками. Вдоль восточного берега Чудского озера тянутся узкие, вытянутые вдоль берега наносные песчаные полосы суши (бары), поросшие сосной.

Вдоль восточного берега Псковского озера, на междуречье рек Черной и Лочкино и в нижнем течении реки Желчи развит контрастный холмисто-рядовый рельеф.

В Псково-Чудском водоеме около 30 островов. Наиболее крупными на территории Псковской области являются: Талабск, Белово, Каменка, Колпино.

Поверхность озер обычно замерзает в конце ноября - начале декабря. Вскрывается в апреле. Климатические условия на территории одни из наиболее благоприятных в Псковской области, что обусловлено близостью Балтийского моря и наличием крупного Псково-Чудского водоема. Лето здесь умеренно-теплое и влажное, а зима сравнительно мягкая.

Значительная площадь

(около 45 тыс. га) занята болотами. Наиболее крупные болота – Гладкие мхи, Липовик-Лудовское, Зыбун и Дубборское. Площадь каждого из этих болот превышает 5 тысяч гектар.

Почвы на большей части территории водоема довольно бедные. Под лесами преобладают подзолистые и дерново-подзолистые почвы. На значительной территории уголья развиты болотные торфяные и торфяно-глеевые почвы.

В озеро впадает около 30 рек, вытекает одна – р. Нарва. Главные реки Нарва и Великая. К другим основными реками на территории Псковской области относятся:

- р. Черма
- р. Желча
- р. Ровья
- р. Черная
- р. Толба
- р. Старцева
- р. Абишка
- р. Обдох
- р. Пимика

Наиболее чистыми, сохранившими естественный гидрохимический состав, являются реки Желча и Черная.

Река Желча на территории Гдовского района Псковской области протекает по малонаселенным, лесистым местам. Протяженность реки более 70 км. В верховьях река очень извилистая, течет среди невысоких берегов, на которых заросли ивняка чередуются с березами и соснами. Вода в реке чистая, по берегам удобные места для стоянок. С выходом из оз. Велино река очень извилистая, течет в лесистых берегах, ширина русла в мелень 10-20 метров. На оз. Велино находится турбаза. Отдых на берегах озер Улинское, Долгое, Велино пользуются большой популярностью для отдыха жителей Псковской, Ленинградской областей и г. С.-Петербурга. В летние время вдоль р. Желча в выходные дни разбивается свыше 50 небольших палаточных городков с общей численностью отдыхающих свыше 500 чел.

Река Черная протекает на территории Псковского района Псковской области по малонаселенным, лесистым местам. Протяженность реки более 50 км. Река впадает в Псковское озеро.

Ширина русла в межень 10-20 метров. В устье реки Черная находится рыбацкие домики, оборудован причал.

Поросшие соснами берега рек Желча и Черная красивы той особенной красотой, которая олицетворяется с понятием Россия. Лодочные походы, рыбная ловля (щука, судак, лещ, плотва, язь, налим, окунь), сбор грибов и ягод, купание в реке и озерах - вот далеко не полный список видов отдыха на реках Желча и Черная.

Река Нарва протекает по территории Ленинградской области (Сланцевский, Кингисеппский районы, г. Ивангород). В районе г. Ивангород река перегорожена дамбой, которая образовала Нарвское водохранилище.

Раздел 2: Флора и фауна

Основная часть территории прилегающей к Псково-Чудского водоему занята болотами и лесами. Среди лесов преобладают сосняки. Еловые леса сохранились лишь очень небольшими участками. Чаще встречаются ельники-черничники. Во втором ярусе таких лесов обычна береза, осина, рябина, крушина ломкая, а травяной ярус представлен черникой, брусникой, кислицей, майником двулистным, вейником тростниковым, ольхой волосистой, папоротниками и др.

Широколиственно-еловые леса занимают небольшие участки обычно по берегам рек. Среди широколиственных древесных пород в них отмечены липа, вяз шершавый, клен платановидный, ясень обыкновенный. Верховые болота занимают большие площади, среди них есть как открытые участки, так и поросшие сосной. В кустарничково-травяном ярусе таких болот имеются ценные ягодные растения – клюква, голубика, морошка.

Луга занимают небольшой процент всей территории и обычно располагаются вблизи населенных пунктов или на лесных опушках и берегах водоемов.

Прибрежная полоса крупных озер занята зарослями тростника обыкновенного и камыша озерного с вкраплениями рогоза узколистного и др. Берега рек и мелких озер заросли тростником, с участием ежеголовников, ириса желтого и др.

Ихтиофауна Псково-Чудского водоема и дельты р. Великая включает 35 видов рыб. Среди них такие промысловые виды как чудской сиг, ряпушка, снеток, судак, лещ, щука, угорь и другие. В р. Нарва заходит лосось. В малых озерах обитает в общей сложности 24 вида рыб. Наибольшее видовое разнообразие ихтиофауны отмечено в реках Желча (29 видов) и Черная (24 вида). В реках с быстрым течением встречается хариус, редкий на Северо-Западе России вид рыб. Постоянные обитателями мелких водоемов, небольших рек и ручьев являются плотва, окунь, язь, золотой карась, елец, пескарь, щиповка, вьюн.

На водоеме (Чудское, Псковское и Теплое озера, малые озера, реки и ручьи) отмечено 36 видов водоплавающих птиц, среди которых

чернозобая гагара, большой баклан, лебеди, гуси, речные и нырковые утки, крохали и лысуха. Из них 17 видов обнаружены в гнездовый период, 12 видов встречаются только на пролете: лебедь-кликун, малый лебедь, серый гусь, гуменник, белошекая казарка, морская чернеть, турпан, луток и др.

На болотах, сырых лугах, побережьях водоемов на территории водно-болотного угодья обитает более 50 видов околоводных птиц. Среди них серый журавль, разнообразные кулики, чайки и крачки, хищные птицы и воробьиные. В лесах многочисленны воробьиные птицы, дятлы, хищные птицы, куриные, кулики, голуби и др. На открытых пространствах встречаются представители хищных птиц, пастушки, куриные и воробьиные. Среди птиц населенных пунктов и их окрестностей, в частности сельскохозяйственных угодий, наиболее обычны белый аист, сизый голубь и многие воробьиные птицы.

На территории водно-болотного угодья отмечен 31 вид млекопитающих. Среди них такие крупные как лось, медведь, кабан, косуля, а также ценные пушные звери – норка, бобр, лисица.

В результате обследования удалось установить, что на территории из 652 видов сосудистых растений 69 видов – охраняемые или редкие в Псковской области. В их числе пальцекорники Балтийский и Траунштейнера, липарис Лезеля и прострел луговой, включенные в Красную книгу РСФСР (1988), и еще 25 видов, включенных в Красную книгу Эстонии (1998).

На территории установлено гнездование многих видов птиц, занесенных в Красную книгу Российской Федерации:

- европейской чернозобой гагары (оз. Белое, оз. Осиновское)
- орлана-белохвоста (окрестности д. Остров)
- скопы (озера Белое, Зайник, Туренское, Осиновское; окрестности д. Глушь, Козлово)
- большого кроншнепа (болото «Чистый мох», окрестности озер Осиновское, Зайник, Белое, Туренское, реки Березовка; деревни Луг и другие места)

..... а также редких видов:

- белолобого гуся (окрестности д. Липно)

- большого улиты (болото Туренское)
- большого веретенника (болото Чистый мох, окрестности деревни Чудская Рудница)
- травника (острова дельты реки Великой)
- белокрылой крачки (устье реки Черная, окрестности деревни Ремда)
- малого погоныша (устья рек Абишка, Старцева, острова дельты р. Великой)
- белоспинного дятла (окрестности деревни Пнево)
- гнездовые колонии малой чайки размещены вдоль побережья Теплого и Псковского озер.

Почти во всех населенных пунктах окруженных сельхозугодьями гнездится белый аист. В последнее десятилетие успешно гнездится лебедь-шипун (окрестности д. Пнево, Путьково, Хомутово, Чудская Рудница, остров Сиговец). В гнездовый период отмечены виды птиц Красной книги РФ (2001) с типичными признаками брачного поведения или установлены их постоянные кормовые участки:

- большой подорлик (окрестности деревень Ремда и Ветеря)
- черный аист (окрестности деревень Луг, Глушь)
- кулик-сорока (острова дельты р. Великая)
- золотистая ржанка (окрестности д. Чудская Рудница)
- серый сорокопут (окрестности д.д. Козлово, Пнево, болото Чистый мох)

..... а также редкие виды:

- полевой лунь (окрестности деревень Казаковец, Молгово)
- луговой лунь (болота «Ворота», «Чистый мох», окрестности деревень Боровик, Дуб-Бор и другие)
- коростель (окрестности деревень Боровик, Кобылье Городище, Козлово, Пнево, Самолва).

Хищные птицы составляют особую группу в период осенних миграций и представлены на пролете 27 видами из 2 отрядов - соколообразные и совообразные. Наиболее многочисленны и ежегодно встречаются ястребы тетеревятник и перепелятник, болотный и полевой луны, чеглок, неясыть обыкновенная, мохноногий сын.

Основной пролетный путь водоплавающих мигрантов проходит вдоль Чудского, Теплового и Псковского озер по восточному побережью в южном направлении к дельте реки Великой. Часть мигрантов в районе Теплового озера направляются на запад. На акватории Псковского и Теплового озер, вдоль сильно изрезанного восточного побережья, водоплавающие птицы накапливаются, отдыхают, кормятся. Благоприятные условия для остановок и отдыха создают многочисленные внутренние озера.

Неглубокий Псково-Чудской водоем с разнообразной донной фауной, обилием моллюсков исключительно благоприятен для отдыха и кормления нырковых уток. Основные места их скоплений – Самолвовский, Пустьковский и Хомутовский заливы, залив между мысом Яблонка и Курокшей, Псковское озеро – от полуострова Мтеж в юго-западном направлении. Здесь в период пролета скапливаются тысячные стаи нырковых уток (гоголь, хохлатая чернеть, морская чернеть, турпан, морянка). Скопления птиц насчитывают от десятков особей в начале осенних миграций до нескольких десятков тысяч особей в разгар осенних миграций.

Ежегодно в период миграций, обычно в октябре, на Псково-Чудском озере останавливаются на отдых и кормежку лебеди кликуны и малый. Скопления лебедей (в дельте реки Великой, в районе деревни Жидилов Бор, в районе деревень Мтеж, Курокша, Пнево, Пустьково, Чудская Рудница, Самолва и др. местах) насчитывают от десятков до сотен особей и держатся на водоеме несколько дней.

На восточном побережье водоема собирается масса птиц. Особенно большой плотности концентрация птиц достигает на территории Ремдовского заказника в районе Теплового озера.

Основной поток мигрантов пересекает Теплое озеро в районе деревни Пнево и деревни Осотно и выходит на территорию Эстонии.

Раздел 3: Наличие охраняемых территорий

На территории Псково-Чудского водоема постановлением Правительства РФ №1050 от 13.09.1994 года «О мерах по обеспечению выполнения обязательств Российской стороны, вытекающих из Конвенции о водно-болотных угодьях, имеющих международное значение главным образом в качестве местобитаний водоплавающих птиц» включено угодье «Псково-Чудская приозерная низменность».

Данное угодье занимает площадь 92,4 тысяч гектар и представляет собой интеграцию охраняемых природных территорий федерального и регионального уровня. В 1996 году постановлением Администрации Псковской области были установлены границы угодья. В состав водно-болотного угодья были включены: дельта реки Великой, южная часть Псковского озера, заказник «Ремдовский», а также полоса местности побережья и акватории Теплого и Псковского озер, объединяющих их в единую территорию.

В соответствии с постановлением Администрации Псковской области от 18.07.1996 г. № 196 «Об утверждении Положения о водно-болотном угодье Псково-Чудской приозерной низменности» на территории угодья действует дифференцированный режим природопользования, установленный индивидуально для каждой входящей в его состав охраняемой природной территории.

Данным постановлением и постановлением Администрации Псковской области от 23.04.1997 г. «О внесении изменений и дополнений в Положение о водно-болотном угодье Псково-Чудской приозерной низменности» определено, что на всей территории водно-болотного угодья запрещается:

- осуществлять все виды деятельности, приводящие к нарушению естественного гидрологического режима в водоемах угодья;
- проведение земляных работ, приводящих к изменению рельефа дна или структуры берегов водоемов без положительного заключения государственной экологической экспертизы;
- перегораживание проток дамбами, а также устройство по берегам водоемов всякого рода отвалов, кроме отвалов грунта, вынутого при производстве дноуглубительных работ для судоходства, либо рыбохозяйственной мелиорации;
- разведка и разработка всех видов полезных ископаемых;

- взрывные работы;
- рубки главного пользования в лесах I группы и особо защитных участках леса;
- лесохозяйственные работы в прибрежных полосах водоемов угодья в период гнездования птиц (с распадаения льда до 1 июля);
- заготовка и вымгание тростника, пускание палов, разведение костров в лесу в пожароопасный период;
- разорение гнезд, нор, дупел, кладок, плотин и других убежищ;
- сбор яиц и другие действия, препятствующие размножению диких зверей, и птиц;
- беспривязное содержание собак в период с распадаения льда до 1 июля;
- использование маломерного водно-моторного транспорта, кроме как для служебных целей и целей охраны в дельте реки Великой в период от распадаения льда до 1 июля;
- приближение водно-моторного транспорта ближе чем на 100 метров к береговой линии Псково-Чудского водоема, за исключением подъездов к населенным пунктам в период с распадаения льда до 1 июля;
- лов рыбы ставными сетями ближе 500 метров от уреза воды в период с 1 мая до 1 июля в районе дельты реки Великой и от деревни Мишколь до устья реки Черной;
- массовые виды рекреации в неустановленных местах;
- порча и повреждение указателей, объявлений, аншлагов и других знаков, установленных на угодье.

Существенные ограничения на осуществление хозяйственной и иной деятельности установлены для заказника «Ремдовский» (площадь 74712 га), образованного приказом Главохоты РСФСР от 12.07.1985 г. №386. В соответствии с Положением о заказнике «Ремдовский», утвержденным начальником Охотдепартамента Минсельхозпрода России от 06.04.1998 г. №136. На территории заказника запрещается:

- промысловая, спортивная и любительская охота, разорение гнезд, нор, дупел, кладок, плотин и других убежищ, сбор яиц и пуха, добывание животных, не отнесенных к объектам охоты и рыболовства, другие виды пользования животным миром;
- нахождение на территории заказника с оружием, с продукцией незаконного природопользования, орудиями лова и собаками;
- рыболовство во всех водоемах, исключая Псковское, Теплое, Чудское озера. В Псковском, Теплом, Чудском озерах лов рыбы ближе 500 метров от берега в период с распадаения льда до 1

июля, далее 500 метров от берега без согласования с администрацией заказника. В остальное время года по всей акватории без согласования с администрацией заказника промышленный и любительский лов рыбы осуществляется в рамках действующих Правил рыболовства на территории Псковской области;

- осуществлять все виды деятельности, приводящие к нарушению естественного гидрологического режима в водоемах заказника: проведение земляных работ, приводящих к изменению рельефа дна или структуры берегов водоемов без положительного заключения государственной экологической экспертизы; перегораживание проток дамбами, а также устройство по берегам водоемов всякого рода отвалов грунта, вынутого при производстве дноуглубительных работ для судоходства, либо рыбохозяйственной мелиорации;
- строительство каких-либо зданий, сооружений ближе 500 метров от водоемов без положительного заключения государственной экологической экспертизы, нахождение водно-моторного транспорта, автотранспорта, иных транспортных средств вне дорог общего пользования на территории заказника без служебной надобности, в том числе автотранспорта, находящегося в личном пользовании местного населения, выпас скота и сбор ивовой коры ближе чем на 200 метров от береговой линии водоемов;
- проведение осушительных и обводнительных мероприятий без согласования с администрацией заказника;
- распашка почвы ближе 100 метров от береговой линии водоемов, за исключением существующей пашни;
- водный и пеший организованный и неорганизованный туризм без согласования с администрацией заказника;
- устройство привалов, бивуаков, туристических стоянок и лагерей в местах, неразрешенных администрацией заказника;
- строительство дорог и трубопроводов, линий электропередач и прочих коммуникаций без положительного заключения государственной экологической экспертизы;
- предоставление земельных участков под застройку, а также для коллективного садоводства и огородничества без положительного заключения государственной экологической экспертизы и согласования с администрацией заказника;
- сбор зоологических, ботанических и минералогических коллекций, а также палеонтологических объектов;
- проведение гидромелиоративных и ирригационных работ, геологоразведочных изысканий и разработка полезных ископаемых;
- выжигание любой растительности, пускание сельхозпалов, разведение костров в лесу в пожароопасный сезон;

- вырубка лесов в участках с ограниченным режимом лесопользования, в местах обитания диких животных и прибрежных полосах водоемов;
- взрывные работы;
- засорение территории заказника мусором, нефтепродуктами, а также отходами производственной деятельности, повреждение знаков, аншлагов и вывесок;
- применение всех видов ядохимикатов сельскохозяйственными и лесохозяйственными организациями, а также другими организациями без предварительного согласования с администрацией заказника;
- нахождение, сбор ягод и грибов на клюквенных болотах Гладкие мхи, Липовик-Лудовское, Кривой мох, Сотельный мох, Туренское без согласования с администрацией заказника;
- всякая деятельность, причиняющая прямой или косвенный вред животному миру, среде его обитания, другим элементам биocenозов.

Кроме того, в соответствии с лесным законодательством в Ремдовском заказнике дополнительно выделены особо защитные участки леса вокруг глухариних токов и вдоль берегов рек, заселенных бобрами. Общая площадь таких участков составляет около 1000 га.

На территории Псковского Пригородного заказника, образованного в 1992 году, в соответствии с Положением о государственных природных зоологических заказниках области, утвержденным постановлением Администрации Псковской области от 05.01.1996 г. №4 без согласования с Псковоблхотуправлением запрещается:

- мелиоративные работы;
- рубки леса главного пользования;
- разработка полезных ископаемых;
- взрывные работы;
- строительство дорог, ЛЭП и газопроводов;
- отвод земли под строительство жилья, дач и других объектов;
- применение ядохимикатов;
- организация туристических и спортивных мероприятий;
- применение способов, сроков и норм отлова рыбы, не предусмотренных Правилами рыболовства в Псковской области;

- проводить хозяйственные мероприятия, препятствующие сохранению, размножению, воспроизводству охотничьих животных.

В целом, установленный режим природопользования гарантирует сохранность экосистемы угодья и обеспечивает выполнение задач по поддержанию популяций птиц, мигрирующих по Беломоро-Балтийскому пролетному пути, а также сохранению необходимых условий для воспроизводства водоплавающих птиц. Вместе с тем, сами положения об угодье и входящих в его состав особо охраняемых природных территориях требуют корректировки, конкретизации отдельных пунктов, в том числе по форме их изложения.

Раздел 4: Анализ Постановлений № 172 «О пограничной зоне на территориях Гдовского, Псковского, Печорского, Палкинского, Пыталовского, Красногородского, Себежского районов Псковской области» и №177 «О пограничной зоне и пограничном режиме на территории Ленинградской области»

Постановлениями Администрации Псковской области и Правительством Ленинградской области утверждены положения о пограничной зоне. Положения определяет порядок въезда и пребывания российских и иностранных граждан в пограничной зоне. Пограничная зона данными постановлениями определена, как 5 км зона от уреза воды. В пограничную зону вошли:

- Гдовский район, Псковской области: Добручинская, Гдовская, Юшкинская, Спицинская, Самолвовская, Ремдовская волости и г. Гдов;
- Псковский район, Псковской области: Теребищенская волость;
- Печорский район, Псковской области: Кулейская, Крупская волости;
- город Ивангород, Ленинградской области;
- Кингисеппский район, Ленинградской области: населенные пункты Большое Райково, Большое Стремление, Пейпия, Новое Гарколово, Глинки, Вистино, Пахомовка, Ручьи, Мишино, Слободка, Луизицы, Краколье, Мелники, Малое Куземкино, Большое Куземкино, Ропша, Коростель, Горка, Сарколя, Вениколя, Ореховая Горка, Заречье, Захонье-2, платформа Колосово;
- Сланцевский район, Ленинградской области: населенные пункты Отрадное, Степановщина, Запривье, Мокреди, Переволок, Кукин Берег, Втроя, Скамья, местечко Пустой Конец;
- река Нарва и Нарвское водохранилище с островами, находящимися на них, в пределах административно-территориальной границы Ленинградской области с Эстонской Республикой.

Основными режимными ограничениями для учета в развитии экологического туризма является:

1. Въезд в пограничную зону осуществляется по специальным пропускам, выдаваемым пограничной службой.

2. В пограничной зоне проведение массовых мероприятий осуществляется с разрешения пограничной службы
3. Выход в озеро осуществляется:
  - оз. Чудское – на удалении до 4 миль от берега
  - оз. Теплое – в сторону государственной границы с Эстонии на удалении не более 500 м от восточного побережья
  - оз. Псковское – на всю глубину, но не ближе 1000 метров до границы.
4. Жителям тыловых районов выход на лед и плавание на малых судах в Чудском озере разрешается на участке от населенного пункта Рубцовщина до населенного пункта Подборовья.
5. Выход для отдыха, рыбной ловли организованным группам и частным лицам разрешается только в светлое время суток (от восхода до захода) с обязательным возвращением на причалы в установленное время.
6. Плавсредства прокатных станций, баз отдыха выдаются на прокат для прогулок и спорта по предъявлению документа удостоверяющего личность и пропуска на право въезда в пограничную зону
7. Районы плавания и рыбной ловли, подледного лова и места выхода на лед, общие места купания в реке Нарва и Нарвском водохранилище определяются постановлениями (распоряжениями) глав муниципальных образований Кингисеппский район, Сланцевский район и город Ивангород по согласованию с войсками ФПС России.

На Псково-Чудском озере в пределах действия пограничной зоны определены места выхода на лед:

- Козлов берег
- Домолирка
- Лаптовичи
- Синьковщина
- Ветвенник
- Сторожинец
- Спицино
- Кленно
- Залахтовье
- Сосно
- Подлилье
- Раскопель
- Островцы
- Подборовье
- Чудская рудица
- Пнево
- Путьково
- Балово
- Теребище

- Шартово,
- Лисье
- Медли
- Крупи

Выход плавательных средств в озеро в пограничной зоне возможен со следующих причалов:

- Козлов берег
- Гдов
- Ветвенник
- Стролинец
- Спицно
- Подлипье
- Островцы
- Подборовье
- Пнево
- Путьково
- Теребище
- Балсово

Основными районами массового лова рыбы являются следующие районы пограничных буев № 13-15, 8-10, 5-6, 1-3.

В выходные дни в акваторию (лед) Псково-Чудского водоема выходит свыше 5000 любителей-рыбаков. На въезд в пограничную зону на территории Псковской и Ленинградской областей ФПС РФ ежегодно выдается свыше 80 тыс. пропусков, из них непосредственно с целью рыбной ловли более 25 тыс. пропусков.

Раздел 5: Наличие и состояние объектов культурного и исторического значения

На территории районов, прилегающих к Псково-Чудскому водоему находятся около 1500 памятников федерального и регионального значения, в т.ч.:

- Псков - 472, в т.ч. 108 федерального и 364 памятника регионального значения;
- Печорский район – 362, в т.ч. 45 федерального и 319 памятника регионального значения;
- Псковский район - 205, в т.ч. 35 федерального и 170 памятника регионального значения;
- Гдовский район – 261, в т.ч. 13 федерального и 248 памятника регионального значения;
- Сланцевский район – 61 памятник федерального и регионального значения;
- Кингисеппский район – 51 памятник федерального и регионального значения;
- г. Ивангород – 3 памятника федерального и регионального значения.

Основная часть памятников сосредоточена на территории Псковской области. Наиболее значимым городом является г. Псков, в котором сосредоточены следующие памятники:

- архитектуры – 405;
- археологии – 40;
- истории – 52;
- искусства – 7;

Среди историко-культурных памятников можно выделить:

- Ансамбль Псковского Кремля (Крома) VI - XIX веков, историко-архитектурный и градостроительный центр Пскова, расположен на при впадении р. Пскова в р. Великая;
- Ансамбль Довмонтова города X - XVII веков;
- Стены окольного города различной степени сохранности на протяжении 9,5 километров;

- Спасо-Преображенский собор ансамбля Мирояского монастыря XII - XIX веков с фресковой живописью XII века;
- Церкви: Василия на горке (XV век), Николы со Усохи (XVI век), Анастасии Римлянки (XVI век) и другие;
- Гражданские сооружения XVII века: палаты Поганкина, Меньшиковых, Солодежня и другие;
- Гражданские здания XVII - XX веков.

Гордостью Пскова является Спасо-Преображенский собор Мирояского монастыря, датируется 1153 г. Спасо-Преображенский собор с его фресками включен ЮНЕСКО в число памятников мирового значения.

Псковский историко-архитектурный и художественный музей ведет свою историю от небольшого музея открытого по инициативе псковской интеллигенции в 1876 году. В настоящее время центральный комплекс музея находится на улице Некрасова, д. 7 и занимает несколько зданий. Поганкины палаты - памятник гражданской архитектуры Пскова XVII века, бывшую художественно-промышленную школу, возведенную в начале XX века, а также современный корпус, построенный в семидесятых годах нашего столетия, - они составляют сейчас единое целое.

Высокий уровень изобразительного и прикладного искусства, свойственный творчеству древних псковских мастеров, характеризует самые различные виды художественного наследия Пскова: иконопись, фреска, книжную миниатюру, ювелирные изделия, резьбу по камню и дереву, керамику.

Памятники погоста Выбуты, связанные с именем святой равноапостольной княгини Ольги, находятся в 15 км от Пскова на живописнейшем берегу р. Великой. За века существования погоста здесь сложился комплекс памятников, имеющих огромное научно-историческое значение.

Исключительный интерес для туристов могут представлять древнерусские памятники города Печоры. Город этот расположен прямо на государственной границе России и Эстонии.

В г. Печоры расположен Псково-Печорский Свято-Успенский монастырь, действующий с 1473 года, с момента, когда был освящен

храм Успения Пресвятой Богородицы. Название свое обитель получила от подземных пещер в плотном песчанике, в которых сохраняется природная вентиляция и постоянная температура. На территории монастыря расположены знаменитые пещеры - город-некрополь, в котором, начиная с XVI века, покоятся останки более 10 тысяч защитников крепости и монахов, а также представителей знаменитых дворянских и купеческих фамилий России: Кутузовых, Пушкиных, Мусоргских. На территории монастыря туристы смогут приобрести сувениры, литературу и аудиокассеты православного содержания. В настоящее время на территории монастыря девять церквей.

При посещении Пскова из Прибалтики своеобразной прелюдией к величественной музыке древнего Пскова наиболее открыто и торжественно звучит Изборск - "псковский пригород", расположенный в тридцати километрах от Пскова. Изборск один из древнейших городов Древней Руси, впервые он упомянут в русской летописи в 862 году в связи с призывом княжить на Руси варяжских князей, один из которых - Трувор стал княжить в Изборске. Город расположен в Изборско-Мальской долине, которая сама по себе является памятником и уникальным объектом для исследований: из 1096 видов флоры, произрастающих в районе Изборска, многие не встречаются нигде в мире. Труворово городище, древняя крепость, ансамбль Мальского монастыря, чистейшие реки, озера и, конечно, "Святые ключи" - все это может порадовать взор самого взыскательного туриста.

В Гдовском районе представляет интерес ансамбль Гдовского Кремля (г. Гдов), место победы русских войск над немецкими рыцарями в 1242 г., церковь Покровская с часовней (д. Озера), в Псковском районе Спасо-Елизаровский монастырь.

На территории Ленинградской области можно выделить Ивангородскую крепость, комплекс Пореченского Покровского монастыря, ряд усадебных комплексов на территории Сланцевского и Кингисеппского районов.

Раздел 6: Состояние туристской инфраструктуры г. Пскова, Гдовского, Псковского и Печорского районов Псковской области, а также Кингисеппского, Сланцевского районов и г. Ивангород Ленинградской области

Основу туристской отрасли составляют 33 туристские фирмы, которые осуществляют туроператорскую деятельность по формированию и продаже туристских услуг объектов на Псково-Чудском водоеме в т.ч. Псковской области - 27 турфирм и 6 турфирм в Сланцевском, Кингисеппском и г. Ивангород Ленинградской области. В предложениях туристских фирм туристский продукт, связанный с водным и экологическим туризмом, является незначительным. Основная часть туристских фирм осуществляет бронирование средств размещения, расположенных на Псково-Чудском водоеме и р. Нарва.

Основные средства размещения расположены в г. Пскове.

Гостиничное хозяйство г. Пскова представлена 10 предприятиями:

- гостиница РИЖСКАЯ (340 мест);
- гостиница ОКТЯБРЬСКАЯ (284 места);
- гостиница ТУРИСТ (210 мест);
- гостиница КРОМ (147 мест);
- гостиница КОЛОС (56 мест);
- гостиница ТРАНЗИТ (50 мест);
- гостиница СПОРТ (50 мест);
- гостиница «Центра детско-юношеского туризма» (37 мест);
- гостиница ЭДЕМ (18 мест);
- туристический комплекс (мотель) БАЛТИЯ (40 мест),
(восстанавливается после пожара по сост. на конец 2004 г.);

Ни одна гостиница г. Пскова государственную добровольную сертификацию не проходили.

Непосредственно на приозерной территории в Псковской области действуют 8 объектов размещения. Основными средствами размещения

на территории Псковской области являются:

- пансионат КРИВСК (Печорский район, д. Кривск)
- центр загородного отдыха ЛУКОМОРЬЕ (Печорский район, д. Молочково)
- база отдыха ПЛЕСКОВ (Печорский район, д. Печки)
- база отдыха ХИДИЛОВ БОР (Псковский район)
- база отдыха БАЛСОВО (Псковский район)
- база отдыха ЧУДСКОЕ ПОДВОРЬЕ (Гдовский район, д. Спицино)
- база отдыха ВЕЛЕНО (Гдовский район, оз. Валено)
- база отдыха СОСНО (Гдовский район)

Главными базами отдыха, активно занимающиеся продвижением своих возможностей, являются «Чудское подворье», «Лукоморье» и «Плесков».

Остальные базы носят ярко выраженный ведомственный характер и на работу туристической Псковской области существенного влияния не оказывают, за исключением пансионата «Кривск».

На территории Сланцевского, Кингисеппского районов и г. Ивангород Ленинградской области, непосредственно на р. Нарва и Нарвском водохранилище, расположено 47 объектов размещения, в т. ч. 8 гостиниц. Основную часть составляют охотничьи и рыболовные базы емкостью от 10 до 20 чел., как правило, без особых удобств. Большинство баз находится на р. Нарва на участке от истока реки до Нарвского водохранилища на территории Сланцевского района Ленинградской области. Данные базы относятся к ведомству различных предприятий Ленинградской области и г. Санкт-Петербурга, они не являются юридическими лицами и предназначены для отдыха сотрудников предприятий. Предприятия не оказывают существенного влияния на развитие туризма приграничных районов.

Наиболее значимыми средствами размещения на территории соответствующих районов Ленинградской области являются:

- дом отдыха РОССОНЬ на 400 мест, Кингисеппский район;
- санаторий-профилакторий ЛУЖСКИЙ БЕРЕГ на 100 мест, г. Кингисепп;
- база отдыха НЕПТУН на 100 мест, Сланцевский район.

Основные зоны активного отдыха на территориях районов:

1. Гдовский район

- *д. Козлов берег*
- *д. Спичино*
- *д. Ветанник*
- *д. Самолва*
- *д. Путьково*

2. Псковский район

- *д. Пнево*
- *д. Балсово,*
- *д. Теребище*
- *устье р. Великой*
- *участок от устья р. Великой до д. Печки*

3. Печорский район

- *участок берега от д. Печки до д. Крутл*
- *д. Лисье*

4. Сланцевский район

- *участок берега р. Нарва и южное побережье Нарвского водохранилища*

5. Кингисеппский район

- *участок р. Нарва от Ивангорода до устья*
- *северное побережье Нарвского водохранилища*

Население приозерных деревень в летний период увеличивается в пять раз, за счет прибытий на отдых (дачи, родственники и т.д.)

Раздел 7: Анализ туристского потока на территории Псково-Чудского водоема

Анализ туристского потока в Псково-Чудском водоеме проводился на базе центра загородного отдыха «Лукоморье». Интервью подверглись 100 посетителей «Лукоморье».

Интервью проводились в соответствии с разработанной анкетой, содержащей 13 вопросов, выявляющих: цель и продолжительность визита, места посещения, оценку качества обслуживания и социально-демографические характеристики респондентов.

В процессе исследования в центре загородного отдыха «Лукоморье», расположенного на берегу Псковского озера в 25 км от г. Пскова, установлено следующее:

Параметр	Ответов	%
по месту постоянного проживания		
Российская Федерация	77	77%
Страны СНГ	12	12%
Другое	11	11%
по социально-демографическим характеристикам		
1. Пол:		
Мужской	62	62%
Женский	38	38%
2. Возраст:		
до 16 лет	0	0%
17-30 лет	27	27%
31-45 лет	43	43%
46-60 лет	30	30%
60 и более лет	0	0%

Параметр	Ответов	%
3. Уровень доходов:		
Низкий	4	4%
Средний	83	83%
Высокий	13	13%
по цели визита и признакам привлекательности места пребывания		
1. Цель визита:		
свободное время, отдых, выходные дни	60	60%
бизнес, конференция, деловой	15	15%
посещение друзей, родственников	17	17%
другая цель	8	8%
2. Признак привлекательности:		
живописная природа	64	28,19%
культура, культурные ценности	29	12,78%
история, исторические достопримечательности	32	14,10%
Спорт	22	9,69%
место отдыха и развлечений	60	26,43%
Шопинг	2	0,88%
другие цели	18	7,93%
по продолжительности пребывания в Псковской области		
1 сутки	1	1%
1-3 дня	16	16%
3-7 дней	37	37%
более 7 дней	46	46%
по посещаемости регионов в пределах Российской Федерации		
Псковская область	41	41%

Параметр	Ответов	%
Псковская область и другие регионы РФ	59	59%
по географии мест посещения в пределах Псковской области		
1. Место посещения:		
Псковское и Чудское озера	100	26,60%
г. Псков	98	26,06%
г. Печоры	56	14,89%
п. Изборск	41	10,90%
п. Пушкинские горы	32	8,51%
Национальный парк «Себежский»	22	5,85%
г. Великие Луки	13	3,46%
г. Остров	12	3,19%
Другие места	2	0,53%
2. Форма организации поездки:		
Организованно	19	19%
Самостоятельно	81	81%
Общая оценка туристами результатов пребывания		
Превосходно	37	37%
Хорошо	55	55%
Удовлетворительно	8	8%
Плохо	0	0%

Проведенный анализ полученных данных свидетельствует.

1. Распределение туристов по месту постоянного проживания

Подавляющее большинство респондентов (более 80%) являются жителями Российской Федерации. Далее следуют жители других государств, не входящих в СНГ (11%), в основном, жители Эстонии и Латвии, незначительное количество респондентов проживает в Финляндии, Франции и др. Наименьшее количество респондентов (6%) являются жителями стран СНГ, в частности Республики Беларусь и Украина.

Превышение численности респондентов из Прибалтийских республик по сравнению с жителями СНГ объясняется следующими причинами:

- устойчивые родственные связи между жителями указанных Прибалтийских республик и жителями Псковской области;
- сложившиеся деловые связи между предпринимателями из Прибалтийских республик и Псковской области.

2. Распределение туристов по социально-демографическим характеристикам

В качестве социально-демографических характеристик респондентов были приняты следующие: пол, возраст, уровень доходов.

Среди общего числа посетителей Псковской области мужчины составляют примерно 54 %, женщины, соответственно, – 46%.

Наибольшую долю (38%) среди опрошенных составляют лица в возрасте от 17 до 30 лет, следующая по численности группа (33%) – лица в возрасте 31–45 лет. Значительную долю (21%) респондентов составляют лица в возрасте 46–60 лет. Результаты исследования показывают: наиболее подвижной частью посетителей являются лица в возрасте от 17 до 45 лет, что составляет более 70% опрошенных.

Среди опрошенных посетителей наибольшую долю (около 80%) составляют лица со средним уровнем доходов, 14% опрошенных указали уровень своих доходов как высокий и 6% – лица с низкими доходами. Незначительная доля лиц с высокими доходами свидетельствует, по всей видимости, о недостаточном уровне и

ассортименте предлагаемых услуг.

3. Распределение туристов по цели визита и признакам привлекательности места пребывания

Подавляющее большинство респондентов (69%) в качестве цели визита указали "свободное время, отдых, выходные дни". С деловыми целями в Псковскую область прибывают примерно 13% опрошенных, 14% респондентов прибывают в Псковскую область с целью посещения друзей и родственников.

В качестве других целей визита (4%), не указанных в анкете, респонденты выделили следующие: участие в спортивных соревнованиях, экспедиции, учебные цели и паломничество.

В качестве основных признаков привлекательности респонденты выделили живописную природу (28%) и исторические достопримечательности (24%). В меньшей степени посетителей интересуют культурные ценности (20%) и наличие мест отдыха и развлечений (15%).

4. Распределение туристов по продолжительности пребывания в Псковской области

Следует отметить, что почти половина посетителей базы отдыха «Лукоморье» прибыли на срок более 7 дней

5. Распределение туристов по географии мест посещения в пределах Псковской области

В процессе исследования выявлялись предполагаемые места посещения в пределах Псковской области.

Наибольшей популярностью среди посетителей пользуется г. Псков (25%), Печоры, Изборск, Пушкинские Горы предполагают посетить примерно 16% опрошенных. Псковское и Чудское озера являются привлекательными всего лишь для 10% опрошенных.

Незначительное количество респондентов (~2%), желающих

посетить г. Остров и Великие Луки объясняется тем, что основными целями визита в указанные города являются бизнес и встреча с родственниками (друзьями).

В целом можно предположить, что подвижность туристов в пределах Псковской области относительно не высока, что отчасти объясняется слабым развитием транспортной инфраструктуры и отсутствием соответствующего предложения на туристском рынке Пскова и Псковской области.

Указанными причинами объясняется и то обстоятельство, что подавляющее большинство туристов (72%) путешествуют самостоятельно, не пользуясь услугами туроператоров.

6. Распределение туристов по оценке качества обслуживания

В процессе опроса респондентам предлагалось оценить качество обслуживания по ряду показателей.

Наиболее высоко посетители оценили услуги гида (55% респондентов поставили оценку "превосходно"). Высокую оценку респондентов получили и народные промыслы (49% респондентов поставили оценку "превосходно")

Более 50% респондентов отметили хороший уровень средств размещения, организации питания, а также шопинг и уровень цен. Качество обслуживания внутренним транспортом не удовлетворяет более половины опрошенных (34% респондентов оценили транспортное обслуживание на "удовлетворительно", 22% – "посредственно").

Услуги местного туроператора оценены в целом на "хорошо" (43%), но 39% опрошенных поставили оценки "плохо" и "посредственно"

В целом посетители довольны результатами пребывания в Псковской области, 54% респондентов поставили оценку "хорошо".

Основные пожелания посетителей сводились к развитию туристской инфраструктуры в целом.

7. Взаимосвязь цели визита посетителей Псковской области и других факторов

1. Цель визита не зависит от места постоянного проживания (примерно 70% опрошенных в качестве цели визита указали свободное время)
2. Большинство посетителей, прибывших с деловой целью, составляют мужчины (83%).
3. С целью отдыха в Псковскую область прибывают преимущественно лица в возрасте от 17 до 30 лет (40%), а с деловой целью – лица в возрасте 31-45 лет (60%).
4. Среди посетителей преобладают лица со средним уровнем доходов (~70%).
5. Наиболее привлекательным для лиц, прибывших на отдых, является живописная природа (32%), культурные ценности (23%), исторические достопримечательности (36%). Более половины (55%) лиц, прибывших с целью посещения родственников, в качестве признака привлекательности отметили рекреационные возможности.
6. Продолжительность пребывания основной части посетителей, приехавших в Псковскую область на отдых и с деловым визитом, составляет от 1 до 3 дней. С целью посещения родственников гости Псковской области пребывают на срок более 3 суток.
7. Цель визита туристов не оказывает принципиального влияния ни на географию мест посещения в пределах Псковской области ни на форму организации поездки.
8. Не зависимо от цели визита общая оценка результатов пребывания в Псковской области достаточно высока. Несколько ниже других респондентов результаты пребывания оценивают бизнесмены (80% поставили оценки «хорошо» и «удовлетворительно»).

8. Взаимосвязь места постоянного проживания посетителей Псковской области и других факторов

1. Социально-демографическая структура туристов является относительно стабильной и не имеет принципиальных различий в зависимости от места постоянного проживания (Российская Федерация, страны СНГ, другие страны).

2. Независимо от места постоянного проживания основными признаками привлекательности для туристов в Псковской области являются живописная природа, культурные ценности, исторические достопримечательности.
3. Место постоянного проживания туристов не оказывает влияния на продолжительность их пребывания в Псковской области. Значительная часть посетителей (около 40%) останавливаются в Псковской области с кратковременным визитом продолжительностью от 1 до 3 суток.
4. Большая часть туристов из стран СНГ (70%) планируют посетить другие регионы РФ, а граждане РФ и других стран, желающие посетить регионы РФ составляют менее 50%.
5. География планируемых мест посещения в пределах Псковской области не зависит от места постоянного проживания туристов. Основными пунктами планируемого посещения являются Псков, Печоры, Изборск, Пушкинские Горы.
6. Форма организации поездки также не зависит от места постоянного проживания туристов. Подавляющее большинство туристов (~70%) путешествуют самостоятельно.
7. Все туристы, независимо от места постоянного проживания единодушны в общей оценке результатов пребывания в Псковской области, более 90% всех опрошенных оценили результаты пребывания на "хорошо" и "превосходно".

В целом результаты опроса свидетельствуют о наличии интереса большинства посетителей к Псковской области с точки зрения ее привлекательности как места отдыха, причем значительная часть посетителей прибывает в область самостоятельно, без участия туроператоров. Незначительная доля организованных туров свидетельствует о недостаточном информационном обеспечении и ограниченном ассортименте предлагаемых услуг.

Недостаток информации о рекреационных возможностях Псковской области как на внутреннем, так и на внешнем рынке, не позволяет в полном объеме использовать имеющийся потенциал области. В связи с этим целесообразно активизировать работу местных туроператоров по информационному обеспечению потенциальных туристов и расширению ассортимента услуг.

Подавляющее большинство туристов прибывают в Псковскую

область с целью отдыха, однако, учитывая наличие исторических и культурных достопримечательностей, природных ресурсов, религиозных ценностей, целесообразно развивать различные виды специализированных туров с целью ознакомления с историческими достопримечательностями, культурными и религиозными ценностями, активного отдыха (рыбалка, охота), паломничества.

Основной проблемой развития туристской отрасли в Псковской области, как показало исследование, является слабое развитие соответствующей инфраструктуры, в частности, наибольшие претензии посетители предъявляют к организации внутреннего транспорта. Это обстоятельство в значительной степени ухудшает качество обслуживания, снижает мобильность туристов и сокращает доход области от туристской деятельности.

С целью изучения состояния и динамики туристского рынка Псковской области, а также его развития, необходимо регулярно проводить подобные исследования.

Для разработки конкретных рекомендаций необходимо проводить тщательные маркетинговые исследования по отдельным направлениям (средства размещения, объекты общественного питания, деятельность туристских фирм, транспортных организаций, предприятий досуга и отдыха и пр.).

Раздел 8: Объекты водного транспорта

На внутреннем водном транспорте Псковской области зарегистрировано 4 субъекта, осуществляющих лицензируемую деятельность:

- ОАО «Псковский порт» (теплоходы «Полесье-36», «Заря-255р»);
- Псковское райпо (теплоход «Псков»);
- ООО «РАЛКОН» (теплоход Буревестник»);
- ИЧП Новиков С.Е. (теплоход «Александр Невский»).

Пассажирские перевозки осуществляются по двум регулярным маршрутам теплоходом «Полесье-36» (50 мест) и «Заря-255р» (63 места):

- Псков - Талабские острова – 4 раза в неделю
- Псков - п.Шартово (остров Колпино) – 2 раза в неделю.

Общая протяженность судоходных путей с отслеживаемой обстановкой – 467 км, из них по реке Великой – 26 км.

На Чудском озере открыт пункт международный пункт пропуска «Сторожинец». С открытием пункта пропуска появилась возможность организации водного сообщения начиная с периода навигации 2005 г. по маршруту «Тарту – Псков».

РАСПИСАНИЕ

движения теплохода «Полесье-36» на пригородной скоростной линии

Псков – Талабские острова – Псков

(по состоянию на осень 2004 г.)

Протя- жен- ность (км)	Остановоч- ный пункт	четверг, пятница, суббота				воскресенье			
		1-й рейс		2-й рейс		1-й рейс		2-й рейс	
		отпл.	приб.	отпл.	приб.	отпл.	приб.	отпл.	приб.
0	Псков	8:00	–	18:00	–	13:30	–	17:00	–
34	о. Залита	08:40	08:35	18:40	18:35	14:10	14:05	17:40	17:35
38	о. Белова	08:50	08:45	18:50	18:45	14:20	14:15	17:30	17:45
71	Псков	–	09:25	–	19:25	–	14:55	–	18:25

СТОИМОСТЬ ПРОЕЗДА

(по состоянию на осень 2004 г.)

маршрут	тариф, руб.	
	взрослый	детский
Псков – о. Залита	34	17
Псков – о. Белова	34	17
о. Залита – о. Белова	3	1,5

Раздел 9: Календарь событийных мероприятий

Календарь мероприятий на территории Гдовского, Псковского, Печорского районов Псковской области и Сланцевского, Кингисеппского районов и г.Ивангород Ленинградской области представлен 39 событиями и фестивалями.

Анализ событийных мероприятий, проводимых на территории районов свидетельствует о недооценки их роли в развитии туризма. Наиболее значимые мероприятия, которые можно использовать для увеличения въездного потока туристов, связанного с экологическим и водным туризмом, являются:

Печорский р-н Псковской области:

- ледовый спринт «Лукоморье» на льду Псковского озера в ЦЗО «Лукоморье» (февраль)
- соревнования по картингу «Лукоморье» на льду Псковского озера в ЦЗО «Лукоморье» (февраль)
- фестиваль военно-патриотических клубов и клубов исторической реконструкции «Древний щит земли русской» в п. Изборск (июнь)

Псковский р-н Псковской области:

- купальские забавы - народные гуляния в п. Родина (июль)

Гдовский р-н Псковской области:

- день рыбака в п. Устье (июль)

г. Ивангород Ленинградской области:

- фестиваль белых ночей Мариинского театра (июнь-июль)
- день города – народные гуляния), (24-25 июля)

Кингисеппский р-н Ленинградской области:

- праздник Ивана Купалы – театрализованное представление (июнь)
- день рыбака – театрализованное представление, дегустация рыбных блюд (июнь)

Раздел 10: Состояние спортивного и любительского рыболовства

Спортивно-любительское рыболовство на территории Псково-Чудского водоема носит довольно массовый, но неорганизованный характер. Основную часть рыбаков составляют жители Псковской области, Ленинградской области особенно Сланцевского, Кингисеппского, Гатчинского районов и г. Санкт-Петербурга.

Наиболее массово оно представлено на Псково-Чудском водоеме, особенно в зимний период. В зимний период в уловах преобладают плотва, окунь и ерш. Рыбаки используют для лова рыбы зимние удочки, гораздо реже - жерлицы, которые применяют для лова хищных видов рыб.

Обычный средний улов на рыбака в день по данным наблюдений составляет:

- плотва – 1,2 кг;
- окунь – 1,581 кг;
- ерш – 0,627 кг;
- всего – до 3,4 кг на чел./день.

Зимой, в будний день на Псковском озере собирается до 400 рыбаков-любителей, в выходные – до 5000 человек. Таким образом, в день рыбаками-любителями на озере может вылавливаться плотвы до 400 кг, окуня до 600 кг, ерша до 250 кг. На жерлицу рыболов-любитель в день может поймать до 6 кг щуки.

В летний период уловы рыбаков-любителей удочкой на Псковском озере составляли: плотва до 1,2 кг/день, окунь до 0,8 кг, густера до 0,5 кг, щуки спиннингом до 3 кг.

- Среднее время лова составляет 4,5 часа.

Исходя из наблюдаемых данных, можно подсчитать приблизительно вылов рыбы на Псково-Чудском водоеме за год рыбаками-любителями (см. таблицу).

ВЫЛОВ РЫБЫ
рыболовами-любителями на водоемах Псковской области (тонны)

Виды рыб	Псково-Чудской водоем	Малые водоемы	Всего
Лещ	–	69,8	69,8
Щука	2,2	–	2,2
Окунь	62,2	69,1	131,2
Плотва	55,7	176,8	232,5
Ерш	56,6	4,2	60,7
Прочие	1,3	55,4	56,7
ИТОГО	177,8	375,3	553,1

Средняя плотность рыболовов составила 1 чел. / 50 га. Лов рыбы по лицензиям (разрешением) осуществлялся в соответствии с Положением и Регламентом, утвержденными в установленном порядке.

На водоемах Псковской области существуют следующие виды лицензионного лова:

1. Лицензионный лов ценных видов рыб:
  - чудского сига на акватории Чудского озера (Раскопель-Спицино) в зимний период

2. Лицензионный лов промысловыми орудиями лова:
  - плотвы ставными сетями, с ячеей от 28 до 36 мм в 100-метровой зоне Псково-Чудского водоема в течение 10 дней весной после распада льда.
  - сетями, с ячеей от 28 до 36 мм в 500-метровой зоне Псковского озера и 1000-метровой зоне Чудского озера жителями прибрежных деревень. Списки деревень согласованы с администрациями Псковского, Печорского и Гдовского районов.
  - ставными сетями, с ячеей 28-70мм, бреднем, мерзками на малых водоемах Псковской области.

Лицензии выдаются на срок от 1 суток до 1 месяца; на 1-3 сети, каждая длиной до 50 м.

Раздел 11. Экологическое состояние водных объектов рыбохозяйственного пользования

Показатели цветности и мутности воды изменяются по мере перемещения воды из Псковского в Чудское озеро. Так, в Псковском прозрачность колеблется от 1 до 1,6 м, в Чудском от 1,7 до 3,2 м. Цветность в Псковском озере 42-50 град., в Чудском 24-28 град.

Химический состав воды в значительной степени определяется составом воды рек Великой и Эмайыги, которая относится к гидрокарбонатному классу, т.е. кальция. Диапазон колебаний общей минерализации в Псковском озере 124-388 мг/л, в Чудском - 159-293 мг/л.

На содержание минеральных форм азота и фосфора, помимо объема водного притока, заметное влияние оказывает хозяйственная деятельность на водосборе. В конце 80-х - начале 90-х годов с водосбора озера наблюдался значительный выброс эвтрофирующих веществ антропогенного происхождения, связанных с интенсивной хозяйственной деятельностью в предыдущие десятилетия. Это послужило причиной повышения в эти годы содержания легко окисляющихся органических веществ, биогенных элементов и, как следствие, общего уровня трофии Псково-Чудского озера. Последующее за этим снижение производства привело к уменьшению биогенной нагрузки на водоем и концентрации в его воде соединений азота и фосфора. Значительное содержание в Псковском озере биогенных элементов при установлении летней стагнации делает возможным возникновение в отдельные годы неблагоприятных условий для молоди рыб и снетка.

В настоящее время из-за снижения производства поступление в озеро биогенов заметно уменьшилось, что изменило химический состав воды в лучшую сторону. Однако, при низких уровнях возможно выделение биогенных элементов из донных отложений, накопленных за предыдущие годы.

Биогенная нагрузка на Псково-Чудское озеро в значительной степени определяется стоками с сельскохозяйственных земель. Среди городов, являющихся источниками загрязнения Псково-Чудского озера с

российской стороны главная (роль принадлежит Пскову, Острову, Гдову и Печорам.

Наиболее интенсивное антропогенное воздействие испытывает на себе р.Гдовка, что отражается на химическом составе ее вод. На втором месте р. Великая с высоким значением БПК, повышенными концентрациями сульфатов, хлоридов и биогенных элементов.

Наиболее чистыми, сохранившими естественный гидрохимический состав, являются реки Черная и Желча.

Высокий уровень трофии Псковского озера обеспечивает его более высокую рыбопродуктивность.

ЧАСТЬ II. КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Раздел 1. Общие положения

Анализ данных свидетельствует, что территория Псково-Чудского водоема располагает уникальными ресурсами для развития различных форм туризма, связанных с использованием природного и культурно-познавательного аспектов.

Основываясь на оценке ресурсного потенциала региона и стратегии устойчивого развития можно заключить, что в будущем туризм может стать одной из наиболее значимых сфер в народном хозяйстве и наиболее экологически безопасной отраслью. В своем развитии эта отрасль будет ориентирована преимущественно на вовлечение в сферу туристской деятельности различного рода объектов природного и культурного наследия. Это будет способствовать выявлению и сохранению наследия, охране окружающей среды, пропаганде идей охраны природы и культурных ценностей на российском и международном уровнях.

Сегодня на территории Псково-Чудского водоема имеет место спонтанное развитие экологического и водного туризма при слабом представлении о его сущности и принципах его организации. Многие по-прежнему рассматривают это вид деятельности главным образом, как источник дополнительного дохода. В этом заключается серьезная опасность. Без должного планирования и управления, при отсутствии знаний и опыта в этой специфической сфере деятельности экологический туризм не может обеспечить охраняемым территориям и местным жителям существенных экономических преимуществ. Более того, он может нанести уникальным экосистемам непоправимый ущерб и дискредитировать саму идею развития экотуризма.

Экологический туризм должен опираться на реализацию следующих базовых принципов экологического туризма:

- Посещение относительно ненарушенных природных территорий с целью знакомства с живой природой, местными обычаями и культурой
- Сведение к минимуму негативных последствий экологического и социального характера туристской деятельности
- Содействие охране природы, социальной и культурной среде территории
- Экологическое образование и просвещение всех участников туристской деятельности – туристов, туроператоров, местного населения
- Участие местных жителей и получение ими доходов от туристской деятельности, и появление в следствии этого экономических стимулов к охране природы
- Экономическая эффективность и вклад в устойчивое развитие районов

Приведенным базовым принципам экотуризма соответствуют критерии оценки, позволяющие произвести оценку на «экологичность» любого предлагаемого турпродукта. Эти критерии оценки будут выглядеть следующим образом:

БАЗОВЫЕ ПРИНЦИПЫ	КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ
Сведение к минимуму негативных последствий экологического и социально-культурного характера, поддержание экологической устойчивости среды	<ul style="list-style-type: none"> • Не превышаются предельно допустимые рекреационные нагрузки • Развитие туризма тщательно планируется, контролируется и управляется • Соблюдаются правила поведения, разработанные для посещаемых природных территорий • Экологически чистый транспорт, используемый туристами • Мусор не выбрасывается на общую помойку или свалку, но собирается специальным образом, удаляется с территории и поступает затем на технологическую переработку; • Привалы, бивуаки и костры устраиваются только в специально оборудованных местах; • Не допускается покупка сувениров, сделанных из особо охраняемых объектов живой природы; • Грибы, ягоды, цветы, лекарственные растения, любые природные сувениры собираются только тогда и там, где это разрешено;

БАЗОВЫЕ ПРИНЦИПЫ	КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ
	<ul style="list-style-type: none"> • Отели, кемпинги, гостевые дома в которых останавливаются туристы, расположены так, что не нарушают нормальное, экологически устойчивое развитие окрестного ландшафта и не обезобразивают его облик; • Эти отели и кемпинги построены из экологически безвредных материалов, их обитатели не расходуют чрезмерно энергию и воду, при этом стоки и выбросы очищаются, иные отходы утилизируются. В идеале, используются «замкнутые» технологии; • Пища туристов экологически чиста и полезна, при этом в рационе присутствуют местные продукты
Содействие охране природы и местной социокультурной среды	<ul style="list-style-type: none"> • Туристская деятельность обеспечивает источники дополнительного финансирования природоохранных мероприятий; • Участники туров принимают посильное участие в природоохранной деятельности (волонтеры, детские эколагеря и др.); • Туристы с уважением относятся к местным культурным традициям, обычаям, укладу жизни, стремятся изучить и понять их; • Развитие туризма способствует налаживанию сотрудничества с местным населением, повышению общественного престижа, расширению международных контактов
Экологическое образование и просвещение	<ul style="list-style-type: none"> • Туристы заранее, еще до начала путешествия, получают информацию о природе и правилах поведения в месте проведения тура • Туристы четко осознают свою ответственность за сохранение природы, следуют правилам поведения. • Туры и экскурсии обязательно предусматривают эколого-познавательный компонент • Туры проводят квалифицированные гиды-экологи, инструкторы водного туризма • Объектами посещения являются интересные и экологически благоприятные природные и культурные ландшафты • В программу включается посещение учебных экологических троп, музеев природы и краеведческих

БАЗОВЫЕ ПРИНЦИПЫ	КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ
	<p>музеев, экотехнологичных хозяйств и др.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Туристы знакомятся с местными экологическими проблемами и путями их решения, выполняемыми природоохранными проектами • Туристы доступными им способами участвуют в решении местных экологических проблем
<p>Участие местных жителей и получение ими доходов от туристической деятельности, что создает для них экономические стимулы к охране природы</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Преимущественно используется местная продукция и рабочая сила • Местные жители вовлекаются в туристический бизнес и получают возможность развивать свои традиционные формы хозяйства • Доходы от экотуристской деятельности получают различные социальные слои и группы (принцип расширения воздействия), при этом сохранение природной среды становится экономически выгодным для местного населения
<p>Экономическая эффективность и вклад в устойчивое развитие посещаемых регионов</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Комплексный подход к развитию туристической деятельности • Тщательное планирование, мониторинг и управление • Интеграция экотуризма в местные планы регионального развития • Тесное сотрудничество организаций различного профиля • Доходы от туризма не изымаются целиком из местного бюджета, но способствуют его наполнению, поддержке местной экономики.

Раздел 2. Виды экотуризма

При условии адекватного планирования, организации и управления, к экологическому туризму можно отнести чрезвычайно широкий спектр деятельности – от длительных научных экспедиций до кратковременного отдыха на природе в выходные дни. Все это многообразие можно условно классифицировать по различным критериям, в частности, по группам путешественников, объектам посещения, видам туристской деятельности, продолжительности пребывания и др.

По специфике занятий условно выделяют виды экотуризма:

- научный
- познавательный
- рекреационный

Научный экотуризм – экспедиции ученых, летние полевые практики студентов, иные путешествия, включающие сбор научной информации о посещаемом регионе.

Познавательный экотуризм – это «экотуризм в классическом понимании». Его разновидностями можно считать туры по наблюдению птиц (бердвотчинг от англ. birdwatching), экзотических бабочек, ботанические экскурсии, археологические, этнографические путешествия, экосафари, туры для любителей видео- и фотосъемки. К познавательному экотуризму будет правильным отнести большую часть традиционных эколого-просветительских программ для школьников: детские экологические лагеря и экспедиции, слеты, а также полевые экскурсии. К познавательному экотуризму можно отнести и широкий спектр культурно-познавательных и экскурсионных туров, если объектом посещения является именно природная территория.

Рекреационный экотуризм это отдых на природе, хотя, безусловно, он также преследует определенные познавательные цели. Такой туризм может быть *активным* (являясь разновидностью «приключенческого» туризма) и *пассивным*. К его активным формам относятся пешие, конные и лыжные походы, альпинизм и водные

путешествия (сплав на катамаранах и плотах, байдарки, каноэ). Пассивными формами рекреационного туризма могут, например, считаться отдых в палаточных лагерях, ближние походы и прогулки, пикники. К категории пассивного рекреационного туризма можно также отнести рыбалку и сбор даров природы, осуществляемые на принципах экологической устойчивости.

Ниже в табличном виде приведено соотношение туристских программ (объекты и занятия) применительно к потенциальным группам клиентов.

1. НАУЧНЫЙ И СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫЙ ТУРИЗМ

Группы продукта	Потенциальные группы назначения
<p>Использование территории и ресурсов угодья «ПокOVO-Чудская приозерная низменность» в качестве объектов научных исследований и специального интереса, по следующим направлениям:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Научные экспедиции с целью сбора научной информации о посещаемом регионе • Полевые практики студентов • Конференции, конгрессы, семинары и симпозиумы, учебные программы • Служебные и бизнес поездки	<ul style="list-style-type: none"> • учебные группы и делегации • исследователи природы и ученые • бизнесмены, служащие • прочие группы

2. ПОЗНАВАТЕЛЬНЫЙ ЭКОТУРИЗМ

2.1 Познательные экотуры и эколого-образовательные программы

Группы продукта	Потенциальные группы назначения
<p>Туры по наблюдению птиц (бердвотчинг – от английского birdwatching), бабочек, ботанические экскурсии, археологические, этнографические путешествия, экосафари, туры для любителей видео- и фотосъемки на базе орнитологической станции Поковского государственного педагогического института в Ремдовском заповеднике.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • учебные группы и делегации • исследователи природы и ученые • бизнесмены, спонсоры • прочие группы.
<p>Образовательные программы (использование территории в качестве места учебы, творчества и активного познавательного отдыха на базе существующих предприятий размещения):</p> <ul style="list-style-type: none"> • Экологические детско-юношеские лагеря, слеты, конкурсы, олимпиады, детские научно-исследовательские и краеведческие экспедиции, • учебные семинары экологической направленности 	<ul style="list-style-type: none"> • школьники • студенты ВУЗов и техникумов • учителя и преподаватели

2.2 Экскурсии / туры

Группы продукта	Потенциальные группы назначения
<p>Экскурсии на кораблях и катерах: Чудское, Поковское и Теплое</p>	<ul style="list-style-type: none"> • различные группы • отдельные туристы - отпускники

<p>озеро, р. Нарва, Нарвское водохранилище, р. Великая, р. Желча с посещением историко-культурных объектов</p>	<ul style="list-style-type: none"> • делегации, участники мероприятий, • семинаров и пр. • пенсионеры
<p>Экскурсии на автобусе: Псков – Гдов – Кобылье Городище, Спасо-Елиزارовский монастырь, Ивангород, Изборск и т.д.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • различные группы • школьники • делегации, участники мероприятий • и семинаров

2.3 Культурно-познавательный туризм

Группы продукта	Потенциальные группы назначения
<p>Памятники истории и культуры, исторические места, места сражений</p>	<ul style="list-style-type: none"> • люди интересующиеся историей и культурой, народными традициями • люди едущие в бывшие родные края или на места бывших боев
<p>События культурной жизни (фестивали, праздники и др.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • участники праздников и фестивалей • люди имеющие особые увлечения
<p>Религиозный и паломнический туризм в монастыри и “святые места”</p>	<ul style="list-style-type: none"> • религиозные туристы, паломники, пенсионеры

3. РЕКРЕАЦИОННЫЙ ЭКОТУРИЗМ

Группы продукта	Потенциальные группы назначения
<p>Маршрутный туризм:</p> <ul style="list-style-type: none"> • путешествия по рекам и озерам на лодках и каное, походы пешком и на лыжах и др. • спортивный туризм (водный, пеший, лыжный, парусный и др.) 	<ul style="list-style-type: none"> • любители активного отдыха на природе • специальные группы, участники соревнований и молодежь
<p>Сельский туризм:</p> <ul style="list-style-type: none"> • стационарный отдых в деревне, ориентированный на экзотику сельской жизни, с использованием для проживания домов местных жителей и специальных гостевых домов, обслуживаемых местными крестьянами 	<ul style="list-style-type: none"> • семьи горожан • бывшие местные жители, • дачники • индивидуалы, стремящиеся к экзотике сельской жизни • творческие работники
<p>Охотничий и рыболовный туризм:</p> <ul style="list-style-type: none"> • отдых на берегах водоемов с возможностью рыбалки на крючковые снасти • любительская охота (по специальным лицензиям) 	<ul style="list-style-type: none"> • любители рыболовства и малоактивного отдыха на природе, охотники-любители, индивидуалы и небольшие группы
<p>Приключенческий туризм:</p> <ul style="list-style-type: none"> • экстремальные путешествия • перелеты на мотопарапланах и других экзотических средствах передвижения в условиях ненаселенной местности • одиночное проживание в лесу или на островах ("робинзоада") и др. 	<ul style="list-style-type: none"> • индивидуалы и небольшие группы любителей активного отдыха на природе и приключений, прежде всего студенты и бизнесмены

ВОСЕМЬ ПРИНЦИПОВ ЭКОТУРИЗМА для развития на Псково-Чудском водоеме

В основу развития экотуризма могут быть положены 8 принципов, которые приводятся ниже.

Принцип 1. Количество посетителей не должно превышать возможностей природы

Иными словами, при планировании туристских потоков нельзя допускать превышения допустимых рекреационных нагрузок на природные комплексы. *Предельно допустимые рекреационные нагрузки* должны рассчитываться для всех ландшафтов и природных объектов, допускающих рекреационное использование на ландшафтно-экологической основе. На территории постоянно должен вестись мониторинг рекреационной депрессии ландшафтов в рекреационных зонах.

Зонирование территории - это первый способ избежать ущерба природе от рекреации. В результате зонирования территория разделяется на участки с различной степенью ограничений для посетителей вплоть до полного запрета заходить на определенные территории.

Вторым важнейшим способом уменьшения рекреационных нагрузок на природу является *благоустройство территории*: прокладка троп и маркировка маршрутов, устройство кострищ, туалетов, сборников для мусора, заготовка дров, размещение разного рода информации на стендах, предупредительных аншлагах и т.д.

Таким образом, на каждой территории должна быть предусмотрена жесткая регламентация туризма, его ориентация на определенные, хорошо оборудованные маршруты с четко зафиксированными местами ночлега, в качестве которых могут использоваться специальные стоянки, приюты или дома местных жителей, приспособленные для пребывания в них туристов. Объем туристских потоков, их структура, занятый в обслуживании персонал должны регулироваться, исходя из экологических требований, возможностей социальной и хозяйственной инфраструктуры.

Принцип 2. Содержание туров должно быть основано на истории и местных традициях края

Туристы, которые и окажутся в районе дикой природы не захотят бездействовать. Они пожелают увидеть старинную архитектуру, познакомиться с местными обычаями, отведать восхитительную русскую кухню. Нет такого туриста, который ожидает увидеть роскошь и все удобства современной цивилизации в районе дикой природы.

Поэтому экотуризм должен быть ориентирован на активный и познавательный отдых в условиях непосредственного общения с природой, качество обслуживания должно определяться не максимально возможным набором современных удобств, а насыщенными и хорошо подготовленными программы туров. Туры, вне зависимости от их основной специализации, обязательно должны включать знакомство с местными традициями историческими и культурными достопримечательностями края, которые в конечном счете и определяют собственный, неповторимый стиль туристского продукта конкретного района. При строительстве туристских объектов (гостиницы, приюты и т.п.) необходимо использовать местные строительные материалы (дерево, дикий камень) и местный архитектурный стиль, ограничивать благоустройство объектов только самыми необходимыми удобствами (вода, канализация) исходя из санитарно-гигиенических требований и условий приемлемого комфорта. Сувенирная продукция должна выполняться из местных материалов, желательно на основе традиционных ремесел.

Таким образом, необходимо использовать местные достопримечательности, традиции и историю края для создания собственного неповторимого стиля и формирования имиджа данной территории.

Принцип 3. Туристская деятельность должна приносить пользу местным жителям и экономике района

Развитие сферы туризма и услуг сможет рассматриваться в качестве важной отрасли хозяйственной специализации в районе. Развитие экотуризма способно создать устойчивый местный рынок

объёма сельхозпродукции, изделий народных промыслов и услуг. И в конечном счёте туризм способен создать условия для стабильного социально-экономического развития территории.

Принцип 4. Бережное отношение к природе должно стать руководящим принципом всей деятельности

Необходимо гарантировать устойчивое использование природных ресурсов при осуществлении всех видов деятельности, в том числе в лесном, охотничьем хозяйстве и традиционном природопользовании. Туристы из разных стран - это люди обеспокоенные проблемами охраны окружающей среды. Им будет неприятно увидеть плохо убранную или неправильно организованную лесосеку даже для "местных нужд", "варварство" сотрудников или местных жителей по отношению к природе под каким предлогом это не происходило бы. Недопустимы неприятные кемпинги в парках, дурно пахнущие туалеты, не отрегулированные лодочные моторы, загрязняющие нефтепродуктами водоемы, как и не нужны поездки на катерах и снегоходах. На территории с особой тщательностью должен быть организован сбор и утилизации бытового мусора и отходов. Планы развития туризма должны учитывать все требования по охране окружающей среды.

Принцип 5. "Не продавать их жизни"

Туризм не должен угрожать редким видам растений и животных. Туристские маршруты должны оставаться в стороне гнездовья редких птиц.

Принцип 7. Обеспечить максимальную точность в обслуживании туристов

Туристы, в особенности из западных стран, требуют пунктуального обслуживания. Они ожидают, что программа тура будет представлена заблаговременно и будет неукоснительно выполняться.

Принцип 6. Гарантировать высокую квалификацию гидов

Квалифицированный гид создает успех маршрута. Каждый

заповедник и национальный парк должен утвердить стандарты профессиональной подготовки гидов для работы на своей территории и вложить средства в профессиональную подготовку гидов-проводников. К работе с туристами в качестве гидов-проводников не должны допускаться люди не имеющие соответствующей подготовки.

Принцип 7. Гарантировать безопасность туристов

Туры организуются в условиях дикой природы и могут проходить, например, в совершенно ненаселенных районах. Большие расстояния, недостаток дорог и троп, создают большие трудности для спасательных действий. Оказание же первой помощи больным и пострадавшим туристам должно быть на высоком уровне. Безопасность туристов и сохранность их собственности должны быть гарантированы.

Принцип 8. Внимательно следить за отзывами, отвечать на все замечания и претензии клиентов и на основе пожеланий туристов совершенствовать качество обслуживания

Самая лучшая реклама для новых поездок - это удовлетворенные посетители - потребители туристских услуг. Экотуризм это такой вид туризма, информация о котором распространяется через статьи, семинары и презентации, встречи в клубах и истории, рассказываемые людьми, посетившими экзотические места. Поэтому в этом виде туризма важно знать все точки зрения клиентов и их идеи. Желательно, чтобы туристы заполняли специальную анкету, где они могли бы давать оценку выполненной программы тура. Критика и новые идеи должны использоваться для улучшения обслуживания.

ЧАСТЬ III.

СТРАТЕГИЯ РАЗВИТИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Раздел 1. Основная идея стратегии развития экологического туризма

В целом развитие экотуризма должно ориентироваться на потребности самых различных категорий туристов, а также учитывать запросы отечественного и внешнего рынков туристских услуг и осуществляться путем стимулирования следующих процессов:

- Привлечение инвестиций и развитие инфраструктуры туризма на территориях;
- Развитие сферы обслуживания туристов и повышение качества услуг;
- Внедрение новых туристских продуктов, развитие маркетинга и рекламы;
- Обучение персонала занятого в сфере обслуживания туристов;
- Развитие предпринимательства в области организации туризма и обслуживания, вовлечение в этот процесс различных слоев местного населения.

Раздел 2. Цели и задачи стратегии развития экологического туризма

На региональном и местном уровнях главные цели развития экологического туризма формулируются следующим образом:

- Повышение уровня экологической образованности и общей культуры населения, пропаганда природного и культурного наследия, формирование активной, положительной позиции власти и широкой общественности к заповедным территориям;
- Внедрение единых подходов, принципов и стандартов развития экотуризма; формирование единого информационного поля экотуристических услуг; кооперация и сетевое сотрудничество в разработке и продвижении туристского продукта;
- Развитие международного сотрудничества и региональных связей с различными сферами туристского бизнеса; интеграция в систему мирового рынка экотуризма;
- Экологическое просвещение населения, пропаганда природного и культурного наследия;
- Предоставление условий для активного и познавательного отдыха среди дикой природы, эмоциональное и физическое оздоровление населения;
- Получение собственных средств для развития территории, увеличение валютных поступлений в местный и региональный бюджет;
- Создание новых рабочих мест, развитие малого и среднего предпринимательства в туризме, создание инфраструктуры туризма и сферы обслуживания и услуг на местном уровне;
- Развитие туристского продукта и повышение его качества, улучшение рекламы и маркетинга для потенциальных клиентов;
- Обеспечение социально-экономических альтернатив истощительным формам природопользования.

Раздел 3. Стратегические направления деятельности по развитию экологического туризма

Исходя из целей, задач и изложенных выше принципов развития экотуризма и принимая во внимание нынешнее положение в сфере развития туризма и услуг, **направления деятельности по развитию экотуризма** будут выглядеть следующим образом:

- Улучшение инфраструктуры туризма (размещение, транспорт, связь, благоустройство маршрутов).
- Поиск источников финансирования
- Обучение ключевых лиц, занятых в туризме
- Развитие услуг с точки зрения интересов клиентов
- Повышение безопасности и комфорта туристов
- Маркетинг и реклама туристического продукта
- Обеспечение в туристском обслуживании высоких требований гигиены и санитарии
- Развитие предпринимательства в области туристского обслуживания
- Использование в туризме геополитического положения региона - на границе России и ЕС

3.1. Улучшение инфраструктуры туризма (размещение, транспорт, связь, благоустройство маршрутов)

Долгосрочная цель: создание полноценной инфраструктуры туризма, включая оборудованные тропы и маршруты, объекты размещения туристов, транспортную сеть и телекоммуникации с учётом требований сохранения природной среды и ландшафтов охраняемых территорий.

В настоящее время инфраструктура туризма развита недостаточно. Недостаточное качество подъездных дорог, в волостях дорожная инфраструктура плохо развита. На территориях отсутствуют знаки и указатели, нет охраняемых автостоянок, мало пунктов, где турист может получить информацию, многие маршруты не обустроены, очень мало объектов размещения туристов (гостиницы, приюты), часто отсутствует мобильная связь.

Основными проблемами сектора размещения являются недостаточный уровень оборудования имеющихся гостиниц и туристских приютов, негигиеничные туалеты, неочищенная питьевая вода, отсутствие оборудованных охраняемых автостоянок.

С точки зрения западных туристов очень важными вопросами являются безопасность в гостиницах, общая гигиена, хорошее качество обслуживания и владение языками.

Отсутствие бюджетного финансирования капитальных вложений не позволяет вести новое строительство и реконструкцию объектов размещения. Но наряду с новым строительством надо заниматься обучением персонала, развитием услуг и маркетингом.

Исходя из этого можно определить следующие стратегические задачи развития туристской инфраструктуры:

а) подъездные автодороги

- Ремонт, реконструкция и строительство новых подъездных дорог к основным принимающим туристским центрам.
- Создание системы дорожных указателей на основных подъездных автодорогах с дублированием текстов на английском языке и производство информационных материалов для туристов (карты, брошюры).

б) внутрипарковое сообщение, транспорт, благоустройство и информационное обеспечение территории

- Организация необходимой дорожно-тропичной сети, обустройство и информационное обеспечение автодорог и троп;
- Разработка комплекса специализированных маршрутов и программ для различных категорий посетителей, организация и обустройство модельных экологических троп и маршрутов;
- Оборудование территории аншлагами и информационными стендами; строительство наблюдательных вышек и скрапов для наблюдения за дикими животными;
- Приобретение автотранспорта и судов туристского класса для перевозки туристов по водоему и обеспечения экскурсионных и круизных маршрутов на направлении Псков – Тарту, Псков – Ивангород.

в) сектор приема и размещения туристов

- Осуществление ремонта и обустройство, остановочных пунктов, стоянок;
- Новое строительство баз отдыха и других объектов размещения туристов;
- Создание и модернизация Гдовского краеведческого музея, создание природного музея;
- Проведение системной инвентаризации и анализа имеющейся инфраструктуры туризма (объекты размещения, тропы, подъездные пути, транспорт, связь и др.) и определение потребностей в ее развитии;
- Разработка Инвестиционной программы по развитию инфраструктуры туризма в Псковском, Гдовском и Печорском районах Псковской области Кингисеппского, Сланцевского районов и г. Ивангород Ленинградской области и внесение ее на рассмотрение в региональный орган власти.

3.2. Реставрация исторических памятников и возрождение местных культурных традиций

Долгосрочная цель: создание неповторимого и привлекательного для туристов образа каждого национального парка и заповедника, где бережно сохраняются памятники прошлого и в естественных условиях поддерживается живая традиционная культура местного населения.

Основные направления использования историко-культурного потенциала с точки зрения развития туризма включают:

- выявление и охрану археологических памятников (неолитические стоянки, древнейшие поселения, святилища и др.); реконструкцию отдельных древнейших поселений и музеефикацию древностей;
- охрану и приспособление для использования в туристских целях архитектурных памятников, возрождение, по возможности, традиционной системы расселения края в целом, традиционной планировочной структуры и облика отдельных поселений;
- восстановление духовных центров края (монастыри, храмы и др.);
- сохранение традиционных способов и форм природопользования как элементов местной культурной традиции;
- сбор данных по истории отдельных деревень, истории семей, истории использования угодий, топонимики, предметов материальной культуры, изучение местных говоров, песенного фольклора, обрядов и мифологии и представление этого туристам с помощью тематических музейных экспозиций, буклетов и экскурсий;

В системе экотуризма вся эта деятельность должна быть подчинена решению следующих **основных задач**:

- создание музейного комплекса, как музея под открытым небом, включающим комплекс памятников, музейных объектов и экспозиций, вмещенных в исторический культурный ландшафт и естественную природную среду;
- организация современного использования элементов наследия, включая, создание туристских деревень; проведение фольклорных и традиционных местных религиозных праздников; организацию сувенирного производства; сохранение традиционных видов рыбного промысла и охоты и т.п.

3.3. Проведение максимально полной инвентаризации историко-культурного наследия, и разработка специальной Стратегии по сохранению историко-культурного наследия, которая включала бы комплекс мероприятий по охране и организации использования объектов культурного наследия в целях просвещения и туризма;

3.4. Организация межведомственного взаимодействия Министерства природных ресурсов, Министерства культуры, Министерства экономического развития России и региональных органов власти по вопросам сохранения и использования объектов историко-культурного наследия.

3.5. Инвестирование сферы туризма

Долгосрочная цель: привлечение инвестиций из российских и зарубежных источников для развития полноценной туристской инфраструктуры в заповедниках и национальных парках Северо-запада России.

Финансы для инвестирования туризма в национальных парках и заповедниках могут быть привлечены в принципе из различных финансовых источников:

I. Внутренние источники

Россия	Федеральный бюджет
Псковская и Ленинградская	Областной бюджет, районный бюджет

области		
Другие источники	Российские	Российские инвесторы г. Москва, Санкт-Петербурга и т.д.

II. Внешние источники

ЕС		Программа Добрососедства, программа ИНТЕРРЕГ, другие программы ЕС
Скандинавские страны		финансы для сотрудничества с соседними странами (МВД, МИД), региональные программы
Другие международные источники		Европейский банк реконструкции и развития, Мировой Банк и т.д.

Для получения финансовой помощи и в особенности инвестиций из зарубежных и международных финансовых источников необходимо выполнение весьма жестких требований этих организаций. В любом случае эти источники финансирования не должны рассматриваться в качестве основных.

В инвестиционной сфере могут быть определены следующие **основные задачи**:

- Выяснение условий и возможностей привлечения инвестиций в развитие туризма для каждого отдельного проекта из местных и зарубежных источников;
- Разработка инвестиционных проектов и предложений для финансирования развития экологического туризма с учетом требований местных и международных финансирующих организаций;
- Активизация арендных отношений и разработка эффективной концессионной политики

На сетевом региональном уровне необходимо:

- Координация региональных проектов западных стран с учетом потребностей развития экотуризма на Северо-западе России;
- Составление и активное продвижение пакета перспективных инвестиционных проектов в области развития экотуризма.

3.6. Программы обучения

Долгосрочная цель: создание высоко квалифицированного кадрового потенциала для туристской сферы национальных парков и заповедников Северо-запада России.

Недостаток квалифицированных кадров, низкий уровень общей культуры обслуживания, плохое знание языков, незнание основных правил сотрудничества в бизнесе являются серьезными проблемами, сдерживающими развитие экотуризма. Поэтому развитие программы обучения для всего персонала занятого в сфере обслуживания туристов и руководителей предприятий-туроператоров, является ключевым вопросом стратегии развития экотуризма.

Основные задачи в сфере обучения кадров туризма:

- Обучение гидов-проводников для работы на маршрутах
- Обучение ключевого персонала непосредственного обслуживания туристов
- Обучение руководителей менеджменту и правилам сотрудничества в области международного туризма
- Организация международных стажировок специалистов
- Разработать профессиональные стандарты для ключевого персонала и создать систему непрерывного обучения персонала в области туристского обслуживания и менеджмента.

Обучение персонала должно включать следующие **основные направления:**

- предпринимательство, знание рынка, финансы и право
- создание качественного туристского продукта, маркетинг и реклама
- правила обслуживания, комфорт и безопасность клиента
- знание природы (умение определить растения, птиц, животных и т.д.) и местности (знание истории и местных традиций), приобретение практических навыков работы на маршрутах (умение ориентироваться, разбить лагерь, организовать переправу, приготовить пищу, оказать первую помощь и т.д.).

3.7. Развитие туристских услуг

Долгосрочная цель: *организация сферы обслуживания для всех категорий посетителей и создание конкурентно-способного туристского продукта.*

Основными проблемами в области развития туристских услуг являются:

- отдаленность и труднодоступность отдельных районов, недостаточное развитие дорожно-транспортной инфраструктуры и связи;
- недостаток и малая вместимость существующих объектов размещения и обслуживания туристов;
- низкий уровень спроса и предложения, сезонность, плохой комфорт в объектах размещения, несоответствие качества цене;
- недостаток готовых для маркетинга программ и маршрутов;
- недостаток информации об туристских возможностях и услугах;
- неорганизованный маркетинг и реклама;
- недостаток обученного для работы с туристами персонала.

В этой связи для создания конкурентоспособного турпродукта и совершенствования качества услуг необходимо решить следующие задачи:

- Улучшать туристский профиль за счет включения в программы туров самых известных объектов туризма в регионе ;
- Обеспечить опережающее развитие инфраструктуры туризма: улучшение всех видов транспортных коммуникаций, организация мобильной радио-телефонной связи, строительство новых и улучшение существующих объектов размещения и обслуживания туристов;
- Обеспечить повышение качества услуг с учетом потребностей клиентов;
- Создать образцовые туры, провести проверку и пробный маркетинг их в сотрудничестве с российскими и западными турфирмами;
- Сформировать пакет продажеспособных туров в сотрудничестве с предпринимателями и турфирмами
- Проведение программы по обучению и сертификации гидов-проводников
- и систему добровольной сертификации экотуристических услуг.

3.8. Безопасность и комфорт туристов

Долгосрочная цель: обеспечение максимальной безопасности и минимально необходимого комфорта для туристов путешествующих в дикой природе.

Большие расстояния, отсутствие жилья и дорог, обширные водные акватории и пространства ненаселенных участков местности являются особенностью многих туров. В этих условиях обеспечение комфорта и безопасности туриста становится первоочередной проблемой. Для правильного понимания необходимо отметить, что безопасность туриста включает безопасность его здоровья и жизни, безопасность личного имущества, а также транспортную безопасность (имеется ввиду гарантия заезда и выезда из парка к намеченному сроку).

В области повышения безопасности и комфорта определены следующие задачи:

- Изменение представления о безопасности туриста и персонала занятого в обслуживании туристов;
- Разработка Плана поисково-спасательных мероприятий и оказания первой помощи пострадавшим туристам на маршрутах ;
- Информирование туристов о правилах поведения и технике безопасности на маршрутах;
- Повышение комфортности туриста (правильная информация, профессиональные гиды-проводники и качественное обслуживание, удобный и безопасный транспорт, оперативная связь).
- Разработка типовых нормативных документов и обучение сотрудников вопросам обеспечения безопасности посетителей и туристов.

3.9. Маркетинг и реклама

Долгосрочная цель: создание эффективной системы продвижения туристского продукта

Для эффективного маркетинга необходимы надежные, качественные и готовые для продажи продукты и услуги. Имидж, который "продают" клиентам во время маркетинга, должен

соответствовать реальности. В этой области намечены следующие основные задачи:

- Издание рекламно-информационной продукции для посетителей:
  - Иллюстрированные брошюры и буклеты
  - Путеводители по тропам и маршрутам
  - Рекламные плакаты и листовки
  - Рекламные видеофильмы
  - Сувенирная продукция (открытки, календари, футболки, значки и т.д.)

- Активизация сотрудничества с туристскими фирмами России, а также западных стран в области развития туристского продукта и маркетинга

- Участие в международных туристских ярмарках и выставках

- Создание справочно-информационной системы на основе НП «Псковский центр развития туризма», туристско-информационных центров Ленинградской области и г. Ивангород по направлениям:
  - а) экологическим, культурным, историческим, геологическим и др. достопримечательностям;
  - б) маршрутам и турам;
  - в) средствам размещения туристов;
  - г) транспортному обеспечению сферы туризма;
  - д) рекламной и пр. туристической продукции;

- Организация публикаций, теле- и радиопередач о природе, возможностях организации экотуризма и экологических экскурсий для жителей и гостей региона;

- Установление партнерских отношений с российскими туристическими компаниями, деятельность которых наиболее соответствует интересам охраняемых территорий;

- Установление партнерских связей с ведущими зарубежными турагентствами, университетами и другими учреждениями, занимающимися экологическим туризмом. Организация презентаций, рассылка рекламно-информационных брошюр, пресс-релизов, тест-туров и др.

- Корпоративное участие в международных выставках-ярмарках, посвященных экологическому туризму.

3.10. Гигиена и охрана окружающей среды

Долгосрочная цель: развитие экотуризма в соответствии с международными стандартами без ущерба природе.

Экотуризм должен отвечать высоким международным стандартам и ни в каких своих проявлениях не должен причинять ущерба природе охраняемых территорий. Общая гигиена обслуживания туристов в парках и заповедниках также должна соответствовать общепринятым в мире требованиям. Сегодня проблемой являются негигиеничные туалеты, отсутствие канализации и систем очистки сточных вод во многих действующих объектах и центрах, не обустроенные водозаборы. В этой области намечены следующие основные задачи:

- Учет вопросов охраны окружающей среды и принципов устойчивого развития в процессе планирования и реализации всех туристских проектов;
- Повышение гигиены обслуживания и чистоты во всех туристских объектах;
- Оценка предельно допустимых нагрузок на тропы и маршруты, разработка рекомендаций по оптимальным режимам проведения туров и экскурсий и определение путей минимизации негативных воздействий;
- Разработка правил, регулирующих поведение посетителей, с целью предотвращения ущерба природным комплексам и объектам;
- Снабжение объектов инфраструктуры техническими средствами для эффективной утилизации бытовых отходов и очистки воды, внедрение альтернативных источников энергии.

3.11. *Сотрудничество с местным населением и предпринимателями*
Долгосрочные цели: *активное вовлечение в сферу туристского обслуживания местного населения и предпринимателей, привлечение частного капитала к инвестированию экотуризма.*

Для эффективного развития экотуризма необходимо активное привлечение частного капитала и предпринимательства к строительству и эксплуатации туристских объектов, а также развитию сферы услуг. Государство в лице администраций парков должно оставить за собой лишь вопросы лицензирования и сертификации туристских услуг, регулирования туристского потока исходя из норм допустимых нагрузок на природу, а также содержание дорожно-транспортной инфраструктуры,

связи, визит-центров для посетителей и отдаленных объектов размещения туристов. Вопросы маркетинга и рекламы туристского продукта, а также организации и продажи туров целесообразно поручить тоже коммерческим структурам (туристским фирмам) на основе соответствующих соглашений с администрацией ООПТ.

В области предпринимательства намечены следующие **основные задачи**:

- Привлечение частного капитала к инвестированию экотуризма в национальных парках и заповедниках и доминирующее развитие частного предпринимательства в сфере туризма и услуг;
- Развитие местного сотрудничества между администрациями районов, турфирмами и предпринимателями;
- Развитие предпринимательства в области организации туризма и обслуживания, вовлечение в этот процесс различных слоев местного населения;

Привлечение местного населения является неотъемлемым компонентом развития экотуризма в современном мире. К числу первоочередных шагов в этом направлении намечены **задачи**:

- Информирование местного населения о программах и планах развития экологического туризма через местные СМИ;
- Проведение социологических опросов, интервью и обсуждений с жителями населенных пунктов с целью выявления заинтересованности и возможных форм участия местного населения в организации туристической деятельности ;
- Составление списков потенциальных участников процесса развития экотуризма, готовых предоставить жилье, транспорт, услуги гида и проводника, сувенирную продукцию, продукты питания и т.д.;
- Определение оптимальных форм участия местных жителей в экотуристической деятельности и путей их практического внедрения;
- Проведение обучающих семинаров для местных жителей, желающих принять участие в экотуристической деятельности; реализация программ «микро-кредитования» и др.;
- Содействие развитию сувенирных промыслов и продвижению сувенирной продукции на рынке. Создание на базе национальных парков и заповедников мастерских по изготовлению сувенирной продукции.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В приведенной работе изложены основные концептуальные подходы и даны главные направления развития экотуризма. Она призвана стать базовым документом для разработки и реализации региональных программ и отдельных пилотных проектов развития туризма. Последовательная реализация Стратегии позволит превратить экотуризм в значимую отрасль социально-экономического развития районов Псковской и Ленинградской областей, примыкающих в Псково-Чудскому водоему Северо-западного региона России.

ПЕРВООЧЕРЕДНЫЕ МЕРОПРИЯТИЯ

по развитию экологического туризма в Псково-

Чудском водоеме

на период 2005-2008 г.г.

№	Мероприятия	Сроки реализации	Ответств. исполнители
1.	Проведение системной инвентаризации и анализа имеющейся инфраструктуры туризма (объекты размещения, тропы, подъездные пути, транспорт, связь и др.) и определение потребностей в ее развитии в Псковском, Гдовском, Печорском районах псковской области и Сланцевском, Кингисеппском районах и г. Ивангород Ленинградской области	2005 г.	Администрации районов
2.	Разработка Инвестиционной адресной программы по развитию инфраструктуры в районах и внесение на рассмотрение в региональные органы власти.	2005 г.	Администрации районов
3.	Составление пакета перспективных инвестиционных проектов в области развития экологического туризма	2005-2006 г.г.	Администрации районов
4.	Инвентаризация историко-культурного наследия и разработка Стратегии по сохранению и использованию историко-культурного наследия в целях развития	2005-2006 г.г.	Комитеты по культуре

№	Мероприятия	Сроки реализации	Ответств. исполнители
	экотуризма		
5.	Разработать профессиональные стандарты для ключевого персонала и систему непрерывного обучения персонала в области туристского обслуживания и менеджмента.	2004-2005 г.г.	Высшие учебные заведения в сфере туризма
6.	Создать образцовые туры для каждого района, провести их проверку и пробный маркетинг	2005-2008 г.г.	Органы управления туризмом, туристские информационные центры, турфирмы
7.	Сформировать полный пакет конкурентоспособных туров, включая сетевые туры и маршруты-связки	2005-2008 г.г.	Органы управления туризмом, туристские информационные центры, турфирмы
8.	Разработать стандарты качества и систему добровольной сертификации экотуристских услуг.	2004-2005 г.г.	Органы сертификации
9.	Разработать планы поисково-спасательных мероприятий и оказания первой помощи пострадавшим туристам на маршрутах для каждого парка и заповедника	2004-2005 г.г.	Подразделения МЧС районов

№	Мероприятия	Сроки реализации	Ответств. исполнители
10.	<p>Подготовка единого базового пакета информационно-рекламных материалов о возможностях экотуризма; издание следующих материалов:</p> <ul style="list-style-type: none"> • рекламный постер территории • карта с указанием возможных туристических маршрутов • путеводитель • серия буклетов в едином оформительском и содержательном стиле по экотуризму • компакт-диск представляющий возможности экотуризма 	2005-2008 г.г.	Туристские информационные центры, турфирмы
11.	<p>Формирование единого каталога экотуристических программ для продвижения на российский и международный туристический рынок. Публикация каталога в Интернет;</p>	2005-2008 г.г.	Северо-западное отделение РСТ, туристские информационные центры, турфирмы
12.	<p>Организация публикаций, теле- и радиопередач о природе национальных парков и заповедников, возможностях</p>	2005-2008 г.г	Туристские информационные центры

№	Мероприятия	Сроки реализации	Ответств. исполнители
	организации экотуризма и экологических экскурсий для жителей и гостей региона		
13.	Организация публикаций в ведущих зарубежных специализированных изданиях, посвященных природе и экотуризму	2005-2008 г.г	Туристские информационные центры
14.	Установление партнерских отношений с российскими туристическими компаниями, деятельность которых наиболее соответствует развитию экотуризма;	2004-2008 г.г	Турфирмы
15.	Установление партнерских связей с ведущими зарубежными турагентствами, университетами и другими учреждениями, занимающимися экологическим туризмом. Организация презентаций, рассылка рекламно-информационных брошюр, пресс-релизов, тест-туров и др.	2005-2008 г.г	Северо-западное отделение РСТ, туристские информационные центры
16.	Корпоративное участие в международных выставках-ярмарках, посвященных экологическому туризму	2005-2008 г.г	Органы управления туризмом, туристские информационные центры, турфирмы

Исходные материалы и литература:

1. Экотуризм на пути в Россию. Дроздов А., Моралева Н., Ледовских Е.// Москва, 2002 г.
2. Сохранение природы, культурного наследия и экологический туризм: элементы стратегии развития Баренцева Евро-Арктического региона.// Научный доклад. Разумовский В.М., Червяков О.В. и др. Петрозаводск. 1997г.
3. Генеральный план развития туризма в Национальном парке «Водлозерский». О.В.Червяков// Петрозаводск. 2000 г.
4. Программа развития системы особо охраняемых природных территорий Северо-западного региона России. Разумовский В.М., Червяков О.В. и др.// С.-Петербург- Петрозаводск, 2004 г.
5. Туризм. Квартальнов В.А. Москва. 2001 г.
6. Туризм в Ярославском крае: история, проблемы, перспективы. Сборник статей, 2004 г.
7. Постановление Администрации Псковской области №172 « О пограничной зоне на территориях Гдовского, Псковского, Печорского, Палкинского, Пыталовского, Красногородского , Себежском районах Псковской области» и №177 «О пограничной зоне и пограничном режиме на территории Ленинградской области»
8. Постановление Правительства РФ от 13.09.19994 года № 1050 « О мерах по обеспечению выполнения обязательств Российской стороны, вытекающих из Конвенции о водно – болотных угодьях, имеющих международное значение главным образом в качестве местобитаний водоплавающих птиц».
9. Туризм в цифрах 2003 г., 2004 г.
- 10.Туризм как объект управления Волошин Н.И., Исаев Н.В. Москва, 2004 г.
- 11.Туризм: теория и практика. Квартальнов В.А. Москва. 1998 г.

KASUTATUD KIRJANDUS

Ahja valla kodulehekülg (<http://www.ahja.ee/>).

Alajõe valla kodulehekülg (<http://www.alajoevv.ee/>).

Alatskivi valla kodulehekülg (<http://www.alatskivi.ee/>).

Avinurme valla kodulehekülg (<http://www.avinurme.ee/>).

EAS Turismiarenduskeskus (2004). Eesti turismistatistika põhinäitajad 1993–2003

[http://public.visitestonia.com/files/statistika/Eesti_turismistatistika1993_2003.pdf] – 19.05.2004].

Eesti riiklik arengukava 2004–2006 [http://www.struktuurifondid.ee/RAK_final.pdf] – 06.07.2004].

Eesti Ökoturismi Ühendus (2004). Maaviendikud [<http://www.ecotourism.ee/?lk=lingid&id=73&uid=37>] – 07.07.2004].

European Travel Commission (2004). Tourism Trends for Europe [<http://www.etc-corporate.org>] – 06.07.2004].

Godfrey, K., Clarke, J. (2002). The Tourism Development Handbook. A Practical Approach to Planning and Marketing. Continuum: London, New York. 232 p.

Hinsberg, Ain. Peipsi piirkonna (Tartu ja Jõgeva maakonna vallad) turismipotentsiaali eeluurim. 1996. Peipsi Koostöö Keskuse valduses.

Ida-Viru maakonna arengustrateegia 2005–2013 (http://www.ivmv.ee/failid/Ida_Viru_maakonna_arengustrateegia.pdf).

Ida Virumaa turismi tegevuskava 2003–2006 (http://www.ivmv.ee/failid/Turismi_tegevuskava_2003_2006.PDF).

Iisaku valla kodulehekülg (<http://www.iisakuvv.ee/>).

Jõgeva maakonna kodulehekülg (<http://www.jogevamv.ee/>).

Kallaste linna kodulehekülg (<http://www.kallaste.ee/>).

Kasepää valla kodulehekülg (<http://www.kasepaa.ee/>).

Lohusuu valla kodulehekülg (<http://www.lohusuuvv.ee/>).

Mathieson, A., Wall, G. (1982). *Tourism: Economic, Physical and Social Impacts*.
Prentice Hall, 208 p.

Meeksi valla kodulehekülg (<http://www.meeksi.ee/>).

Mikitamäe valla kodulehekülg (<http://www.mikitamae.ee/>).

Mooste valla kodulehekülg (<http://piksel.ee/mooste/>).

Mustvee linna kodulehekülg (<http://www.mustveelv.ee/>).

Pala valla kodulehekülg (<http://www.pala.ee/>).

Peipsiääre valla kodulehekülg (<http://www.peipsiaare.ee/>).

Piirissaare valla kodulehekülg (<http://piirissaar.pri.ee/>).

Põlva maakonna kodulehekülg (<http://www.polvamaa.ee/>).

Riiklik turismiarenduskava aastateks 2002–2005 (2003)
[[http://www.mkm.ee/dokumendid/Riiklik_turismiarenduskava\[2002–2005\].pdf](http://www.mkm.ee/dokumendid/Riiklik_turismiarenduskava[2002–2005].pdf)] – 15.03.2003].

Räpina valla kodulehekülg (<http://www.rapina.ee/>).

Saare valla kodulehekülg (<http://www.saarevv.ee/>).

Statistikaamet (2003). *Turismi mõju Eesti majandusele on stabiilne*
[<http://www.stat.ee/121747> – 19.05.2004].

Statistikaamet (2004a). *Turismi mõju Eesti majandusele 1997–2000*
[http://www.stat.ee/files/eva2004/turismi_muju_eesti_majandusele_1997_2000.pdf] – 19.05.2004].

Statistikaamet (2004b). Eesti majutusettevõtete statistika maakonniti, 2002–2003 (koos sanatooriumidega) [http://public.visitestonia.com/files/statistika/majutusstatistika_maakonniti_2002_03.pdf – 19.05.2004].

Statistikaamet (2004c). Rahvaarv ja rahvastiku koosseis. Rahvastik soo, vanuse ja haldusüksuse või asustusüksuse liigi järgi, 1. jaanuar 2003.a. [http://pub.stat.ee – 30.05.2004].

Tartu maakonna kodulehekül (http://www.tartumaa.ee/).

Tartu Turismiinfokeskuse kodulehekül (http://turism.tartumaa.ee/).

Teeliste kirikud (http://www.teelistikirikud.ekn.ee/).

Torma valla kodulehekül (http://www.torma.ee/).

Tudulinna valla kodulehekül (http://www.tudulinnavv.ee/tudulinna).

Turismiseadus. Vastu võetud Riigikogus 15. 11. 2000. a. – Riigi Teataja I osa 2000, nr 95, art 607.

Virumaa entsüklopeedia (http://www.virumaa.ee/entsyklopeedia).

Võnnu valla kodulehekül (http://www.vonnu.ee/).

Värska valla kodulehekül (http://www.verska.ee/).

Ökoloogia leksikon (1992). Koostaja V. Masing. Eesti Entsüklopeediakirjastus.